

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY

**NYMBURSKO – FRAGMENTY HISTORICKÝCH STRUKTUR KRAJINY
VRCHNOSTENSKÝCH SÍDEL A DVORŮ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc.

Diplomant: Bc. Jana Kraftová

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Jana Kraftová

Regionální environmentální správa

Název práce

Nymbursko – fragmenty historických struktur krajiny vrchnostenských sídel a dvorů

Název anglicky

Nymbursko – fragments of historical landscapes of manor houses and farms

Cíle práce

1. Cílem práce je analýza historické kulturní krajiny severovýchodního Nymburska, která nese stopy dochovaných historických krajinářských úprav. Analýza je směřována k identifikaci fragmentů historické kulturní krajiny vrchnostenských sídel a hospodářských dvorů a vyhodnocení dochovaných a zaniklých struktur uspořádání zemědělské půdy v návaznosti na vývoj struktury osídlení.
2. Práce vyhodnotí význam přírodních, kulturně-historických a krajinářsko-estetických znaků krajinného rázu v obrazu krajiny s dochovanými historickými krajinnými strukturami.
3. V rámci diplomové práce budou navržena ochranná opatření, promítající se do nástrojů územního plánování a do podpory rozhodovacích procesů ochrany přírody a krajiny.

Metodika

1. Studium literatury zaměřené k historické kulturní krajině, zemědělské krajině vrchnostenských dvorů, porovnání se zahraničím (Německo, Rakousko) a formám osídlení a sídel Polabí
2. Analýza bude zaměřena na studium regionální literatury a archivních materiálů, terénní průzkum, fotodokumentaci a následné vyhodnocení zjištěných poznatků.
3. Vyhodnocení vývoje vybraných segmentů historické kulturní krajiny na historických mapách včetně vazby na panská sídla, panské dvory, vesnice a další důležitá místa krajiny, porovnání současného stavu a zaniklých prvků a struktur krajiny.
4. Vyhodnocení významu prvků a struktur historické kulturní krajiny v obrazu krajiny a v krajinném rázu.
5. Návrh ochranných podmínek a opatření pro nástroje územního plánování a pro rozhodovací činnost orgánů ochrany přírody a krajiny.

Doporučený rozsah práce

60 stran + grafická dokumentace

Klíčová slova

Historická kulturní krajina, krajinný ráz, fragmenty krajinářských úprav, rozvoj území, proměny krajinného obrazu

Doporučené zdroje informací

- BERANOVÁ, M. – KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, LIBRI Praha, 2009
- KLVAČ, P. Člověk, krajina, krajinný ráz. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2009. ISBN 978-80-210-5090-7
- KUČA, K. (ed): Krajinné památkové zóny České republiky, NPÚ 2015
- KUPKA, J. *Krajiny kulturní a historické : vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2010. ISBN 978-80-01-04653-1.
- KÜSTER, H.: Geschichte der Landschaft in Mitteleuropa, Beck, München, 1999
- MÍČHAL, I. – LOW, J. *Krajinný ráz*. Kostelec n.Č.l.: LP, 2003.
- SKLENIČKA, P. *Základy krajinného plánování*. Praha: Naděžda Skleničková, 2003. ISBN 80-903206-1-9.
- VOREL, I. – KUPKA, J. *Krajinný ráz : identifikace a hodnocení*. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2011. ISBN 978-80-01-04766-8.

Předběžný termín obhajoby

2019/20 LS – FŽP

Vedoucí práce

doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc.

Garantující pracoviště

Katedra biotechnických úprav krajiny

Elektronicky schváleno dne 20. 11. 2019

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 25. 11. 2019

prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.

Děkan

V Praze dne 11. 12. 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci na téma „Nymbursko – fragmenty historických struktur krajiny vrchnostenských sídel a dvorů,, zpracovala samostatně a čerpala jen z těch pramenů, které uvádím v seznamu použité literatury. Citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji závěrečnou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma/a, že odevzdáním bakalářské/závěrečné práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V Drahelicích dne 10. května 2020

.....

podpis diplomanta

Poděkování

Děkuji doc. Ing. arch. Ivanu Vorlovi, CSc. za zadání diplomové práce a za odbornou pomoc při jejím vedení. Dále děkuji, Městské knihovně v Nymburce, za poskytnutí materiálů ke zpracování diplomové práce.

Abstrakt

Předkládaná práce se věnuje problematice starých historických krajinných struktur na Nymbursku. Tyto struktury jsou kulturním dědictvím, které odkazuje na péči a způsob života našich předků. V této práci jsou konkrétně řešeny historické krajinné struktury obcí Oskořínek, Dymokury a Křinec. Krajinná historická struktura je zde řešena i z pohledu možné ochrany v rámci územního plánování.

Klíčová slova: historická krajinná struktura, územní plánování, kulturní dědictví

Abstract

The present work deals with the issue of old historical landscape structures in Nymburk. These structures are a cultural heritage that refers to the care and way of life of our ancestors. In this thesis, the historical landscape structures of the villages of Oskořínek, Dymokury and Krinec are dealt with. Landscape historical structure is also solved from the point of view of possible protection within spatial planning.

Keywords: historical landscape structure, spatial planning, cultural heritage

Obsah

1	Úvod.....	11
2	Cíle práce	13
3	Metodika	13
4	Literární rešerše	14
4.1	Krajina	14
4.2	Kategorie krajiny	15
4.3	Struktura krajiny.....	16
4.3.1	Horizontální struktura krajiny	16
4.4	Krajina a člověk.....	17
4.5	Funkce krajiny	18
4.6	Využívání krajiny	18
4.7	Krajina v čase	18
4.7.1	Historická krajinná struktura.....	20
4.7.2	Typy kulturní krajiny	21
4.7.3	Význam historických krajinných struktur.....	24
4.8	Kulturní krajina dle UNESCO	25
4.9	Výzkum a odhalování kulturní krajiny.....	27
4.10	Stručný nástin vlivu člověka na krajinu během jednotlivých geologických epoch 30	
4.11	Vznik kulturní krajiny	32
4.11.1	Baroko – „krajina krásní“.....	34
4.12	Barokní poutní krajina.....	36
4.13	Kulturní dominanty	36
4.14	Územní a krajinné plánování.....	38
4.14.1	Kulturní krajina v územním plánování.	40
4.15	Vrchnostenské dvory	42
4.16	Utváření středověkých sídel	45

4.16.1	Charakteristické znaky vrchnostenských dvorců.....	49
4.17	Funkce dvorů.....	51
4.17.1	Typy dvorů.....	52
4.18	Vztah vrchnostenských dvorů k osídlení.....	53
4.18.1	Grangie.....	53
4.18.2	Podnikatelské dvory.....	54
4.18.3	Rezidenční dvůr.....	55
5	Charakteristika studijního území.....	58
5.1	Charakteristika obce Oskořínek.....	63
5.2	Charakteristika obce Křinec.....	64
5.3	Charakteristika obce Dymokury.....	65
6	Výsledky práce.....	67
6.1	Hodnocení obec Oskořínek.....	67
6.1.1	Urbanistická struktura obce.....	67
6.1.2	Kulturní památky a jejich vztah ke krajině.....	77
6.1.3	Zhodnocení situace v obci Oskořínek.....	78
6.2	Hodnocení obce Křinec.....	80
6.2.1	Urbanistická struktura obce.....	80
6.2.2	Kulturní památky a jejich vztah ke krajině.....	89
6.2.3	Zhodnocení situace v obci Křinec.....	93
6.3	Hodnocení obce Dymokury.....	93
6.3.1	Urbanistická struktura.....	93
6.3.2	Kulturní památky a jejich vztah ke krajině.....	103
6.3.3	Zhodnocení situace v obci Dymokury.....	104
7	Diskuze.....	105
8	Závěr a přínosy práce.....	107
9	Seznam obrázků.....	111

10	Zdroje	114
----	--------------	-----

1 ÚVOD

Předkládaná práce se věnuje fragmentům vrchnostenských dvorů na Nymbursku. Jedná se o důležité doklady využívání krajiny našimi předky. Často jsou však tyto památky opomíjeny, ničeny. K tomu dochází, jak nevědomě, tak zcela vědomě.

Přítom tyto pozůstatky jsou dokladem činnosti a umu našich předků. Tyto pozůstatky naší minulosti se však netěší stejné popularitě a samozřejmě i ochraně, jako v případě jiných kulturních památek.

Historické krajinné struktury jsou neodmyslitelnou součástí každého území. Někde se projevují jako nápadné dominanty a profilují celý krajinný ráz, někde se vyskytují skrytě a jsou často nenápadnými objekty současné krajinné struktury.

Historická kulturní krajina je taková, kde se uplatňují přírodní i antropogenní vlivy. Jedná se tedy o krajinu, která byla cíleně pozměněna činností člověka.

Historické krajinné struktury mají mnoho významů. Je to jednak jejich odkaz a informativní hodnota o využívání krajiny v minulosti, jednak jejich přímé působení v dnešní krajině. Mají tedy vysokou kulturně-historickou, naučnou a informační hodnotu. Historické struktury mají zejména v zemědělské krajině i velký ekologický význam a často zvyšují i rekreační potenciál prostředí.

Kulturní krajina je součástí našeho kulturního dědictví. Nejspíše každý z nás, by si pod pojmem kulturní krajina dokázal něco představit. Nicméně, ve skutečnosti není nijak lehké kulturní krajinu definovat. V případě definice kulturní krajiny se plně ukazuje složitost krajiny jako celku. Již na začátku práce, již samotný pojem krajina není lehké definovat. Definic je mnoho a často si i navzájem protirečí či odporují.

Práce se detailněji zaměřuje na vrchnostenské dvory a následnou krajinou strukturou na tyto dvory navázané. Počátek hospodářských dvorů lze vysledovat až do doby železné. V této době dochází vlivem správní, ekonomické a sociálně-symbolické k propojování jednotlivých areálů do větších celků (Michálek a Lutovský, 2000). Vznikají tak ohrazené polyfunkční areály, která jsou sídlem tehdejších elit.

Předkládaná práce je dělena do dvou velkých částí. První část je teoretická, kde jsou uvedeny základní pojmy, kterými jsou zejména krajiny, význam a funkce krajiny. Velká pozornost je věnována kulturní krajině. Stručně je zmíněno také územní a krajinné plánování.

Druhá část je část praktická, kde jsou hodnoceny historické krajinné struktury vybraných územních celků, kterými jsou tři obce v okrese Nymburk.

2 CÍLE PRÁCE

Cíle předkládaná práce jsou následující:

1. Analýza historické kulturní krajiny severovýchodního Nymburska, která nese stopy dochovaných historických krajinářských úprav. Analýza je směřována k identifikaci fragmentů historické kulturní krajiny vrchnostenských sídel a hospodářských dvorů a vyhodnocení dochovaných a zaniklých struktur uspořádání zemědělské půdy v návaznosti na vývoj struktury osídlení,
2. Vyhodnocení významu přírodních, kulturně-historických a krajinářsko-estetických znaků krajinného rázu v obrazu krajiny s dochovanými historickými krajinnými strukturami.
3. Navržení ochranných opatření, promítající se do nástrojů územního plánování a do podpory rozhodovacích procesů ochrany přírody a krajiny.

3 METODIKA

K naplnění výše uvedených cílů práce bude použito zejména metody analýzy odborné literatury a následné syntézy informací získaných z těchto zdrojů. Jedná se zejména o studium literatury zaměřené na historickou kulturní krajinu a zemědělské krajiny vrchnostenských dvorů a porovnání se zahraničím. Dále bude studována regionální literatura na toto téma.

4 LITERÁRNÍ REŠERŠE

4.1 Krajina

Výraz krajina v každém z nás vzbudí něco jiného. Řada z nás má krajinu spojenou s domovem, s místem, které má rád, kde se cítí bezpečně. Krajina je našim domovem, předmětem inspirace umělců, ale je to i odborný geografický výraz. Tento termín nalezneme i v legislativě. Krajina je totiž i předmětem ochrany.

Zákon číslo 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny uvádí: „*krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.*“

Lipský (1999) považuje za nejdůležitější skutečnost, že krajina je vnímána člověkem. Člověk krajinu svojí činností vědomě i nevědomě přetváří, uzpůsobuje ji svým potřebám samozřejmě ji ničí.

Sklenička (2003) definuje krajinu následovně: „*v geosférickém měřítku lze krajinu, resp. její vertikální homogenitu vyjádřit pomocí sfér Země – litosféra, hydrosféra, pedosféra, biosféra, atmosféra, noosféra (kosmosféra). Tyto sféry se vzájemně překrývají a ovlivňují a dohromady tvoří jeden nedílný komplex.*“

Světově nejužívanější je pravděpodobně definice od krajinných ekologů Formana a Gordona (1993): „*heterogenní část zemského povrchu, skládající se ze souboru vzájemně se ovlivňujících ekosystémů, který se v dané části povrchu v podobných formách opakuje.*“

Svojí definicí krajiny přispěla i Evropská unie. Evropská unie tak chtěla zdůraznit význam krajina, jako místa pro život člověka, ale i živočichů a rostlin. Evropská úmluva o krajině se tak nevěnuje pouze přírodní krajině, ale i městské krajině či silně narušeným krajinám. Podle této úmluvy je krajina: „*Krajina znamená část území, tak jak je vnímána lidmi, jejíž charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních a/nebo lidských faktorů.*“

Výše uvedené definice jsou mírně odlišné, lze z nich však vyčíst jednotící prvek, tím je, že výsledná podoba krajiny je odrazem spolupůsobení abiotických, biotických a antropogenních vlivů.

4.2 Kategorie krajiny

Na krajinu lze nahlížet z různých úhlů. Například Gojda (2000) rozlišuje krajinu na pohřbenou, pravěkou, historickou, umělou a panenskou.

Gordon a Forman (1993) rozlišují krajinu podle stupně obhospodařování na:

- Krajina přírodní. Podle autorů se v této krajině nevyskytují významnější antropogenní zásahy.
- Krajina obhospodařovaná extenzivně. Tuto krajinu reprezentují podle autorů zejména pastviny.
- Krajina obdělávaná. Jedná se o krajinu tvořenou z lidských sídel, které jsou obklopeny obdělávanou půdou.
- Příměstská krajina. Krajina, která pozvolna přechází v městské útvary
- Městská krajina. Je plně antropogenně vytvořená.

V souvislosti s krajinou přírodní pak rozeznáváme ještě termín prakrajina. Prakrajina označuje takovou krajinu, která zde existovala před krajinou kulturní. Lze tedy prakrajinu považovat za synonymum krajiny přírodní. Sklenička (2003) ztotožňuje prakrajinu s krajinou přirozenou, kterou označuje za krajinu s přirozenou vegetací.

Sklenička (2003) definuje přírodní krajinu následovně: *„Útvar, který se vytváří působením přírodních, abiotických i biotických, krajinotvorných procesů bez ovlivnění antropogenními faktory nebo jen s jejich minimálním působením“*.

V podmínkách České republiky dnes lze mluvit již jen výhradně o kulturní krajině, tedy takové krajině, která je spoluutvářena člověkem. V některých místech je toto ovlivnění větší než v jiných. Sklenička (2003) říká, že kulturní krajina je taková, kde ekosystémy nedosahují klimaxových stádií kvůli disturbancím způsobených člověkem.

4.3 Struktura krajiny

Každá krajina má svoji strukturu, která ji dělá jedinečnou. Tato struktura může být prostorová, kterou dále dělíme na horizontální či vertikální. Také mluvíme o historické struktuře krajiny.

Forman a Gordon (1993) popisují prostorovou krajinu jako mozaiku. Mozaiku jednotlivých částí krajiny, které dohromady tvoří výsledný obraz. Forman a Gordon tyto jednotlivé části mozaiky nazývají krajinné složky a prvky.

Sklenička (2003) k prostorové krajinné struktuře uvádí, že je to nejvýznamnější faktor ovlivňující biodiverzitu. Demek (1999) upozorňuje, že struktura krajiny se může měnit v průběhu času, pak takovou krajinu označujeme za nestabilní, proměnlivou. Protikladem jsou krajiny stabilní, které se v čase nemění.

4.3.1 Horizontální struktura krajiny

Z hlediska hodnocení konkrétní krajiny a jejího vývoje jsou významné zejména termíny horizontální struktura krajiny a historická struktura krajiny.

Horizontální krajina se skládá z matic, plošek a koridorů (Sklenička, 2003). Přičemž matrice je nejrozsáhlejší krajinná složka. Tato složka má tedy zásadní vliv pro děje v krajině, na život organismů včetně člověka. V dané krajině určíme matici následovně (Sklenička, 2003):

1. Jestliže má určitá složka krajiny více jak 50 % z celkové plochy sledované krajiny, můžeme ji pak označit jako matici. Jestliže není možné identifikovat takovou složku, která má více jak 50 %, postupuje se podle dalších kritérií – 2 a 3.
2. Toto kritérium se nazývá kritérium spojitosti. Toto kritérium říká, že jestliže určitý krajinný prvek spojuje výrazně krajinné složky, považujeme toto za matici.
3. Kritérium řídicího elementu v krajinné dynamice, považuje za matici takovou složku, která je řídicí a představuje zdroj druhů.

Za krajinnou plošku (enklávu) označujeme takové plochy, které mají společný charakteristický znak. Nejčastěji jsou různých geometrických tvarů, jako je čtverec, obdélník, kruh. Jednotlivé plošky pak utvářejí heterogenitu krajiny (Lipský, 2000).

Koridory jsou liniové prvky, které se po stranách odlišují od svého okolí. Podle Demka (1999) jsou koridory důležité dopravní tepny krajiny. Slouží k migraci organismů. Forman a Gordon (1993) rozlišují koridory na:

1. Liniové koridory – nemají vnitřní prostředí (například jen alej stromů),
2. pásové koridory – mají určitou šířku, která může být různá,
3. koridory kolem vodních toků.

4.4 Krajina a člověk

Z pohledu člověka, respektive na základě jeho vnímání krajiny pak dělíme krajinu na primární, sekundární a terciální (Löw a Michal, 2003).

Primární krajina, respektive primární struktura krajiny, jsou veškeré složky a prvky, které vznikly nezávisle na člověku a existovaly by i bez něj.

Sekundární krajina, je též nazývána jako funkční krajina. Tato krajina je tvořena výsledky člověka. Ty vznikají antropogenním působením na primární krajinu a mají své limity, které jsou dány zejména schopností člověka přetvořit své okolí (Löw a Michal, 2003).

Terciální krajinou je pak taková krajina, která je tvořena hmotnými výtvy. Tyto výtvy však musí být spjaty s duchovní orientací společnosti v době, kdy tyto výtvy vznikaly. Podle Kolečky (2007) je terciální krajina odkazem našich předků a jejich myšlenek.

Právě struktura krajiny je důležitá při hodnocení změn struktury v krajině. Na základě podoby struktury krajiny je pak možné porovnávat různá časová období.

4.5 Funkce krajiny

Každá krajina má určité funkce. Základní funkcí je však prostor pro existenci rostlin a živočichů a samozřejmě i člověka. Z pohledu člověka má však krajina následující funkce:

1. Materiální funkce
2. Informační funkce
3. Etická funkce

Materiální funkce znamená, že krajina je využívána ve prospěch člověka. Ten však o ni musí rovněž pečovat. Informační funkce znamená, že krajina představuje zdroj vědomostí a etická funkce krajiny pak udává právo na existenci všeho živého.

4.6 Využívání krajiny

S využíváním krajiny souvisí pojem land use a land cover. Bičík a kol (2010) rozeznávají oba dva pojmy na základě antropogenního a biocentrického přístupu. Podle autorů je land use antropocentrický pojem, který vyjadřuje využívání krajiny a land cover je pojem biocentrický a vyjadřuje pokryv dané krajiny.

Sklenička (2003) pak uvádí, že na využívání krajiny může být nahlíženo ze dvou různých pohledů. Prvním z nich je biofyzikální pohled, kdy jsou v popředí zájmů přírodní faktory. Druhým faktorem je socioekonomický pohled, kdy jsou předmětem zájmu kulturní faktory. Kombinace biofyzikálního pohledu a socioekonomického pohledu pak udávají předpoklady pro určité využívání. Lipský (2000) pak pojem využití krajiny dává do souvislosti s úřední evidencí státní správy.

4.7 Krajina v čase

Krajina se během času vyvíjí. Říkáme tomu, že má určitou dynamiku. Tato dynamika je výsledkem působení krajinoformujících činitelů (Lipský, 2000). Jak už bylo zmíněno výše, krajinoformující činitelé jsou biotické povahy, abiotické povahy a antropogenní povahy.

Změny v krajině mohou být velmi rychlé, ale stejně tak mohou probíhat po velmi dlouhou dobu. Rychlým krajinotvorným procesem může být například zemětřesení. Dlouhodobým krajinným procesem pak například působení ledovců na krajinu. Činnost člověka jako krajinotvorného činitele může být rovněž velmi rychlá, ale i dlouhotrvající. Z výše uvedeného vyplývá, že krajinotvorné procesy můžeme dělit na endogenní a exogenní. Přičemž endogenními procesy rozumíme ty procesy, které jsou projevem vnitřní energie zemského tělesa (tedy například již výše zmíněné zemětřesení). Za exogenní procesy naopak považujeme ty, které jsou vyvolané sluneční energií (Lipský, 2000). Demek (1999) ke krajinotvorným procesům dodává, že se zde uplatňuje, jak pozitivní, tak negativní zpětná vazba. Demek (1999) uvádí, že za základní procesy, které se uplatňují při tvorbě krajiny a utvářející geomorfologii jsou následující: tektonické děje, eroze a působení mrazu a ledu. Nezanedbatelný vliv na podobu krajiny má i působení vody.

Demek (1999) uvádí, že vývoj krajiny představuje určité kolísání kolem stabilního bodu. Jinými slovy krajina se snaží vždy o nějaký rovnovážný (stabilní) stav. Krajina má totiž autoregulační schopnost. Nicméně, vlivy a krajinotvorné procesy nesmí být příliš silné, protože jestliže dojde ke značnému odchýlení od stabilního bodu, může se celý systém zhroutit. Demek (1999) pak tento stabilní bod nazývá prahem odolnosti krajiny.

S výše uvedeným kolísáním kolem stabilního bodu souvisí rychlost vývoje krajiny. Ta může být postupná (graduální), nebo rychlá (katastrofická) (Demek, 1999). Právě pokud dojde k výraznému odchýlení od stabilního bodu, dojde ke katastrofickému vývoji, k nějaké náhlé změně.

Vývoj krajiny lze také chápat, jako primární či sekundární sukcesy (Demek, 1999). Primární sukcese je chápána, podle autora, jako prvotní osídlení krajiny biotou, která se zároveň přizpůsobuje podnebí. Primární sukcese trvá velmi dlouho. Oproti tomu sekundární sukcese je mnohonásobně rychlejší. Osídlování totiž nezačíná od počátku. Tato sukcese je úzce spjata s lidskými výtvoři.

Tvrzení Demka (1999) o stabilním bodu pak potvrzuje Kender (2000). Ten tvrdí, že vývoj krajiny může mít dvě podoby. V prvním případě dochází k určitým výkyvům kolem rovnovážného stavu (Demkův stabilní bod). Tato fluktuace kolem tohoto bodu je vždy jen do takové míry, že nedojde k narušení rovnováhy. Výkyvy jsou mírné a

změny velmi pomalé. Oproti tomu může docházet k určitému vývojovému trendu, kdy tento trend míří od rovnovážného stavu na jakoukoli stranu. Výsledkem takového působení bude nový rovnovážný stav.

Kolejka (2007) pak dodává, že lidská činnost i další krajinotvorní činitelé působí společně a to tak, že mění krajinou strukturu a funkce krajiny a tím vlastně tedy dochází k dynamice v krajině. Je potřeba zmínit, že dnes je člověk nejvýznamnějším krajinotvorným činitelem. Krajinu ovlivňuje, jak přímo (například těžba, stavby...), tak nepřímo (například ovlivňování eroze, změna toku látek). Není tak nesmělé říci, že již neexistuje na Zemi jediné místo, kde by krajina nebyla člověkem ovlivněna.

4.7.1 Historická krajinná struktura

Jančura (1998) uvádí, že historické krajinné struktury jsou neodmyslitelnou součástí každého území. Někde se projevují jako nápadné dominanty a profilují celý krajinný ráz, někde se vyskytují skrytě a jsou často nenápadnými objekty současné krajinné struktury. Krajina kulturní je pak taková krajina, která vzniká a je spoluutvářena antropogenní činností. Sklenička (2003) uvádí, že zatímco v krajině přírodní a zejména přirozené převládají klimaxová stádia ekosystémů, v kulturní krajině většinou nemají ekosystémy možnost klimaxového stádia dosáhnout, protože zde probíhá neustálá disturbance. Tyto disturbance jsou pak výsledkem antropogenní činnosti.

Historická kulturní krajina je taková, která kde se uplatňují přírodní i antropogenní vlivy. Jedná se tedy o krajinu, která byla cíleně pozměněna činností člověka, a to jak cílevědomou, tak nevědomou činností (Dohnal, 2003).

Ehrlich a kol., (2019), uvádějí následující znaky kulturní krajiny:

Znaky typu historické kulturní krajiny:

- Památníky, pomníky, pamětní desky a jiné memoriální objekty nebo jejich soubory, včetně torzálních a zaniklých – pomníky pověstí a jejich aktérů.
- Významné přírodní dominanty a útvary s okolní krajinou, k nimž se vztahují pověsti či legendy.
- Památné či významné stromy spojované s mytologickými postavami.

- Historicky a architektonicky cenné stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých (např. zbytky hradišť a oppid), které byly dějištěm pověstí a mýtů.
- Pozůstatky terénních úprav (např. valy, příkopy, doly apod.), odkazující k předkřesťanské době či k bájným mýtům a pověstem.
- Náboženské stavby nebo soubory staveb, včetně torzálních a zaniklých (např. stará pohřebiště, kaple, rotundy a kostely, mohyly, obětiště, posvátné či významné hory, lesy, vodní toky a plochy apod.), vztahující se k předkřesťanské době či k bájným mýtům a pověstem.
- Menhiry, dolmeny, kamenné řady, megality.
- Vyhlídková místa, vyvýšené vrcholy s výhledy do krajiny na pozůstatky lidské činnosti z předkřesťanské doby.
- Toponyma spojená s pověstmi a bájemi.

4.7.2 Typy kulturní krajiny

Sklenička (2003) uvádí, že rozlišujeme tři typy kulturní krajiny, a to na základě míry ovlivnění člověkem. Jedná se o následující (Sklenička, 2003):

- 1) Vlastní kulturní krajina. Někdy nazývána také kultivovaná krajina – V této krajině je činnost člověka v souladu s přírodními podmínkami.
- 2) Narušená kulturní krajina. Jedná se o degradovanou krajinu, ve které je homeostáze, tedy schopnost krajiny udržovat stabilitu, narušená činností člověka. Schopnost regenerace je však do jisté míry zachována.
- 3) Devastovaná krajina. Jedná se o zpusťšenou krajinu. V tomto případě je homeostáze krajiny již výrazně narušena, přírodní struktury dané krajiny jsou již též výrazně porušené. Regenerace je již velmi obtížná.

Štulz a Gotz (1996) dále rozlišují kulturní krajinu podle jejího účelu, na:

- 1) Krajina zemědělská – V této krajině jsou dominantní pole, louky, sady, vinice či pastviny. Tato krajina je ochuzena o původní rostlinný pokryv, který byl odstraněn na úkor zemědělské činnosti. Tato krajina se často musí potýkat s větrnou i vodní erozí půdy. Je často intenzivně zemědělsky využívána, což vede k dalším negativním dopadům.

Obrázek 1: Krajina zemědělská. Zdroj: www.mapy.cz

- 2) Krajina lesohospodářská – V této krajině je převládající složkou les. Jedná se však o les intenzivně využívaný člověkem, který se o něj rovněž stará. Hlavním cílem je produkce dřeva. Tomu bohužel odpovídá i druhové složení, které nerespektuje vegetační stupně.

Obrázek 2: Krajina lesohospodářská. Zdroj: www.mapy.cz

- 3) Krajina těžební – Tato krajina bývá velmi narušená lidskou činností, zejména těžbou. Tuto krajinu lze označit za krajinu devastovanou. Náprava tohoto stavu je totiž velmi obtížná. Možným řešením je rekultivace, jedná se však o velmi složitý, dlouhodobý a finančně nákladný proces.

Obrázek 3: Krajina těžební. Zdroj: www.mapy.cz

- 4) Krajina městská a průmyslová – Jedná se o krajinu zcela přeměněnou lidskou činností. Z původní krajiny zde zůstal pouze horninový podklad.

Obrázek 4: Krajina městská. Zdroj: www.mapy.cz

4.7.3 Význam historických krajinných struktur

Historické krajinné struktury mají mnoho významů, což je dáno jednak jejich odkazem a informativní hodnotou o využívání krajiny v minulosti ale také jejich přímým působením v dnešní krajině. Mají tedy vysokou kulturně-historickou, naučnou a informační hodnotu. Historické struktury mají zejména v zemědělské krajině i velký ekologický význam a často také zvyšují i rekreační potenciál prostředí.

Podle Skleničky (2003) jsou historické krajinné struktury součástí historického dědictví. Toto dědictví se stále ještě uplatňuje v prostoru a přispívá k významnému zvýšení kulturní rozmanitosti. Ta je neméně důležitá, jako rozmanitost biologická. Historické kulturní struktury navíc přispívají i ke zvýšení biologické diverzity (Sklenička, 2003).

Dnes však kulturní historická struktura krajiny čelí silnému tlaku. Zachování těchto struktur je ohroženo. Ochrana je navíc velmi složitá. Historické krajinné struktury jsou degradovány v první řadě nezájmem o jejich využívání, kdy například dochází k zarůstání a rozrušování historických antropogenních tvarů a objektů v krajině, změna vegetačního složení historických luk a pastvin. Na druhé straně musí historické krajinné struktury čelit ohrožení v podobě jejich likvidace v důsledku nového využívání krajiny a území. Ať tak či tak, dochází k zániku našeho kulturního dědictví. Ovšem, jak dodává Hrnčíárová (2013) nelze zakonzervovat minulost.

Identifikovat v krajině území se zachovaným tradičním způsobem využívání je podle Sádlo (2005) významné nejen z ekologického, ale i z kulturního, historického, estetického a krajinářského hlediska. Hodnota těchto lokalit vyplývá především z nízkého stupně intenzifikace, z vysoké diverzity krajiny, ze zachovaného tradičního způsobu lidových, technických a jiných staveb, ze zachované tradiční formy zemědělského využívání s komplexy lesů a lidovou architekturou i z významné společenské hodnoty území.

Krajina s prvky historických struktur by měla být využívána udržitelně. Udržitelné využívání krajiny s ohledem na historické struktury této krajiny pak mohou mít pozitivní dopady na další faktory (Štefanková a Dobrovodský (2011):

- Ekologické a environmentální faktory
 - zvýšená diverzita využívání krajiny
 - stabilita ekosystému zemědělské krajiny
 - zvýšení biologické diverzity
 - zvýšení diverzity kulturních plodin
 - zvýšení kvality přírodních zdrojů
 - zvýšení vizuální kvality krajiny
- Kulturně-ekonomické faktory
 - Rozvoj cestovního ruchu
 - Rozvoj místní ekonomiky

4.8 Kulturní krajina dle UNESCO

Kulturní krajina je součástí našeho kulturního dědictví. Nejspíše každý z nás, by si pod pojmem kulturní krajina dokázal něco představit. Nicméně, ve skutečnosti není nijak lehké kulturní krajinu definovat. V případě definice kulturní krajiny se plně ukazuje složitost krajiny jako celku. Již na začátku práce, již samotný pojem krajina není lehké definovat. Definic je mnoho a často si i navzájem protirečí či odporují. Ostatně definici samotného pojmu krajina je definována hned první kapitola tohoto literárního přehledu.

Nyní je potřeba k pojmu krajina ještě přiřadit výraz kulturní. Soukup (2004) ve svém díle uvádí definici kultury od předního antropologa Edwarda Tylora. Ten definoval kulturu následovně (Soukup, 2004, s. 27): „*Kultura je komplexní celek, který zahrnuje poznání, víru, umění, morálku, právo, zvyky a všechny ostatní schopnosti a návyky [člověka], které získává jako člen společnosti*“.

Výše uvedená definice kultury se pak tedy promítá i do definice kulturní krajiny. Kulturní krajinu si pak tedy lze představit jako, krajinu, kterou svoji vědomou činností, svým poznáním a uměním člověk přetváří. Soukup pak tedy kulturní krajinu definuje následovně (Soukup, 2004, s. 27): „*Kulturní krajina je poznáním, vírou, uměním, morálkou, právem, zvyky a všemi ostatními schopnostmi člověka a jeho*

návyky jako jedince či společnosti.“ Sokol tak za kulturní krajinou spatřuje spíše tu nehmotnou část. Nebo jinými slovy, kulturní krajina jsou všechny naše zvyky a dovednosti, umění a poznání, které jsou zhmotněny v určitém krajinářském projevu.

Wojtanowicz (2004) pak říká, že kulturní krajina je specifická pro dané geografické území. Tato myšlenka vychází právě z toho, že krajina je výsledkem lidských zvyků dovedností a umění, které se geograficky významně liší. Na základě tohoto pohledu pak kulturní krajinu můžeme zcela oprávněně považovat za kulturní dědictví.

Podle World heritage Center (2019) má ochrana kulturní krajiny velký význam a důležitost z pohledu například podpory a zachování biodiverzity v krajině, ale například i zachování tradičního způsobu hospodaření, které je ke krajině a přírodě obecně šetrné. Wojtanowicz (2004) pak už jed dodává, že výzkum kulturní musí zintenzivnit, protože nám může pomoci například z adaptací na klimatické změny.

Kulturní krajina si zaslouží ochranu, protože je vyjádřením vztahu obyvatel daného území, jejich zvyků, způsobu hospodaření a zacházení s přírodou. Některé krajiny jsou místem, kde dochází k udržování specifických zvyků, které se nevyskytují již nikde jinde na světě. Některé krajiny jsou odrazem jejich víry a přesvědčení. Pokud bychom zničili tyto krajiny, ochudili bychom se o tyto jedinečné zvyky, o informace o tradičním způsobu hospodaření apod. Z těchto důvodů jsou kulturní krajiny světového významu zapisovány na seznam Světového dědictví UNESCO.

UNESCO definuje kulturní krajinu jako (World Heritage Center, 2019): „*Výsledek kombinovaného působení práce člověka a přírody.*“

Dle UNESCO jsou kulturní krajiny děleny na tři kategorie (World Heritage Center, 2019):

1. Krajina navržená a vytvořená člověkem;
2. Organicky vyvinutá krajina;
 - a. Reliktní;
 - b. Pokračující.
3. Asociační kulturní krajina.

Krajina navržená a vytvořená člověkem je nejsnáze identifikovatelná. Jedná se o jasně patrné struktury, jako jsou parky a zahrady. Tyto krajiny jsou nejčastěji vytvořené z estetických či náboženských důvodů.

Organicky vyvinutá krajina je výsledkem počátečního sociálního, ekonomického a administrativního vývoje a členění krajiny či náboženského vyznání. Na takto vyvinutou krajinu pak působí přírodní prostředí a výsledná organická krajina je výsledkem takovéto evoluce. Tyto krajiny se pak dále dělí na krajiny reliktní a pokračující.

Reliktní krajina je taková, u které skončil její vývoj v minulosti. K tomu mohlo dojít nečekaně, či postupně. Charakteristické znaky jsou však stále v krajině patrné.

Pokračující krajina je taková, která je stále aktivně využívána. Typické pro tuto krajinu je, že její evoluce ještě stále probíhá a v krajině lze nalézt materiální důkazy o jejím vývoji.

Asociační kulturní krajina je taková, kde se zachovalo jen málo materiálních důkazů, ale přesto je tato krajina nábožensky či kulturně významná.

4.9 Výzkum a odhalování kulturní krajiny

Historická kulturní krajina je často již jen těžko rozeznatelná v terénu. Nicméně, existuje řada metod, které pomáhají s odhalováním historických krajinných struktur. V poslední době jsou využívány zejména metody nedestruktivní archeologie.

Archeologie je věda, která se zabývá poznáním rozmanitých aspektů života pradávného člověka. (Gojda, 2000). Pod pojmem archeologie si však většina laiků představí vykopávky. Archeologie se ale zabývá větším množstvím metod, které se zpravidla označují jako nedestruktivní. (Kuna, 2004).

Význam nedestruktivní metody v současné archeologii stoupá. V poválečném období není již chápána pouze, jako pomocný krok před vlastním výzkumem, ale jako specifický výzkum. Hlavní význam nedestruktivní archeologie spočívá v tom, že je možné získat relativně vyvážené informace o větších povrchových celcích archeologických pramenů, které nelze zkoumat a popsat klasickým archeologickým výzkumem. Tyto metody se stávají základním východiskem výzkumu v sídelní a krajinné archeologii. Dále umožňují získání dat o sídelních areálech, které bývají jinými metodami nacházeny jen vzácně. Nedestruktivní archeologie má i etický rozměr, protože nedochází k ničení zkoumaných historických pramenů a jde tak o podstatně šetrnější přístup k archeologickému dědictví.

Populární metodou, která je využívána k odhalování reliktní minulosti, zejména větších ploch, je letecký průzkum. Pozůstatky dávných sídelních aktivit jsou v současnosti pro pozorovatele, jenž má omezený pohled ze země, už převážně málo čitelné. Nejvíce, ve vnímání celku brání často pozorovateli velká rozsáhlost zkoumaného areálu, ale i zvlněný, nerovný terén. Ovšem při pohledu z výšky lze všechny tyto nedokonalosti odstranit.

Nejstarší výškové průzkumy byly zahájeny již v druhé polovině 19. století. Zpočátku se využívalo výškového snímání zemského povrchu výhradně pro vojenské účely, a to z koše balónu. Vyzvednuta je práce Angličana, geografa a archeologa, O. G. S. Craforda (1886–1957). Metodu leteckého průzkumu a snímání země totiž uvedl do běžné praxe. To umožnilo efektivní pozorování krajiny s možností objevování a zviditelňování skrytých pozůstatků (Gojda, 2000).

Obrázek 5: Letecký archeologický průzkum odhalil stopy osídlení. Zdroj: (Gojda, 2000)

Pomocí metod letecké archeologie je možné pohledem z výšky a za vhodných podmínek zpozorovat, často i v detailu, prostorové vymezení těchto objektů, a to především kvůli tzv. prostorovým příznakům. Nejčastěji jsou pohřbené pozůstatky

objevy pomocí tzv. prostorových vegetačních příznaků, stínových příznaků a pomocí sněžného efektu (Gojda, 2000).

Vegetační příznaky se dnes projevují na místech, kde se v minulosti nacházely zahlužené objekty pod úrovní zemského povrchu. Příkladem takových struktur jsou hrobové nebo zásobní jámy, výkopy a zákopy obydlí, které byly po opuštění nebo ztrátě jejich funkčnosti zanesené druhotnou výplní. Podle charakteru projevu vegetace se dále tento jev dělí na pozitivní a negativní vegetační příznaky. V případě pozitivních vegetačních příznaků, obsahuje druhotný materiál výplně humózní komponenty, které se kvůli vysokému obsahu fosfátu chemicky odlišují od okolí s jinou půdní reakcí. Prostředí se současně vyznačuje větší retencí vody. Následkem toho se rostliny od okolí vegetačně liší tmavším zbarvením, vyšší hustotou a dosahovanou výškou (Gojda, 2000).

Zcela opačně působí negativní příznaky. Projevují se například na pohřebních pozůstatcích starého zdiva nebo zaniklé cesty. Rostliny nad tímto druhem objektů nedosahují vzhledem k chudému podkladu výšky okolní vegetace a také dříve dozrávají. Výsledkem je světlejší zbarvení vegetace (Gojda, 2000).

Metoda využití stínů. Metoda, při které dochází k odhalování málo zřetelných pozůstatků, spočívá v úkazu, při kterém jsou vrhané dlouhé stíny slunečními paprsky brzy ráno nebo podvečer. Tak se zvýrazní i málo zřetelné terénní modelace. Stínové příznaky jsou sice ojedinělé, protože v důsledku všudypřítomného orebního hospodářství dochází k výraznému zahlazování povrchu, ale právě tato metoda stála na začátku letecké archeologie (Gojda, 2000).

Dále se využívají půdní a vlhkostní znaky. Tyto se projevují ve volné půdě bez vegetace, nejčastěji na povrchu polí. Nejlépe se dají pozorovat v jarním a podzimním období po dešti na čerstvě zoraných a uvláčených polích. Jejich podstata spočívá v odlišném zbarvení povrchu půdy. Na těchto místech se pak skrývají pohřbené objekty. Světlejší barvou se projevují orbou zahlužené stopy opevnění, zdí. Tmavší zbarvené plochy indikují místa původních prohlubní objektů, jakými jsou příkopy, jámy, hroby a zemnice vlivem druhotné a organicky bohatší výplně (Gojda, 2000).

Podle Gojdy (2000) lze využít i sněhové pokrývky. Sněžné příznaky zviditelňují pohřební objekty pomocí stejných fyzikálních jevů, na základě, kterých se projevují i

vegetační příznaky. Metoda využívá rozdílného organického složení a poréznosti vyplní zahloubení objektů, které jsou příčinou odlišné teploty, než jaká je v okolí. Tento přírodní jev se projevuje tím, že krátce a jemně zasněžené objekty, skryté pod povrchem, si svou sněhovou pokrývkou udržují kratší dobu než původní neporušený terén.

Ke studiu historických kulturních krajín se samozřejmě využívají i písemné a grafické podklady. Jejich studiem a porovnáváním se mnohdy dokážou odhalit již zaniklé hranice půdních celků, obcí a silnic.

K písemným podkladům řadíme (Chodějovská a kol., 2015):

- statistická data o evidenci a využívání půdního fondu (Berní rula, Tereziánský katastr, Josefský katastr, stabilní katastr, lexikon obcí, digitální databáze historických dat o využívání půdy, současná data o využívání půdního fondu)
- archivní materiály (veřejné knihy, kroniky, historické popisy panství)
- grafické podklady (staré mapy, katastrální, mapy vojenského mapování, obrazy a pohlednice krajiny, současné mapy).

K výzkumu historických krajinných struktur lze podle autora Kupka (2010) využít i místních legend, bájí a pověstí, stejně tak jako různá poutní místa, případně místa lokálního významu. Bližší průzkum těchto míst v terénu či pomocí mapa a písemných dokladů, může pomoci odhalit již dávno zaniklé krajinné struktury

4.10 Stručný nástin vlivu člověka na krajinu během jednotlivých geologických epoch

Současný vzhled naší krajiny není pouze výsledkem působení současného člověka. V krajině, tak jak ji známe nyní, se prolínají aktuální vlivy i vlivy dávno minulé. Nicméně, i ty nejvzdálenější zásahy člověka do podoby krajiny nelze jen tak bez povšimnutí pominout. Krajina je totiž jakási kniha, která se skládá z nepřeborného množství kapitol a každá z těchto kapitol je naprosto nezbytná pro pochopení celého obsahu. Pojdme se tedy nyní podívat na vlivy člověka na krajinu od pradávne minulosti až téměř po současnost. Děje vzdálenější budou zmíněny stručněji. Tak jak se budeme blížit k současnosti, budeme se jednotlivými vlivy zabývat podrobněji.

Stopy po činnosti člověka lze na našem území vystopovat až do hodně daleké minulosti, řádově statisíce let. Po naprostou většinu času byl ovšem jeho vliv na krajinu zanedbatelný, nebo velmi malý. V počátcích svého působení na našem území člověka živil zejména lov a sběr různých plodin. K vytváření trvalému osídlení zcela jistě nedocházelo (Ložek, 2007). Člověk tak byl stále součástí přírody.

K výraznější změně došlo až během neolitu. V tomto období, přibližně 6000 let před naším letopočtem dorazilo i do našich krajů zemědělství (Ložek, 2007). Člověk se tak začíná vymaňovat ze závislosti na přírodě a postupně, opravdu jen po malých krůčcích začíná měnit okolní krajinu. Položil tak základ vzniku kulturní krajiny.

Tento vliv na okolní krajinu byl nejdříve pouze v bezprostředním okolí sídlišť, která se nacházela na nejúrodnějších místech v blízkosti řek a na nejúrodnějších černozemních půdách (Ložek, 2007). Zde člověk na místech bez přirozeného výskytu lesa, si člověk stavěl své první stálejší obydlí. Jako zemědělskou půdu nejdříve využíval okolní bezlesou půdu.

Postupně však začal bojovat s lesem. Tehdejší člověk hospodařil za pomoci žďárového hospodářství. Les vypaloval, a tak vznikalo tzv. druhotné bezlesí. Boj s přírodou však byl v tomto období nemilosrdný. Na takto získané zemědělské půdě mohl člověk hospodařit přibližně tři roky. Pak ji ovládl plevel. Půda musela být ponechána ladem a vypálen les vedle. Na původním místě byl postupně plevel vytlačen mladým lesem. Pak mohl být dané místo opět zúrodněno (Ložek, 2007). Celý cyklus trval přibližně 20 let, ale tento cyklus nemohl být opakován do nekonečna. V úvahu připadají pouze dva cykly. Pak došlo k vyčerpání půdy (Ložek, 2007).

V eneolitu člověk udělal zásadní objev. Vynalezl rádlu. Ani tento vynález však nepřispěl k větším změnám v krajině, než probíhaly v neolitu. Jak uvádí Ložek (2007) zemědělství bylo náročné a z počátku se člověku příliš nedařilo. V eneolitu tak dochází ke snížení populace a tlak na přírodu je ještě menší.

Počet obyvatel, a tedy i rozsah osídlení rychle roste až v době bronzové. Orba je hlubší, zemědělství efektivnější, člověk používá zvířata. Roste plocha druhotného bezlesí. Člověk však už neuplatňuje žďárové hospodářství (Stalmachová, 1996).

Ze začátku doby železné máme doloženo mocné vrstvy povodňových hlín. Společně s mírnou změnou klimatu, kdy došlo k ochlazení a zvýšení srážek, pak vede druhotné odlesnění v některých místech ke vzniku záplav, povodní a eroze půdy (Opravil, 1983).

Během doby železná však populace na našem území klesá, a to i přesto, že zemědělství opět pokročil. Začal být používán železný pluh a přílohové zemědělské hospodaření. Toto přílohové hospodářství znamenalo, že člověk již nemusel ponechávat půdu lesu a zkrátilo se období, kdy je půda nevyužitá na cca 2–5 let (Ložek, 2007).

4.11 Vznik kulturní krajiny

Jak už je uvedeno výše, počátky kulturní krajiny lze na našem území spatřovat již v neolitu. Nicméně, Sádlo (2005) uvádí, že až do pozdního středověku lze v případě naší krajiny mluvit o krajině pravěké. Jedná se podle Sádla (2005) o krajinu, která je sice člověkem přetvářena na krajinu kulturní, ale toto přetvoření je zatím velmi omezené. K výrazným změnám nedochází ani během raného středověku.

Dále, Sádlo (2005) uvádí, že ve vrcholném středověku pak dochází k velmi rychlým a výrazným změnám. Sádlo (2005) k tomu dodává, že i během středověkého krátkého lidského života, bylo možné zaznamenat změny. Lidé například mohli být svědkem výrazného odlesnění. Sádlo (2005) k tomu dále dodává, že během existence člověka nastaly tři výrazné revoluce ve využívání krajiny a zejména v důsledcích na krajinu. První byla podle autora v neolitu a jednalo se o zemědělskou revoluci. Další přišla právě na přelomu raného a vrcholného středověku a zatím poslední probíhá v moderní době. Vždy je nutné pamatovat na to, že změny ve využívání krajiny byly odrazem hlubších celospolečenských změn. Krajina je tak jejich odrazem (Schamu, 2007).

Celospolečenské změny probíhají na našem území od raného středověku a vrcholí v pozdním středověku během 13. a 14. století. Výsledkem těchto změn je konsolidace státní moci, ekonomický růst, nárůst populace a rozvoj křesťanské kultury (Sádlo, 2005). Průvodním jevem těchto změn v krajině je dle Sádla (2005) vznik „intenzivně a totálně využívané, silně mozaikovitě pastevně agrární krajiny

parkového rázu, totálně provázané novými ekonomickými vztahy, která rychle expanduje za hranice dřívějšího osídlení“.

Zatímco proces společenských změn probíhal velmi pomalu (několik století), ale změny v krajině proběhly rychle a náhle. Během 14. století došlo k výraznému ústupu lesů, narostla populace a docházelo i ke kolonizaci výše položených oblastí (Sádlo, 2005).

4.11.1 Baroko – „krajina krásní“

Zatímco do baroka převládal v případě vztahu člověk a krajina potřeba člověka vymanit se z přírodních vlivů a zajistit si obživu, v baroku tomu bylo již jinak. V předchozím období člověk utvářel krajinu sice intenzivně, ale vlastně jaksí nepřímou, jako důsledek výše zmíněného. Baroko se ovšem vyznačuje touhou po kráse a tomu začala být přizpůsobována i krajina (Sádlo, 2005).

Toto období je sice relativně krátké, o baroku hovoříme přibližně od poloviny 17. století do konce 18. století. Ovšem za tuto krátkou dobu byla v mnoha místech krajiny výrazně přetvořena k obrazu člověka. Pravděpodobně každý, pokud se ho zeptáte na barokní krajinu si něco vybaví, například aleje stromů kolem cest, křížky a kapličky, nebo výrazné zámecké parky. Sádlo (2005) k tomu říká, že české země vstávaly z popela po třicetileté válce a dělo se tak velmi plánovitě.

Jak už je v předchozím odstavci naznačeno, pro barokní krajinu jsou typické zejména různé sakrální stavby. Může se jednat o kaple, boží muka, křížky. Dalšími znaky jsou podle Sádla (2005) například loukaření a regulovaná lesní těžba. Barokní krajina byla totiž výrazně odlesněna – Ložek například uvádí, že pokryvnost našeho území lesy byla v tomto období maximálně do 20 % (Ložek, 2007). Krajina byla tedy velmi otevřená a zemědělsky zaměřená. Stále více se však uplatňovalo loukaření a pastevectví. Na stav lesů bylo třeba reagovat a v tomto období proto vzniká moderní české lesnictví, bohužel, které jednostranně preferovalo smrky. Docházelo však k masivnímu umělému zalesňování.

Některé vrstvy obyvatelstva navíc začaly žít v permanentním přebytku. Tito lidé tak nemuseli vynakládat síly na obživu a začali se věnovat jiným činnostem. Jednou z takových činností byl i zájem o kulturu, umění, estetiku. Tyto zájmy se pak promítly i do podoby krajiny (Sádlo, 2005).

Období baroka přichází po poměrně dlouhém období úpadku a destrukce, které započalo třicetiletou válkou. Během této války krajiny zpustla, výrazně se snížil počet obyvatel (Sádlo, 2005). Po válce došlo k výrazným změnám v držení půdy. Vlivem konfiskací majetku odbojné české šlechty a měšťanů držela katolická šlechta 60% poddanské půdy. Církev samotná měla v držení pouze 12 % této půdy a panovník je 5 %. Toto vlastnictví výrazně změnilo podobu krajiny. Před třicetiletou válkou byla totiž půdní držba rozdělena mezi velké množství vlastníků, často nižší

šlechtu. Jednotlivá pozemková držba byla jasně označená v terénu. Existovalo vedle sebe velké množství menších políček: krajinná mozaiky byla velmi různorodá (Sádlo, 2005).

To vše se po třicetileté válce změnilo. Katolická šlechta držela většinu půdy. Započalo tak scelování jednotlivých pozemků do větších krajinných celků. Rovněž vznikaly poměrně rozsáhlé velkostatky, které minimálně ve střední Evropě neměly obdoby (Sádlo, 2005).

Hájek (2003) uvádí, že baroko by se v nadsázce dalo označit za období velkých staveb. V tomto období vzniká velké množství zámků, klášterů a kostelů. Hájek (2003) označuje tento stavební ruch za oslavu katolických vítězů. Katolická církev upevnila svoji moc a nové poměry se začínají promítat i do krajiny (Hájek, 2003). Nejde přitom pouze o vznik zcela nových areálů a budov či komponovaných krajin, ale také o přestavbu a modernizaci již existujících (Kupka, 2010).

Baroko je však zároveň i obdobím, kdy se již pozvolna do lidského myšlení v Evropě dostává osvícenství. Rozvíjí se logické a racionální myšlení a toto myšlení se opět začíná uplatňovat i v přístupu ke krajině. Krajina začíná být spravována čistě realisticky a logicky. Uplatňuje se matematika a geometrie (Sádlo, 2005).

Jak už je uvedeno výše, do krajiny čím dál tím více proniká křesťanská symbolika, ale také astrologické a hermetické motivy a představy tehdejších obyvatel. Jako příklad zmiňuje (Sádlo, 2005) aleje, které vytvářejí krajinnou síť a průhledové průzory a kladou důraz na objekty stojící na konci těchto alejí. Na zvýšených místech krajiny se objevují kaple a jiné křesťanské symboly (Sádlo, 2005).

Hájek (2003) k tomu uvádí, že zásahy do krajiny se mohou jevit, jako velmi brutální (často jde o výrazné přetvoření rozsáhlých území), ale vše je děláno plánovitě a zejména s návazností na již existující krajinné struktury.

Dochází k opětovnému nárůstu populace a kolonizací proniklo osídlení až do současných nadmořských výšek. Efektivnější zemědělské hospodaření tlačí na další zcelování krajinných celků a vytváření do té doby nevídaných velkých ploch s jasně definovaným účelem (Sádlo, 2005). Na konci tohoto období mluvíme o krajině jasně definované, zahuštěné, ale velmi přehledné a propustné (Sádlo, 2005).

4.12 Barokní poutní krajina

S barokem souvisí i různé sakrální stavby a poutní místa. Dá se říci, že se jedná o dobu, která byla velmi duchovně založená. Mluvíme tak v této souvislosti i o tzv. Barokní poutní krajině.

Jedná se o krajinu, jejíž charakter je významně náboženský a poutnický. Náboženské poutě totiž v období baroka byly velmi významné události. Tento jev lze označit za velmi důležitou a výraznou součást vývoje naší společnosti (Kupka, 2010).

Baroko bylo obdobím, kdy docházelo ke konsolidaci společenské, ekonomické i sociální situace po letech úpadku souvisejících s Třicetiletou válkou. Součástí bylo i upevňování pozice katolické církve. S tím souvisela i podpora výstavby a oprav církevních staveb, nejen těch velkých, jako kláštery a kostely, ale i drobných sakrálních staveb v krajině a vlastně celá katolizace krajiny. Zejména se podle Kupky (2010) začala uplatňovat úcta k svatým, víra v účinnost jejich přimlavy, víra v očištěc a zejména mariánská úcta se velmi projevil i v lidovém kultu, ve výzdobě barokních sakrálních prostor a následně i v proměně české krajiny.

Je potřeba si uvědomit, že zejména během 17. a 18. století nelze od sebe oddělovat činnosti náboženské a světské. Vše, co bylo děláno, bylo konáno s cílem velebení Panny Marie a svatých (Royt, 1994).

Do popředí se také stále více dostává lidový kult, kdy se stále více uplatňuje víra v zázraky Panny Marie. Tato intenzivní výra baroka a v řadě případů přímo kult Panny Marie stále více ovlivňují kulturu, umění, myšlení lidí i podobu krajiny. Jako odkaz na tuto dobu nám zbyla velká řada sakrálních staveb v krajině, různé kapličky, křížky, boží muka a jiné sakrální stavby, které dávají krajině nezapomenutelnou a jedinečnou podobu.

4.13 Kulturní dominanty

Kulturní dominanty v krajině jsou dle Kupky (2010) velmi významné a podílejí se na tvorbě její jedinečné identity. Právě kulturní dominanty totiž dělají krajinou známou a přívětivou.

Lze konstatovat, že kulturní dominanty budou v našem prostředí z velké části spjaty právě s obdobím baroka. Kupka (2010) připomíná, že za kulturní dominantu krajiny považujeme výtvar člověka, který je bezprostředně člověkem i vnímán. Může se jednat, jak o prvek či složku krajiny, tak rovněž i například o dochované zkulturnění krajiny, které má určitý odkaz a význam z hlediska historického, architektonického či jiného a zároveň ovlivňuje znaky krajinného rázu. Kupka (2010) k tomu dodává, že tyto dominanty mohou být výškové i plošné.

Kulturní dominanty krajiny mají svoji oporu i v legislativě. Konkrétně zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny říká v § 12 v odstavci jedna následující: *„Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umístování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině“.*

Z výše uvedené definice je patrné, že zákon přímo zmiňuje kulturní dominanty krajiny. Je však obtížné tyto kulturní dominanty krajiny definovat. Jedna z definic je uvedena výše a jejím autorem je Kupka (2010). Nicméně, je třeba zdůraznit, že definice nejsou jednotné. Definice se liší zejména podle toho, jak konkrétně je posuzován krajinný ráz a může jich být celá řada. Obecně však lze říci, že se jedná o neobyčejně významné prvky kulturní krajiny spoluurčující její identitu (Kupka, 2010).

4.14 Územní a krajinné plánování

Dále je třeba v souvislosti s tématem práce zmínit i pojmy území a krajinné plánování. Územní plánování je nástroj státní správy pro racionální rozvoj určitého území. Podle § 19 zákona č. 184/2006 o územním plánování a stavebním řádu, je úkolem územního plánování:

- a)** zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, kulturní a civilizační hodnoty,
- b)** stanovovat koncepci rozvoje území, včetně urbanistické koncepce s ohledem na hodnoty a podmínky území,
- c)** prověřovat a posuzovat potřebu změn v území, veřejný zájem na jejich provedení, jejich přínosy, problémy, rizika s ohledem například na veřejné zdraví, životní prostředí, geologickou stavbu území, vliv na veřejnou infrastrukturu a na její hospodárné využívání,
- d)** stanovovat urbanistické, architektonické a estetické požadavky na využívání a prostorové uspořádání území a na jeho změny, zejména na umístění, uspořádání a řešení staveb a veřejných prostranství,
- e)** stanovovat podmínky pro provedení změn v území, zejména pak pro umístění a uspořádání staveb s ohledem na stávající charakter a hodnoty území a na využitelnost navazujícího území,
- f)** stanovovat pořadí provádění změn v území (etapizaci),
- g)** vytvářet v území podmínky pro snižování nebezpečí ekologických a přírodních katastrof a pro odstraňování jejich důsledků, a to především přírodě blízkým způsobem,
- h)** vytvářet v území podmínky pro odstraňování důsledků náhlých hospodářských změn,
- i)** stanovovat podmínky pro obnovu a rozvoj sídelní struktury, pro kvalitní bydlení a pro rozvoj rekreace a cestovního ruchu,
- j)** prověřovat a vytvářet v území podmínky pro hospodárné vynakládání prostředků z veřejných rozpočtů na změny v území,
- k)** vytvářet v území podmínky pro zajištění civilní ochrany,

l) určovat nutné asanační, rekonstrukční a rekultivační zásahy do území,

m) vytvářet podmínky pro ochranu území podle zvláštních právních předpisů před negativními vlivy záměrů na území a navrhopvat kompenzační opatření, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak,

n) regulovat rozsah ploch pro využívání přírodních zdrojů,

o) uplatňovat poznatky zejména z oborů architektury, urbanismu, územního plánování a ekologie a památkové péče.

Předmětem krajinného plánování je krajina a její tvorba. Podle Skleničky (2003) je to obor, který stojí na rozhraní velkého množství jiných disciplín. Z těchto důvodů se krajinným plánováním nezabývají jednotlivci, ale celé kolektivy odborníků, a proto by při vytváření například územního plánu měl mít dotyčný odborník znalosti nejen z územního plánování, ale také z krajinné ekologie, pozemkových úprav, ÚSES a lesních hospodářských plánů. Taková práce pak zapadá do daného prostředí ve všech oborech a plynule navazuje na stávající krajinu.

Krajinářská problematika s důrazem na charakter krajiny se objevuje v různých nástrojích územního plánování. V zásadách územního rozvoje (ZÚR) je také velké množství jevů týkající se krajiny a jejího rázu. Nejzajímavější je stanovení cílových charakteristik krajin (novela vyhlášky 500/2006 Sb. zavádí cílové kvality), tj. stavu, ke kterému by měl vývoj krajiny směřovat, a výkres typů krajin podle stanovených cílových charakteristik (ve smyslu Evropské úmluvy o krajině), dle novely vyhlášky výkres krajin, pro které se stanovují cílové kvality (KUPKA, 2018).

V územně analytických podkladech obcí jsou podle přílohy č. 1 k vyhlášce č. 500/2006 Sb. je uveden jev č. 17a – krajinný ráz. Novela vyhlášky 500/2006 Sb. zavádí zcela nový jev 17b - krajiny a krajinné okrsky. Podobně jako v ZÚR (viz dále) zde nejde jen o krajinný ráz, ale o zjištění kvalit krajiny a stanovení ochranných opatření. Z hlediska krajinářské architektury je dále významné, že se jev „urbanistické hodnoty“ rozšířil na 11 – urbanistické a krajinné hodnoty (KUPKA. 2018)

Územní studie krajiny obsahuje dle Metodického pokynu MMR a MŽP „Zadání územní studie krajiny pro správní obvod obce s rozšířenou působností“ . Územní studie krajiny obsahuje: stanovení cílové vize krajiny, členění území na krajinné

okrsky (zákl. skladebná relativně homogenní část krajiny, při hodnocení krajinného rázu této definici odpovídají oblasti a místa krajinného rázu), ochrana a rozvoj hodnot krajiny a využití krajinných potenciálů řešení požadavků a potřeb člověka v krajině, řešení problémů, snižování ohrožení a předcházení rizikům. V závěru by ÚSK měla obsahovat doporučení pro ÚPD (vč. návrhu změn stávající ÚPD), doporučení k doplnění ÚAP, doporučení pro činnost orgánů veřejné správy a souhrnné doporučení pro řešení územních problémů, které nelze v ÚSK řešit (KUPKA, 2018).

Součástí územního plánu obce je koncepce uspořádání krajiny (Příloha č. 7 k vyhlášce č. 500/2006 Sb.). Koncepce uspořádání krajiny vytváří podmínky pro obnovu a zachování krajinně-ekologických a socio-ekonomických funkcí krajiny, pro udržitelné využívání krajiny a pro ochranu a rozvoj krajinných hodnot. Jedná se o podmínky pro ochranu, obnovu a rozvoj přírodních a kulturních hodnot a estetických kvalit krajiny, zejména pro zachování a posílení ekologické stability a rovnováhy ekosystémů, pro ochranu druhové rozmanitosti, řešení vodního režimu krajiny, protierozních a protipovodňových opatření a posílení retenčních schopností krajiny a o podmínky reagující na potřeby úměrného sociálního a ekonomického rozvoje, o podmínky pro rekreační využití krajiny včetně prostupnosti krajiny a o zachování a vytváření vizuální atraktivnosti a estetických kvalit krajiny (Ústav územního rozvoje, (Ústav územního rozvoje, 2014).

Plánování je nezbytnou podmínkou cílevědomého a efektivního dosažení stanovených cílů. Při plánování krajiny přitom jde především o dosažení takové budoucí podoby krajinného systému, aby byly zachovány podmínky dalšího rozvoje ekonomického, ekologického tak i sociálního. Budoucí uspořádání krajiny by mělo splňovat rostoucí nároky lidské společnosti na neustálé zlepšování kvality života, přičemž by nemělo dojít k poškození autoregulačních schopností krajiny. Krajina by měla být pro další generaci při nejhorším ve stejném stavu nebo lepším, než je její současný (Sklenička, 2003).

4.14.1 Kulturní krajina v územním plánování.

Historická kulturní krajina je bezesporu hodná ochrany. V určitém ohledu lze historické krajinné struktury chránit například v rámci velkoplošného chráněného

území, kdy předmětem ochrany v případě například chráněné krajinné oblasti je i ochrana krajinné struktury a tradičních forem osídlení.

Nicméně, konkrétní možnost ochrany kulturní krajiny zakotvené v legislativě, byl zákon č. 20/1987 Sb., památkový zákon. Tento zákon říká v § 6, odstavci 1 následující: „*Území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, může Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlásit opatřením obecné povahy za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany*“.

Zde je důležitá zejména formulace, že památkovou zónou se může stát i krajinný celek, který má významnou kulturní hodnotu. Na základě výše uvedeného zákona jsou vyhlášovány krajinné památkové zóny, jejichž cílem je právě ochrana historických krajinných struktur. V současné době jsou chráněné následující oblasti (Kuča, 2018): Lednicko- -valtický areál, Novohradsko, Slatiňansko-Slavicko, Vranovsko-Bítovsko, Zahrádecko, Žehušicko, v menším měřítku Čimelicko-Rakovicko, Orlicko, Osovsko, Libějovicko-Lomecko, v méně výrazné formě Náměšťsko, Chudenicko, Lembersko, Plasko, Valečsko).

Právě tyto krajinné památkové zóny mohou být silným nástrojem v ochraně krajiny i v rámci územního plánování. Bohužel v současné době nejsou dostatečně využívány, a i samotná památková péče v této oblasti dosti tápe. Nicméně podle Kuči (2018) lze historickou krajinou chránit v rámci územního plánování například v rámci těchto kategorií:

- UH 1a: Území s dochovanými urbanistickými hodnotami a architektonicky cennou zástavbou
- UH1b: Území s dochovanými urbanistickými hodnotami
- UH2: Území s částečně dochovanými urbanistickými hodnotami
- UH3: Území s archeologizovanými urbanistickými hodnotami
- KH1: Území s dochovanými hodnotami historické kulturní krajiny
- KH2: Území s částečně dochovanými hodnotami historické kulturní krajiny
- KH3: Území s archeologizovanými hodnotami historické kulturní krajiny

4.15 Vrchnostenské dvory

Předkládaná práce se věnuje historické kulturní krajině a vrchnostenským dvorům. Následující část tedy bude věnována utváření středověkých sídel s důrazem na vrchnostenské dvory.

Je však potřeba se vrátit do raného středověku, kdy docházelo k ustalování pozemkového vlastnictví a rodové šlechty. Nejprve je nutné zaměřit se na transformaci komunitních a rodových společností do středověkého státu. Od zhruba 10. století dochází na našem území k jakési modernizaci poměrů sociokulturního uspořádání, které nakonec vede ke vzniku nových sídelních útvarů (Vaníček, 2003). V tomto období se začíná tvořit nižší šlechta. Jak uvádí Jurok (2000), lze to doložit záznamy, kdy se zvyšuje počet dárců vůči církvi. Tato změna spočívala podle Autorů Nekudy a Ungera (1981) zejména v tom, že příslušnost k vyšším stavům přestala být odvozována od panovníka, kdy za vyšší stav byli považováni lidé blízcí panovníkovi. Ti získali majetky a půdu. Tyto majetky a půda se však staly po jejich smrti předmětem dědictví a jednak se tento majetek rozdroboval a jednak se jeho majiteli stávali lidé, kteří již k panovníkovi neměli osobní vztah či nezastávali žádný významný úřad. Začala tak tedy vznikat nižší šlechta.

Právě raný středověk je charakteristický tím, že vedle sebe existovala šlechta, úřednická elita, která představovala nejbližší panovníkovo okolí. Nicméně, jak už je uvedeno výše, docházelo k tomu, že se stále více rozšiřovalo drobné pozemkové vlastnictví a začaly se vytvářet lokální společenské elity (Macháček, 2008). Například Laval (2013) právě v tomto vidí základ pro početnou nižší šlechtu, která později působila na našem území, která vlastnila menší majetky a polnosti, které však často byly roztržštěné.

Jan (2009) uvádí, jako specifikum tehdejšího středověkého státu na našem území, že existovala poměrně velká skupina svobodných, která odváděla dávky pro panovnické velkostatky obhospodařované ze dvorců. Na rozdíl od západní Evropy byl tak na našem území do velké míry omezen vliv lenního zřízení (Zelenka, 2016). Toto uspořádání, pak vydrželo po dlouhá staletí a po celou dobu svým specifickým způsobem ovlivňovalo vzhled krajiny.

Situace této nižší šlechty však nebyla nijak růžová. Často se museli příslušníci těchto rodů potýkat s nedostatkem financí, který bránil dalšímu rozvoji jejich sídel. Jak už je uvedeno výše, tato nižší šlechta již nezastávala žádné významnější funkce ve státě. Velmi často nezastávala funkce žádné a jejich jedinou obživou byla správa jejich

majetku, většinou se jednalo o zemědělskou činnost či drobné řemeslné činnosti (Kasička, 1985).

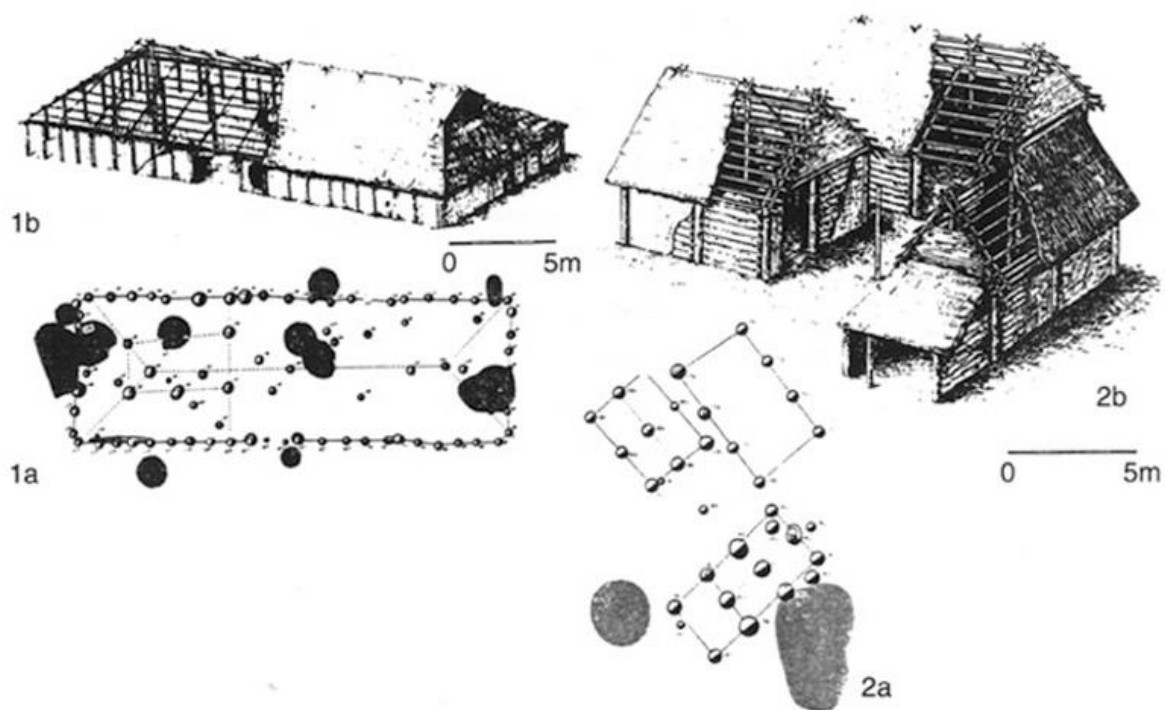
Vyšší šlechta si mohla dovolit se z agrárního prostředí do jisté míry vymanit tím, že správou svých polností pověřovali dosazené správce. Nižší šlechta však musela své polnosti spravovat přímo a často neměla ani dostatek financí na pracovní síly (Kasička, 1985). Nicméně Jurok (2000) upozorňuje na to, že hranice mezi nižší a vyšší šlechtou nebyla nijak ostrá, ale byla spíše rozpitá.

4.16 Utváření středověkých sídel

Počátek předchůdců vrchnostenských dvorců lze vysledovat až do doby železné. V této době dochází vlivem správní, ekonomické a sociálně-symbolické k propojování jednotlivých areálů do větších celků (Michálek a Lutovský, 2000). Vznikají tak ohrazené polyfunkční areály, která jsou sídlem tehdejších elit.

K dalšímu vývoji dochází během doby laténské, kdy odchází k další hierarchizaci společnosti a vznikají nové sídelní typy (Venclová a kol., 2008). Tyto nové sídelní typy jsou odrazem nových společenských poměrů. Mezi tyto nové typy jsou řazeny i dvorce, které představovaly sídla elit se smíšenou hospodářskou, ale také kulturní, duchovní a správní funkcí (Venclová a kol., 2008).

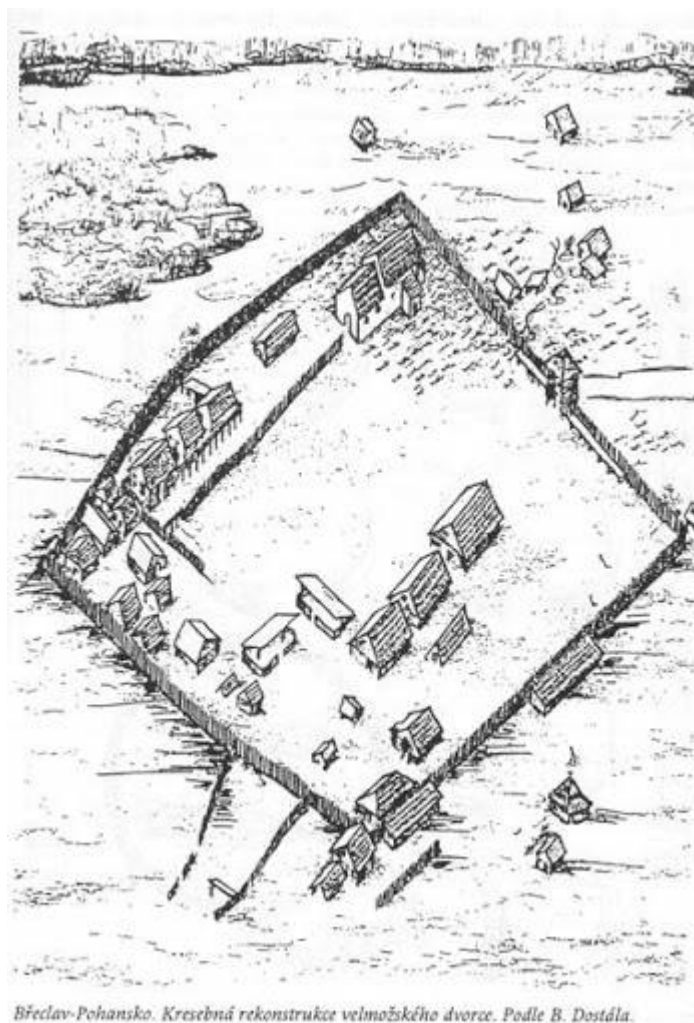
Macháček (2008) upozorňuje, že existenci sídel podobných svojí funkcí dvorcům lze však nalézt od doby halštatské. Tato sídla, dvorce, vznikala na základě potřeby vlastníků kontrolovat nakládání se svým majetkem, nebo mít své jednoznačně určené sídlo (Kehoe, 2006).

*Velká halová stavba (1) a dvorec (2) velatické kultury – Lovčičky (okr. Vyškov).
Dole nalezený půdorys, nahoře rekonstrukce (podle V. Podborského a kol.*

Obrázek 6: Rekonstrukce dvorce velatické kultury z doby haltštatské. Zdroj: Podborský a kol (1993)

Vznik sídel, a tedy i dvorů, byl otázka prestiže. Tato sídla byla stavěna nejen z hospodářských potřeb, ale zejména kvůli vymezení se vůči ostatním sociálním skupinám obyvatelstva. Dostál (1975) a Macháček (2005) považují za prapůvodní základ pozdějších vrchnostenských dvorů již dvorce velkomoravských knížat. Tato sídla totiž mají všechny znaky pozdějších dvorců. Představují propojení mezi rezidenční, správní, hospodářskou a obranou funkcí, kdy tento areál obývá uzavřená skupina osob (Kasička, 1985).

Obrázek 7: Rekonstrukce velkomoravského velmožského dvorce podle Dostála. Zdroj: Třešník (2001)

V případě dvorců se nesmí zapomínat i na duchovní rozměr. V rámci těchto dvorců totiž vznikají i sakrální stavby, které mají nejdříve podobu bezvěžových staveb, později však i kostelů (Durdík, 2000). Nalézáme i doklady o rozlehlých, volně stojících dvorcích, které jsou ohrazené příkopy, s lehčí dřevěnou zástavbou v centrální části. Jedná se patrně o první venkovské hospodářské dvory, zprvu bez sídelní funkce (Gojda a kol., 2010).

Rovněž Dostál (1970) spatřuje základy středověkých dvorců již na Pohansku, kde podle autora vznikaly jakési dvorce těsně vedle panovníkova areálu. Dle archeologických nálezů tyto dvorce byly obývané různou sociální třídou šlechty. Od nejbohatších velmožů přímo napojených na panovníka či přímo součástí panovníkovi družiny, přes bohatší obchodníky až po nižší stav vrchnosti s minimem vlastnictví.

Sídlo tedy představovalo pro společnost sociální znak. Svědčilo o sociálním postavení jeho vlastníka, a tak, jak se určité vrstvy obyvatelstva postupně emancipovaly a snažily se proniknout mezi původní rodovou aristokracií, dávaly si tyto vrstvy stále více záležet i na svých sídlech. Je pravděpodobné, že k tomuto jevu docházelo nejdříve v blízkosti významný měst, zejména Prahy, Kutné Hory, ale velmi rychle se šířil i do ostatních částí raně středověkého státu (Šimůnek, 2010). Šimůnek (2010) dále dodává, že se často spojuje šlechta pouze s hrady a zámky, zejména v mínění laické veřejnosti. Tato sídla však autor považuje za nejvyšší stupeň z možných. Takové stavby si mohla dovolit pouze nejvyšší šlechta a panovník. Tyto stavby sebou totiž nesly obrovské finanční náklady. Jak autor dodává, nejvyšší šlechta navíc představovala jen minimální část celkové šlechty. Mnohonásobně více příslušníku šlechty žilo v mnohem méně okázalých stavbách a disponovalo mnohem menšími finančními zdroji.

Musil (2006) zdůrazňuje, že na vrchnostenská sídla je třeba se dívat, jako na odraz sociálního uspořádání společnosti, které započalo podle autora v období cca 1000 let před naším letopočtem a vrcholilo právě během středověku, aby v 18. a 19. století se pomalu rozpadlo. V tomto období totiž začíná průmyslová revoluce a dochází k dalším sociálním změnám. Do popředí se dere městská elita vlastníci tovární a průmyslové závody, zatímco moc venkovských elit upadá, protože význam držby půdy již není tak silný jako v minulosti.

Kovář (2010) uvádí, že i mezi odbornou veřejností velmi dlouho převládal názor, že přítomnost šlechty ve venkovském prostoru byla vždy doprovázena existencí nějaké tvrze či jiného opevněného sídla a zcela ignorovali význam poplužního dvora pro existenci venkovského sídla.

Kubeš se dále domnívá, že tyto dvorce jakož to sídlo nižší šlechty se mezi sebou ještě výrazně odlišovaly architektonicky. Čím složitější architektura a stavební prvky, tím větší byl sociální status vlastníků. Docházelo tak k sociální diferenciaci i uvnitř nižší šlechty. Tento předpoklad autor vyvodil na základě studia dvorců z přelomu 16. a 17. století. Z této doby jsou totiž již známá stavební a architektonické prvky jednotlivých sídel, ať už zachovaných přímo v krajině, nebo prostřednictvím písemné dokumentace a výkresů.

4.16.1 Charakteristické znaky vrchnostenských dvorců

Rous (2010) charakterizuje tyto dvory jako: „*hospodářsko-sídelní jednotku v podobě usedlosti většího rozsahu tvořené komplexem stavebních objektů sloužících na jedné straně k obývání a na druhé k zemědělskému hospodaření a podnikatelským aktivitám.*“

Nový (1971) pak definuje dvůr následovně: „*komplex obytných a hospodářských stavení – domů, stodol a chlévů – vybavený pravidelně různě rozsáhlou zemědělskou půdou. Její výměra se pohybovala většinou v rozmezí 1-6 poluží (aratura). Standardní velikost zemědělské plochy kolísala však kolem 1-2 poluží, tj. přibližně v rozsahu 2 a více lánů*“

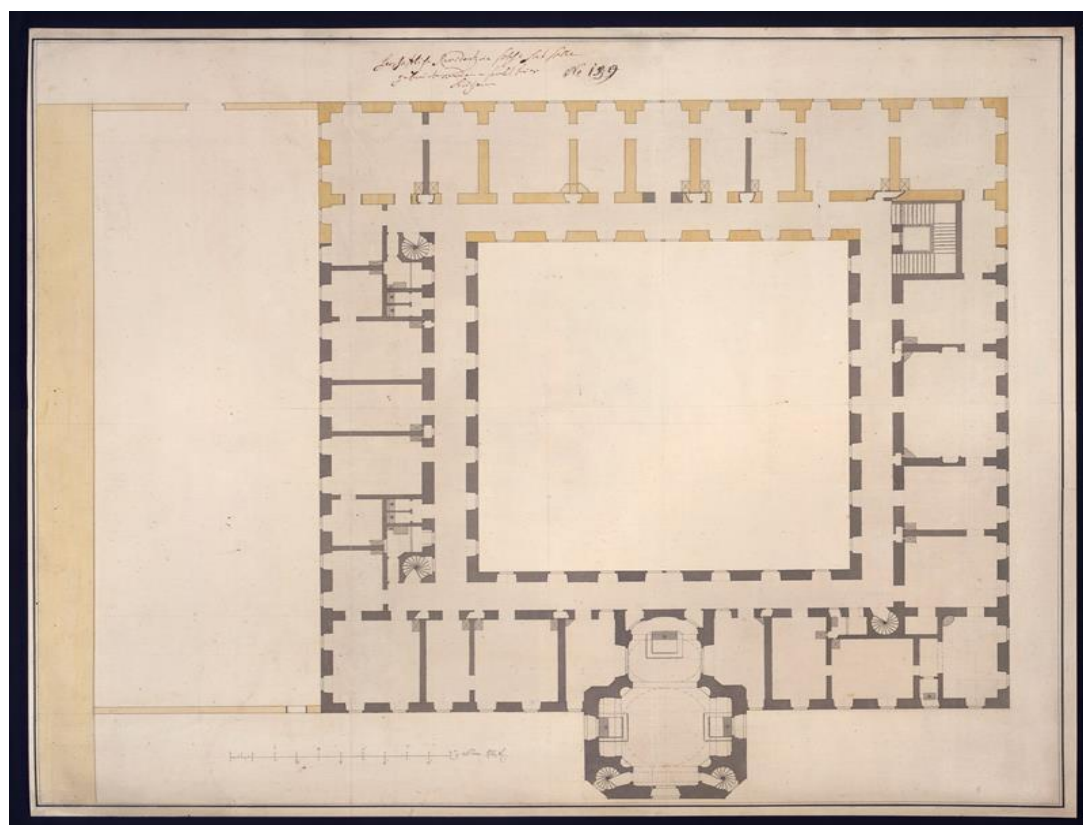
Každý dvůr tak měl obytnou část a část hospodářskou, případně byla přítomna i část sakrální. Obytné část dvora však nebyla reprezentována pouze jednou budovou, ale i zde byla určitá sociální struktura. Obytných budova bylo několik variant. Jednak zde byla budova, ve které bydleli samotní majitelé, tedy vrchnost, nižší šlechta, dále případně obytné prostory pro šafáře, tedy správce (měl-li daný dvůr správce) a v neposlední řadě ubytování pro čeled' a služebnictvo. Je však třeba pamatovat, že takové zastoupení obytných budov nebylo ve všech dvorech, ale jedná se o jakési ideální zevšeobecnění. (Rous, 2010).

Z neobytných budov se zde vyskytovaly nejčastěji stavby typu stodol, sýpek, stájí, chlévů, kolen a podobně. Tyto stavby většinou ohraničovaly volné prostranství, na kterém docházelo k manipulaci s povesy a materiálem (Krbová Procházková, 2011).

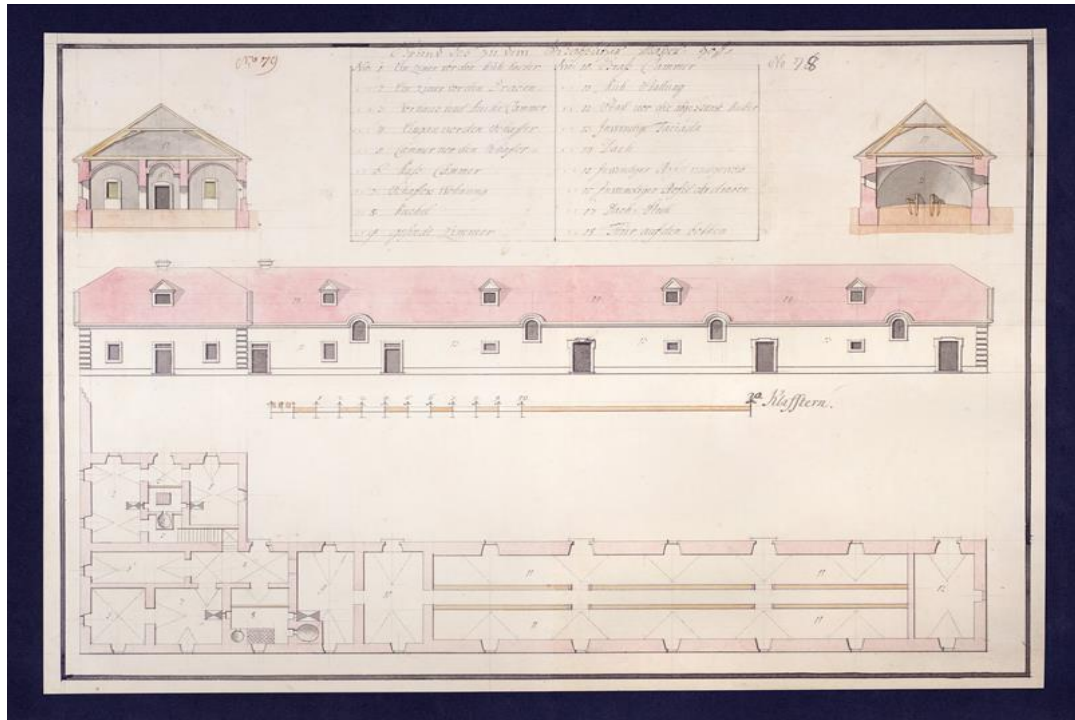
Obrázky na následující straně zobrazují dvě z možných nepřeborných podob vrchnostenských dvorců. První z nich je vyobrazením spíše luxusnějšího vrchnostenského sídla i s kaplí. Tmavé části představují obytnou část a světlé jsou hospodářské části dvora. Tento dvůr má podobu čtverce, kterou si asi představí většina z nás, pokud je zmíněn pojem vrchnostenský dvůr. Nicméně, tyto dvory mohly mít různých podob. Další je zobrazena na následující obrázku, kde má dvůr podobu písmene L. Obytná část je na obrázku v levé části budovy, zatímco hospodářské prostory jsou v pravé části budovy.

Jak už je uvedeno výše, tyto dvory mohly mít mnoho podob a forem. Ne vždy se jednalo o uzavřený ohraničený areál například čtvercového, obdélníkového či kruhového půdorysu, ale mohlo se jednat i jen o samostatně stojící budovy s rozdělenou částí obytnou a hospodářskou, tak jak je níže zobrazeno na obrázku.

Kasička (1985) dodává, že řada těchto dvorů měla i svoji vlastní fortifikaci. Ta byla důležitá zejména během raného středověku. Později již postupně ztrácela na významu. Rožmberský a Anderle a kol. (1993) k tomu dodávají, že snad v raném středověku bylo ohraničení některých dvorců opravdu fortifikací, ale spíše se jednalo o snahu zabránit vstupu cizím lidem a vymezit se proti okolní krajině a zvýšit tak důležitost stavby před prostým obyvatelstvem.

Obrázek 8: Vrchnostenský dvůr s kaplí. Zdroj: Moravská galerie, inventární číslo: B 15401

Obrázek 9: vrchnostenský dvůr tvaru L. Zdroj: Moravská galerie, inventární číslo: B 15329

4.17 Funkce dvorů

Základní funkcí dvorů bylo shromažďovat naturální rentu pro místně příslušnou vrchnost. V případě, že se jednalo o menší dvůr, prováděla tento výběr samotná šlechta. V případě větších dvorů a luxusnějších, si mohli majitelé dovolit najímat šafáře, který představoval správce a tuto rentu vybíral. V případě, že se jednalo o panský či církevní dvůr či velkostatek, tato funkce náležela pověřenému úředníkovi. Tito úředníci pak zastupovali danou vrchnost, starali se o běžný chod dvorů a dohlíželi na výběr naturální i peněžní renty a robotní renty. Často také měli také jakési omezené soudní pravomoci (Kasička, 1985).

Nicméně, stejně důležitou funkcí, jako výběr naturální renty bylo samotné hospodaření. Toto hospodaření probíhalo na popluží, jednalo se o půdu, která byla obhospodařována vrchností (dominikál). V případě menších a chudších dvorů vykonávala práci na daných polnostech sama vrchnost (v případech té nejchudší šlechty), jindy si k tomuto účelu najímala čeled' a samozřejmě nesmíme zapomenout na poddané, kteří zde měli povinnost robotovat (Čechura, 1999). Přítomnost čeledi na daném dvoře byla rovněž známkou prestiže a společenského postavení.

Hospodářská funkce dvorů se však neomezovala pouze na zemědělské činnosti, respektive hospodaření na pozemcích. K jednotlivým dvorům také mohli náležet rybníky, pivovar, kovárna, mlýn, pila a jiné provozy a činnosti zemědělského i řemeslného charakteru (Čechura, 2008).

Vrchnostenské dvory kromě toho, že vznikaly jako sociální znak příslušnosti k vyšší třídě obyvatelstva, měly pravděpodobně i mnohem prozaičtější důvod vzniku. Tím bylo samozřejmě zajistit obživu svým vlastníkům. Postupem času se však tato funkce měnila. Nešlo již jen o zajištění vlastní obživy, ale stále postupný rozvoj zemědělství a jeho přebytky umožnily zásobit regionální trh (Ledvinka, 1987).

4.17.1 Typy dvorů

Na přesném typologickém rozdělení dvorů není dosud přesná shoda. Různí autoři tak uvádějí různé typy dvorů, které odvozují od jejich funkce či účelu. Můžeme se proto setkat s dělením na residenční a podnikatelské dvory (Chotěbor a Smětánka, 1985). Rozdíl mezi těmito dvory napovídají již samotné názvy. Zatímco residenční dvory sloužily zároveň i jako sídlo vrchnosti, u podnikatelských dvorů tomu tak nebylo a byly využívány pouze pro hospodářské účely. Kovář (2010) pak kromě dvorů residenčních a podnikatelských dále rozděluje ještě dvory rentovní, které byly odpovědné za výběr rent a dále zmiňuje ještě tzv. grangie. To jsou specifické dvory, které byly zakládány řádem cisterciáků na nově kolonizovaném území. Jednalo se o velké dvory, které měly být plně soběstačné a často měly i výrazné obrané prvky. Například obytná budova mívala podobu věže a stála uprostřed dvora, často navíc byla obklopena příkopem. V případě napadení dvora měla sloužit jako útočiště jeho obyvatel. Nicméně nejnovější je dělení podle vlastníků (Klápště, 2012), kdy jsou dvory děleny následovně:

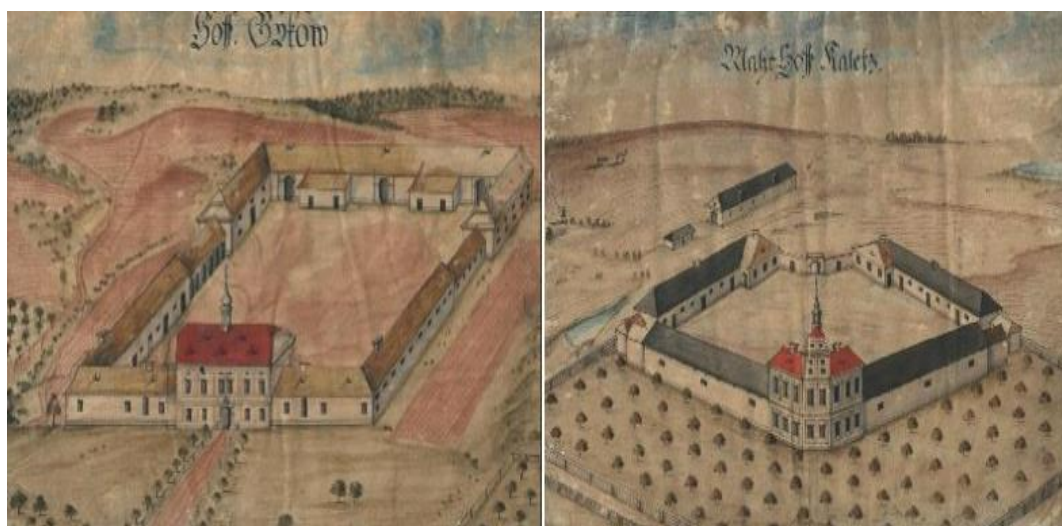
1. Dvory světské vrchnosti
 - a. Dvory šlechtické
 - b. Dvory měšťanské
 - c. Dvory ostatních světských vrchností
2. Dvory církevní
 - a. Dvory klášterní
 - b. Dvory ostatních církevních vrchností

4.18 Vztah vrchnostenských dvorů k osídlení

V následující kapitole bude ve stručnosti zmíněn vztah dvorů k osídlení a krajině. Bude se jednat zejména o vztah k vesnickému osídlení a vesnické krajině, protože dvory vznikaly mimo města (i když často v jejich těsném sousedství). Tento vztah výrazně ovlivňovala hlavně funkce daného dvora. Postupně bude tento vztah popsán u podnikatelských dvorů. Residenčních dvorů a grangií. Kromě samotného vztahu bude blíže popsána i podoba daného dvora.

4.18.1 Grangie

Jak už je tedy výše uvedeno, grangie jsou dvory zakládány řádem cisterciáků na nově kolonizovaných územích. V případě našeho území se tyto dvory objevují (respektive první písemné zmínky) po roce 1300. Anderle a kol., (1993) charakterizují tyto dvory, jako objekty obdélníkového půdorysu s rozlohou přibližně 1 ha, které jsou obehnané hradbou či zdí, se dvěma branami v nároží a zástavbou po obvodu. Nejdříve se tyto dvory stavěly již se zmiňovanou věžovitou stavbou uprostřed, ale postupně se od této stavby upouštělo, nebo již neměla obraný charakter (Charvátová, 1987)

Obrázek 10: Příklady grangií bez středové stavby. Zdroj: Rožmberský (1999).

Běžnou součástí těchto dvorů byly kromě obytných částí, stáje, chlévy, sýpka. Hradby či obvodová zeď byly vždy kamenné, stejně jako i jiné významné budovy uvnitř dvora, hospodářské budovy bývaly dřevěné (Meduna, 2006).

Chravátová (1986) uvádí 6 možný variant vztahu těchto dvorů k okolí:

1. Dvůr vznikl v místech, kde do té doby nic nebylo. Tak se tomu dělo zpočátku, jelikož tyto dvory byly zakládány nejdříve na nově kolonizovaném území, později i jinde.
2. Dvůr nahradil původní osadu. Stávalo se, že klášter dostal určitou vesnici a chtěl její polnosti využívat pouze pro své účely. V takovém případě byla vesnice přestěhována na jiné příhodné místo. Šlo o to, že klášter potřeboval plnosti co nejbliže své grangie, proto na to někdy doplatila celá ves.
3. Dvůr vznikl vedle již existující vesnice. V tomto případě zůstala vesnice zachována, ale často bylo třeba získat další zemědělskou půdu. Docházelo tedy k vypalování lesa a rozšiřování kulturní krajiny.
4. Dvůr nahradil jiný již existující dvorec. Grangie byla postavena na místě, kde již stál dvorec šlechtický, měšťanský či jiný církevní. Poté byly využívány i polnosti tohoto dříve existujícího dvora.
5. Dvůr vznikl v místech řídkého rozptýleného osídlení. V takovém případě nedocházelo ke konfliktům o půdu, pouze byla získána nová zemědělská půda vypalováním lesa. V případě řídkého osídlení se tato grangie často stala jakýmsi centrem celé oblasti.
6. V některých případech klášter nestavěl nové dvory, ale převzal již existující, které odkoupil od jiných osob či subjektů.

4.18.2 Podnikatelské dvory

Jak už je uvedeno výše, v případě podnikatelských dvorů chybí residenční část, ve které by bydlela vrchnost. Smetánka a Klápště (1981) uvádí, že nejčastěji byly tyto dvory čtvercového či obdélníkového půdorysu a mívaly značnou rozlohu.

Obrázek 11: příkladem podnikatelského dvora může být Dvůr Kouskova Lhota. Zdroj: Novák (2019).

Tyto dvory tedy nedisponovaly výraznou obytnou stavbou. K dispozici bylo jen prosté ubytování pro čeleď a další pracující. Funkce dalších budov byla vždy odvislá od účelu dvora. Mohlo se jednat opět o velké množství budov různého účelu, jako je sýpka, mlýn, kovárna, stodola, chlév atd. (Krbová-Procházková, 2011).

Vztah těchto dvorů k blízkému sídlu či sídlům byl čistě pragmatický. Jednalo se o obchodní záležitosti, případně dvůr najímal okolní obyvatelstvo na práci. Vztah k okolní krajině většinou spočíval v tom, že docházelo ke zvětšování plochy zemědělské půdy na úkor lesů (Smetánka, 1988).

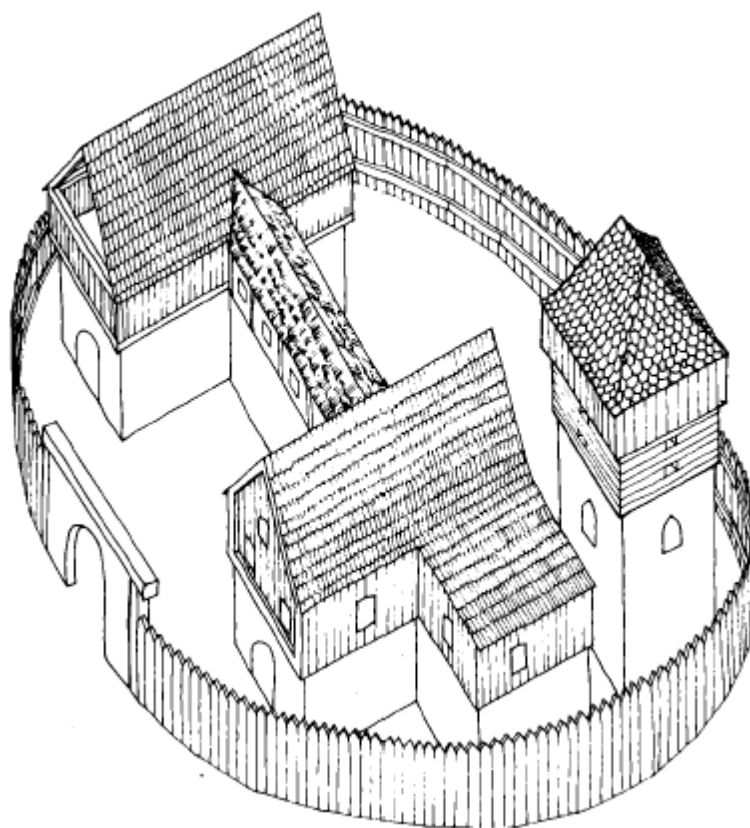
4.18.3 Rezidenční dvůr

Smetánka a Klápště (1981) uvádí, že rezidenční dvory se vyvinuly z tvrzí, respektive byl to další krok. Nicméně, pak dodává, že v řadě případů tyto objekty spolu nadále nějakým způsobem koexistovaly. Autor dále pak rozděluje na základě vztahu s tvrzí rezidenční areály následovně:

1. Dvory, které tvoří předpolí tvrze. V tomto případě tedy nižší šlechta obývala určitou tvrz a následně v důsledku hospodářských potřeb a zkvalitnění a vybudování reprezentativnějšího sídla, přistoupila k výstavbě dvora. Ten byl v těsném sousedství tvrze. Tvrz pak sloužila jako ochranný objekt v případě napadení. Tyto areály byly, jak součástí vesnice, tak stály i samostatně.
2. Druhý typ představuje situaci, kdy tvrz i dvůr sice stojí vedle sebe, ale nejsou nijak propojeny. Nicméně, tvrz opět sloužila, jako obraný objekt, ve kterém bylo možno se schovat při napadení.
3. Tvrz a rezidenční dvůr tvoří jeden celkem. Tvrze byla součástí dvora, nejčastěji v podobě věže v jeho prostředku. Časté byly i ochranné prvky jako

příkop. Existovaly však i v případě, kdy dvůr vznikl v opevněném areálu tvrze.

Význam tvrzí pak však během času upadal. Tyto tvrze měly smysl zejména v raném středověku, kdy byla doba velmi neklidná (Smetánka a Klápště, 1981).

Obrázek 12: Zobecněný model residenčního dvora. Zdroj: Chotěbor a Smetánka (1985).

Žižka (2018) uvádí, že různé dvory a velkostatky bývaly nedílnou součástí české krajiny v podstatě po celé baroko až do první poloviny 20. století. Podle autora se jedná o významný odkaz našich předků a jejich práce s krajinou. V řadě případů však jsou bohužel tyto doklady minulosti zničeny nebo vážně poškozeny. Zasloužila se o to zejména kolektivizace, kdy byla řada těchto historických památek zničena či vážně poškozena. Nejde jen o samotné stavby, bohužel velmi často byla nenávratně zničena i samotná krajina a její struktura, která s těmito dvory souvisela. Proto je o to naléhavější potřeba zbylé dvory a historickou krajinu k nim patřící chránit.

5 CHARAKTERISTIKA STUDIJNÍHO ÚZEMÍ

Oblast Nymburska leží ve Středočeském kraji. Dominantní je zde řeka Labe a město Nymburk. Královské město Nymburk leží na levém břehu řeky Labe, těsně pod soutokem s říčkou Mrlina v místech výrazného záhybu řeky. Jádrem osídlení byla mírná vyvýšenina nad řekou s nejvyšším bodem v nadmořské výšce 189,66 m n. m., na níž byl založen kostel sv. Martina (dnes sv. Jiljí) obklopený menším náměstím. Preference vyvýšeniny v osídlování prokazuje svůj význam při častých povodních.

Obrázek 13: Poloha Nymburska. Vlastní zpracování.

Z geomorfologického hlediska spadá Nymbursko do územního celku Nymburská kotlina, rozkládajícího se v centrální a východní části Středolabské tabule. Kotlina samotná je strukturně podmíněná denudační sníženinou při středním toku Labe a na celkové ploše 599 km² dosahuje průměrnou nadmořskou výšku 195 m n. m.

V terénní převážně plošinového charakteru vytváří řeka nízké terasy a údolní nivy. Řeka Labe tvoří pomezí dvou podcelků Nymburské kotliny, kterými jsou Sadská rovina a Milovická tabule.

Milovická tabule se rozkládá na sever od Labe. Jedná se o plochou pahorkatinu s dominantním porostem sedimentárních slínovců, s povrchy zarovnanými vlivem zvěřený písků a okrajovým zastoupením nivního terénu (Demek a kol 1987).

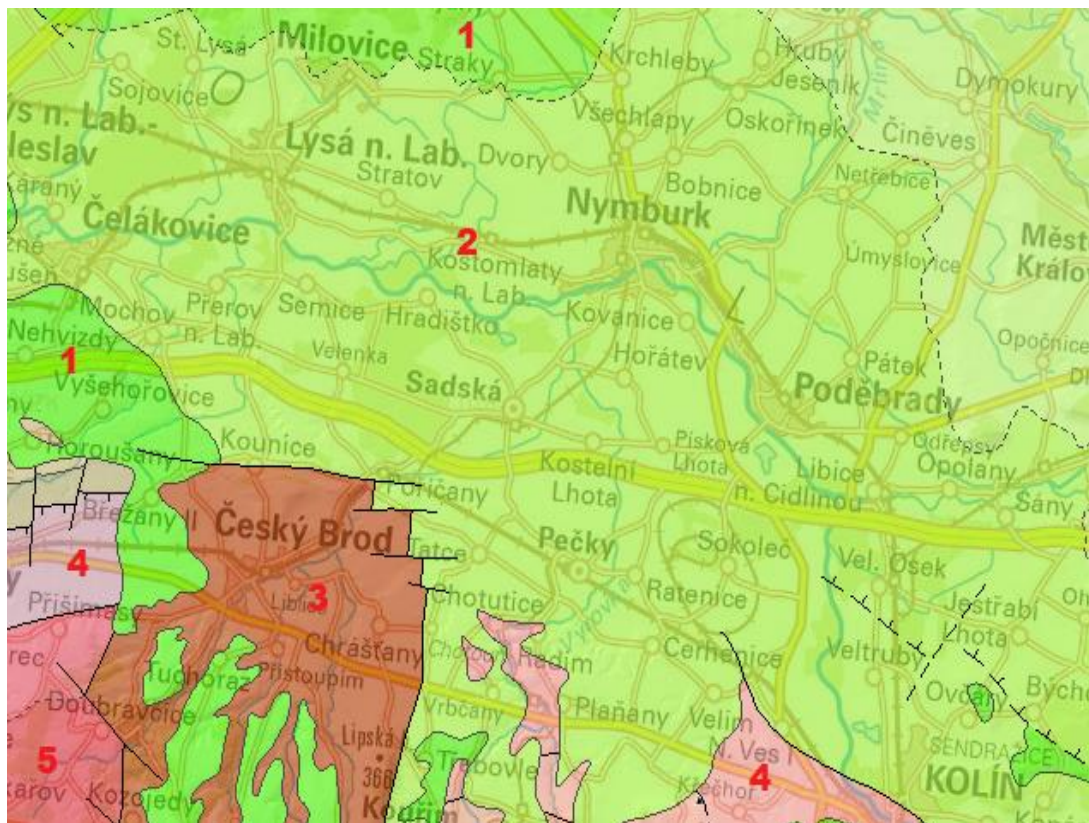
Sadská rovina na jihu, je tvořena erozní akumulací činností Labe na křídových turonských písčitéch slínovcích, překrytých povětšinou kvartérními fluvialními sedimenty. V ploché zemi vytvořily vodní toky nízké středopleistocéní a mladopleistocéní říční terasy a široké nivy, kde řeka meandruje a vytváří mrtvá ramena (Demek a kol. 1987).

Středo-turonské spraše přinášejí jednu důležitou vlastnost, přispívající totiž k vysoké úrodnosti Polabské krajiny, a to v podobě schopnosti zadržovat vodu. Na řadě míst se tato vlastnost projevuje v podobě artéských studní.

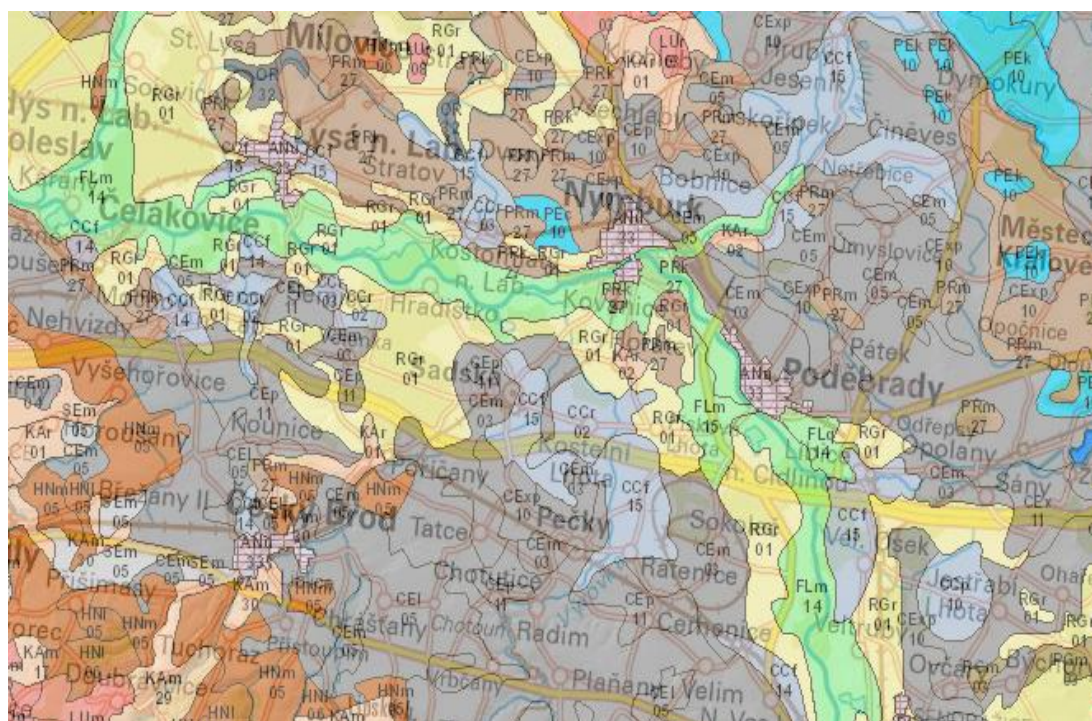
Geomorfologie značně determinuje i geologické a následně pedologické složení oblasti. Podloží Nymburska tak tvoří převážně silně zvětralé slínovce a vrstvy naplaveninových jílů, v některých místech ležících přímo na křídovém podkladu (Tomášek, 2007). Rozhraní rovinného a zvlněného terénu tvoří zároveň předěl mezi, na nížiny se vážící černozemí tvořené v holocénu na sprašovém mateřském substrátu (Tomášek 2007) a pararendzinami, tvořícími se na členitějších reliéfech. Pararendziny jsou určitou obdobou hnědých půd na zvětralinách karbonátovo-silikátových hornin, především břidlic a pískovců, ale i karbonátových zvětralin čedičů (Tomášek 2007). V terénu formovaném řekou se samozřejmě vyskytují i nivní půdy, fluvizemě, jsou mladého datování a vznikají akumulací činností vodních toků (Tomášek 2007).

Mapa geologických poměrů je zobrazena na obrázku níže (obr. č. 14). Obrázek č. 14: Číslo 1 značí vápenité a jílovité pískovce, číslo 2 značí vápenité jílovce a slínovce, číslo 3 označuje uhelné sloje, číslo 4 je označení pro ganoidy a číslo 5 značí dvojslídne granity.

Další obrázek (obr. č. 15) zobrazuje pedologické poměry v území. Jak je vidět na obrázku č. 15, rozsáhlé jsou zde černé plochy označené jako CE. Jedná se o nejúrodnější půdní typ Černozem, dále jsou zde však i RG = regzemě, Hm = hnědozemé, FL = fluvizemě, ČC = černice.

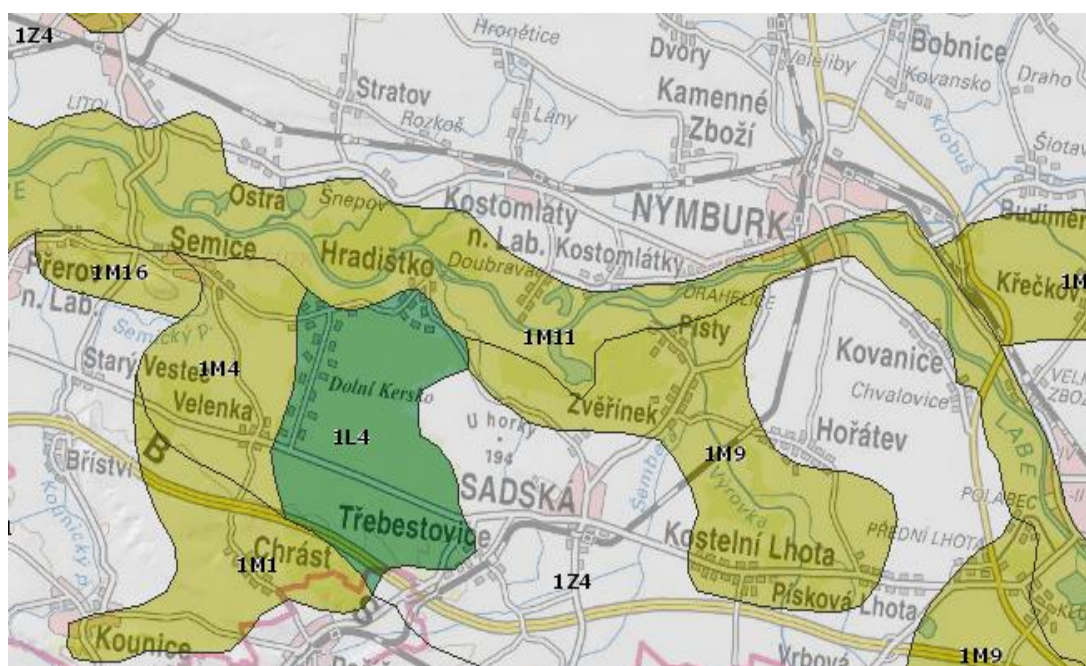
Obrázek 14: Geologické poměry území. Zdroj: www.geoportal.gov

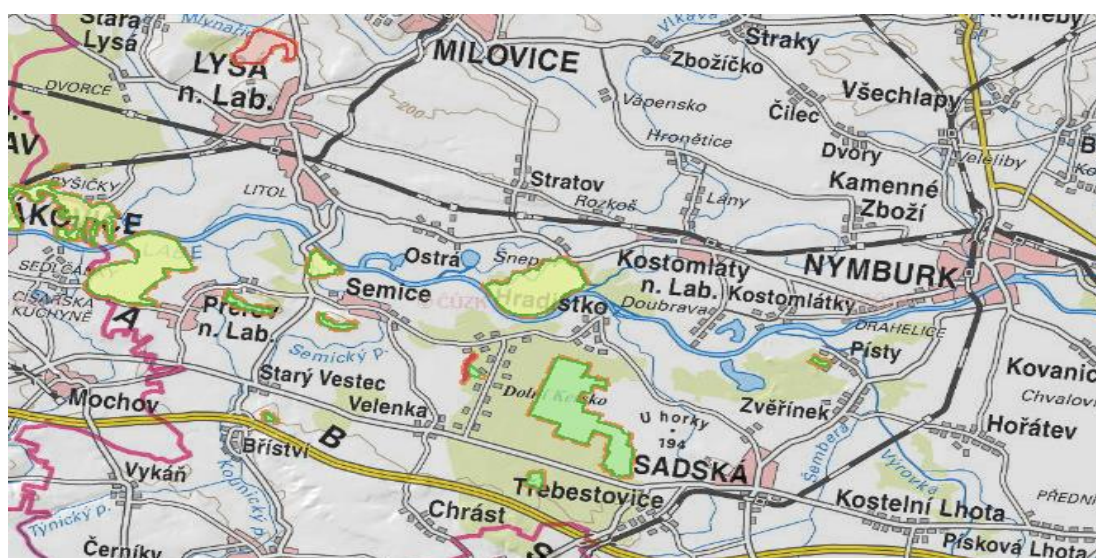
Obrázek 15: Pedologické poměry území. Zdroj: www.geoportal.gov

Obrázek níže (obr. č. 16) zobrazuje aktuální využití krajiny, dle rámcových krajinných typů způsobů využití území. Jak z obrázku vyplývá, převážná část území spadá do IZ (bílá barva) a jedná se o území osídlené. Dále je zde 1M, kdy se jedná o lesozemědělskou krajinu a 1L, kdy se jedná o lesní krajinu.

Další obrázek (obr. č. 17), pak zobrazuje chráněná území v oblasti. Jedná se zejména o přírodní rezervace a přírodní památky, kdy na obrázku jsou přírodní rezervace žluté a přírodní památky světle zelené.

Obrázek 16: Rámcové krajinné typy způsobu využití území v oblasti Nymburska. Zdroj: www.geoportal.gov

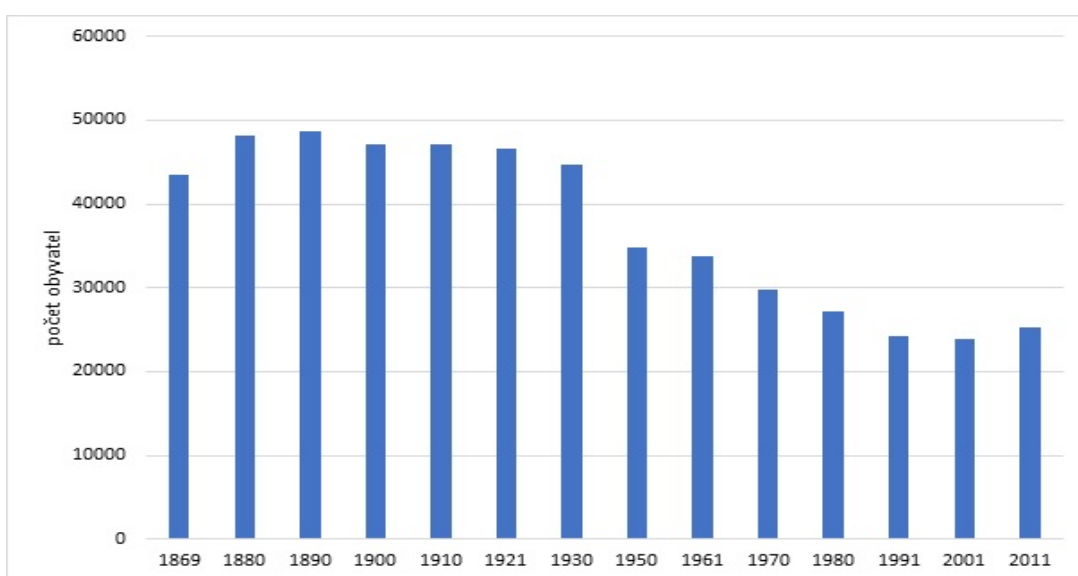
Obrázek 17: Chráněná území v oblasti Nymburska. Zdroj: www.geoportal.gov

Následující tabulka zobrazuje základní údaje o půdním fondu v oblasti. Údaje jsou vztaženy k okresu Nymburk.

Tabulka 1: Výměra podle druhu pozemků pro oblast Nymburska. Zdroj: CUZK (2019)

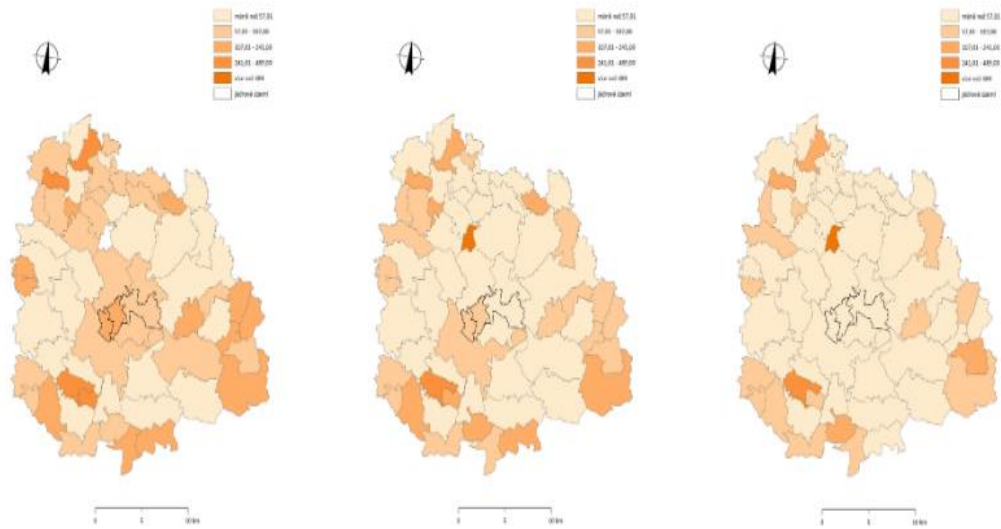
Výměra podle druhu pozemků v hektarech pro okres Nymburk k 31.12.2018											
Orná půda	Chmelnice	Vinice	Zahrada	Ovocný sad	Trvalý travní porost	Zemědělské pozemky	Lesní pozemky	Vodní plocha	Zastavěná plocha a nádvoří	Ostatní plocha	Celková výměra
22 695	0	0	820	489	944	24 947	6 448	724	878	2559	35 554

Území Nymburska se dlouhodobě potýká s odlivem obyvatel, jak dokazuje obrázek níže (obr. č. 18).

Obrázek 18: Vývoj počtu obyvatel na Nymbursku od roku 1869 do roku 2011. Zdroj: www.zaniklekrajiny.cz

Tuto skutečnost dokládá i menší zmenšující se hustota zalidnění tak, jak je zobrazena níže (obr. č. 19). Tmavší barva na obrázku zobrazuje větší hustotu osídlení. Obrázek úplně nalevo zobrazuje hustotu osídlení v roce 1869, obrázek uprostřed v roce 1950 a obrázek úplně napravo v roce 2011. Je patrné, že hustota osídlení klesá. Což je samozřejmě navázané na pokles počtu obyvatelstva. Tento úbytek obyvatelstva i pokles hustoty souvisí s obecným demografickým trendem.

Obrázek 19: Vývoj hustoty obyvatelstva mezi roky 1869 až 2011. Zdroj: www.zaniklekrajiny.cz

5.1 Charakteristika obce Oskořínek

Oskořínek je jednou z nejstarších vesnic na Nymbursku, první zmínky mluví o této obci již v roce 900 až 980, kdy je zmiňován Vícemil z Oskořína, jenž založil dnešní Nymburk. Název obce Oskořínek pochází, dle historika Sedláčka, od oskoruší (druh jeřábu), který zde v rozsáhlých hájích četně rostl. První osada byla v místech směrem na Nový Dvůr, kde byla zemanská tvrz. V těsném sousedství na protějším návrší byla v 9. století zbudována tvrz Ronov. Nejznámějšími majiteli panství byli v průběhu času Křinečtí z Ronova, Albrecht z Valdštejna, Jan Rudolf Morzin, Bethmannovi a v neposlední řadě loučeňský kníže Alexandr Thurn-Taxis. Dominantou obce je zámek, který nechal v letech 1587 až 1592 postavit Bohuslav Křinecký z Ronova (www.oskorinek.cz).

Obec má celkem rozlohu 5,62 km² a počet obyvatel 559 (CSU, 2019). Průměrná nadmořská výška obce je 193 m n. m.

Obrázek 20: Letecký pohled na obec Oskořínek. Zdroj: www.mapy.cz

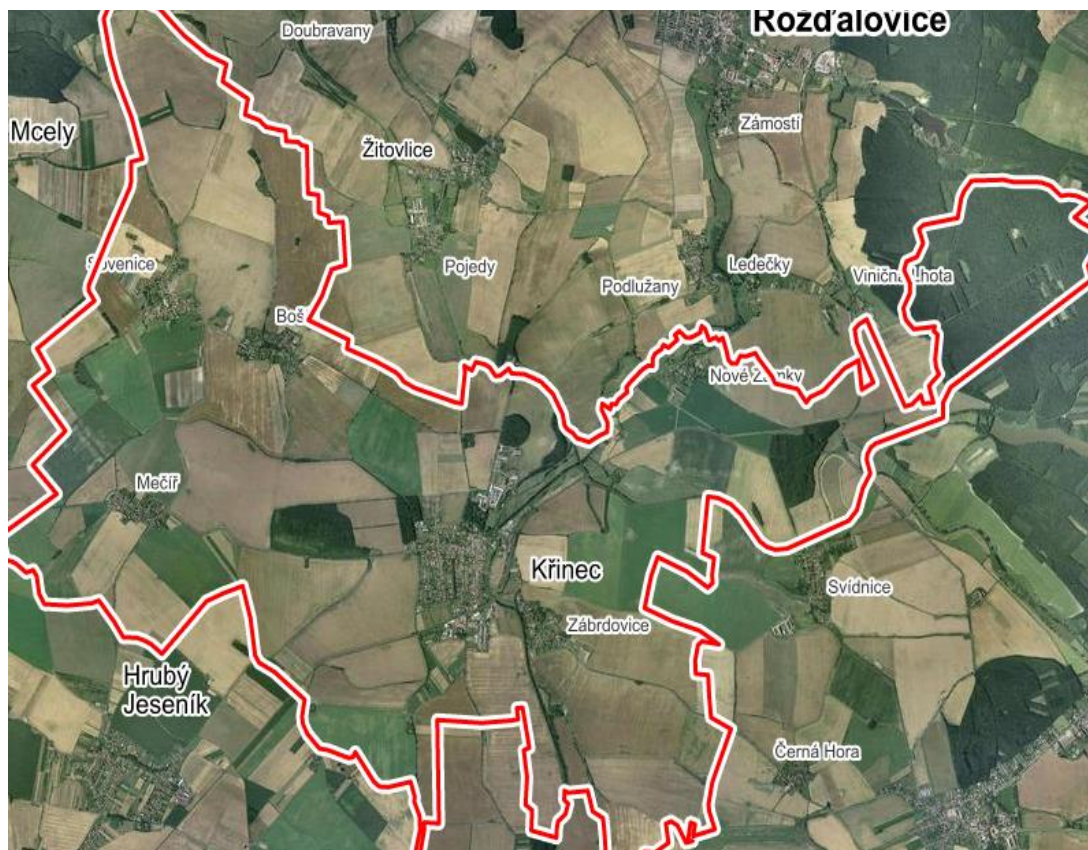
5.2 Charakteristika obce Křinec

Obec Křinec se nachází severně od Nymburka, stojí v rovině mezi horami Chotuc a Kuncberk. Křinec je městysem. První zmínka o něm pochází již z roku 1352, kdy je zmiňován místní farář. Nicméně, první majitel je zmiňován až v roce 1369. V období do skončení husitských válek hospodařil v Křinci zemanský rod Valečovských. Básledně statek přechází na Jana z Ronova, který zde staví hrad. V roce 1658 potomci tohoto Jana z Ronova panství prodávají Kostomlatským z Vřešovic. Již v té době je v kupní smlouvě Křinec uveden jako městečko. K dalšímu prodeji panství dochází v roce 1575, kdy celé panství přechází na Jindřicha z Valdštejna a na Dobrovici. Jeho syn Heník odešel v roce 1623 pro účast na stavovském povstání ze země. Křinec jako konfiskát koupil sice Albrecht z Valdštejna, ale po několika měsících vyměnil tento majetek za jiný s Adamem mladším z Valdštejna. Jeho synové tu vládli až do skončení třicetileté války (www.krinec.cz)

V roce 1649 či 1650 panství získávají hrabata Morzinů, kteří se rozhodli zde vybudovat své nové sídlo, jelikož jejich stávající bylo během třicetileté války zničeno. Sídlo si zde nakonec vybuodovali a tak, jak bylo navrženo, zůstalo vlastně

do dnes, včetně okolí obce. V roce 1796 panství kupuje Jakub Wimmer, který zde zemědělsky hospodařil a rozvíjel i jiné činnosti (pivovar, cukrovar). Od roku 1807 až do roku 1945 pan vlastní panství rod Bethmannových (www.krinec.cz)

Celková rozloha městyse je 25,83 km² a počet obyvatel městyse je 1 286 (CSU, 2019). Průměrná nadmořská výška městyse je 192 m n. m.

Obrázek 21: Letecký pohled na obec Křinec. Zdroj: www.mapy.cz

5.3 Charakteristika obce Dymokury

Obec Dymokury je písemně poprvé doložena roku 1249 a je zmiňována v souvislosti se zástavou. Král dal tuto obec totiž do zástavy Soběslavovi z Dymokur. Další záznam pochází z roku 1290, kdy král Václav II tuto obec, tehdy již město, prodal sedleckému klášteru v Kutné hoře. Tento klášter se však k obci zachoval macešsky a začal ji rozprodávat po částech (www.dymokury.cz).

Roku 1300 byl v obci postaven farní kostel. Obec byla ve společném vlastnictví Václava Jakobína a Zdislava ze Záhořan. Václav své zboží v husitských dobách opustil a tato část statku byla roku 1454 prohlášena za odúmrt' (www.dymokury.cz).

Od roku 1463 byla obec propůjčena králem Jiřím z Poděbrad Janu Kříneckému z Ronova, který držel obec s panstvím ve vlastnictví dlouhých 100 let. Roku 1869 je zaznamenáno 1003 obyvatel v Dymokurech, 255 ve Svidnici a 156 v Černé Hůře. Roku 1871 byla přestavěna zámecká kaple novogoticky. Za hraběte Děpolda Černína (kolem roku 1874) byl rozšířen zámecký park (www.dymokury.cz). V této době se v obci výrazně dařilo zemědělství a navázaným hospodářským oborům a obec prožívá období velkého rozvoje. Mimo jiné je založena a postavena škola, založena soustava rybníků, postaven pivovar a cukrovar, cihelna a mlýn (www.dymokury.cz).

Obec má celkovou rozlohu 14,65 km² a počet obyvatel 888 (CSU, 2019). Průměrná nadmořská výška obce je 203 m n. m.

Obrázek 22: Letecký pohled na obec Dymokury. Zdroj: www.mapy.cz

6 VÝSLEDKY PRÁCE

6.1 Hodnocení obec Oskořinek

6.1.1 Urbanistická struktura obce

Obec vznikla na půdorysu zámeckého komplexu. V současné době již zámek nestojí, přesto zde lze nalézt řadu připomínek. Nejvýraznější pozůstatky po tomto zámku souvisejí s barokní krajinou. Stále zde je možné nalézt prvky barokní krajiny, která z areálu bývalého zámku přechází volně do krajiny.

Obrázek 23: Schéma propustnosti krajiny a území obce Oskořinek. Fialové nepřerušované čáry jsou možné budoucí obrysy sídla, přerušované fialové čáry jsou systém pěších cest a zelené značí propustnost krajiny. Zdroj: Územní plán obce Oskořinek.

Obrázek 23 zobrazuje schéma propustnosti krajiny a území obce Oskořinek. Jak je ze schématu patrné, i když je počítáno s dalším rozvojem obce, základní propustnost krajiny, tak jak byla nastavena v době baroka, zůstane zachována. Z obrázku 23 je patrné, že zůstane zachováno i geometrické uspořádání obce a krajiny

Na obrázku níže je obec Oskořínek zobrazena na mapě II. vojenského mapování. Patrná je zde přítomnost rybníku a dále řada geometricky přesných cest, kolem kterých vedou aleje stromů. Charakteristické jsou jednotlivé cesty, které v naprosté většině případů mají podobu téměř přesné přímky. Tato geometričnost se zachovala v mnoha případech i dodnes a v souladu s aktuálním územním plánem obce bude zachována i nadále. Při srovnání s III. Vojenským mapováním je patrné, že cestní síť již není tak výrazně geometrická, přibyla železnice a zmizel rybník. Tento rybník je však v obci stále přítomný v neměnné pozici.

Obrázek 24: Obec Oskořínek na mapě II. vojenského mapování. Zdroj: www.geoportal.gov. Zeleně jsou vyznačené aleje kolem cest

Obrázek 25: Obec Oskořínek na mapě III. vojenského mapování. Zdroj: www.geoportal.gov. Zeleně jsou vyznačené aleje kolem cest.

Obrázek 26: Aktuální Letecký pohled na obec Oskořínek. Zdroj: www.mapy.cz

Jak je vidět na obrázku výše (obr. č. 27), aktuální snímek obce Oskořínek ukazuje, že základní cestní síť zůstala zachována. Ubylo však alejí kolem cest. Zajímavé je záhumenkové hospodaření uprostřed snímku, kde je zachována polnost patřící historicky ke každému stavení. Detail je zobrazen na následujícím obrázku (obr. č. 28).

Obrázek 27: Detail na tradiční záhumenky. Zdroj: www.mapy.cz

V řadě dalších míst obce se vyskytuje záhumenkové hospodaření, případně menší půdní držba. Na řadě míst je půdní celek, na kterém je hospodářeno drobný. Zejména v blízkosti obce. Jedná se o pozůstatek krajinné struktury, která v tomto regionu byla běžná ještě na začátku 50. let. To potvrzuje i letecký snímek z té doby (obr. č. 29).

Obrázek 28: Letecký snímek obce Oskoříněk ze začátku 50. let 20. století. Zdroj: www.geoportal.gov

Toto záhumenkové hospodaření přetrvává zejména v oblastech obce se zachovaným urbanistickým uspořádáním obce. Toto historické urbanistické uspořádání obce je typické zejména výskytem stále patrného záhumenkového hospodaření, ale také historickou zástavou se sedlovými střechy. Stavby jsou převážně štíhlého půdorysu

(jak je patrné na obrázku 28) a jsou tvarově jednotné. Tato skutečnost není narušena ani novodobou výstavbou, která většinou splývá s historickou zástavbou.

Na dalším obrázku (obr. č. 29) je detail na bývalý Oskořínský dvůr s velmi různorodou mozaikou polí a cestní sítí, která se do dnešní doby zachovala jen v omezené míře.

Obrázek 29: Letecký snímek ze začátku 50. let 20. století s detailem na bývalý Oskořínský dvůr. Zdroj: www.geoportal.gov.cz

Jak je patrné z výše uvedených dvou obrázků, krajinná mozaika reprezentovaná strukturou polních pozemků se od 50. let 20. století změnila. Přesto místy tato mozaika zůstala zachována. Výrazně ubylo alejí a stromořadí, zacelováním pozemků byly zničeny i některé cesty.

Obrázek 30: Budova bývalého Oskořínského dvora (současná podoba). Zdroj: www.mapy.cz

Obrázek 31: Alej kolem cesty vedoucí do Oskořínka. Zdroj: www.mapy.cz

Obrázek 32: Alej na hlavní silnici směrem na Všechlapy. Zde již alej oproti minulosti značně prořídla. Zdroj: www.mapy.cz

Místní hospodářský dvůr má své kořeny pravděpodobně již ve 14. století, kdy je zmiňováni majitelé panství Valkounové z Adlar a zároveň je zmiňován dvůr a jeho obytné a hospodářské části. K tomuto dvoru pak přínáležel i zámek. Ten však později

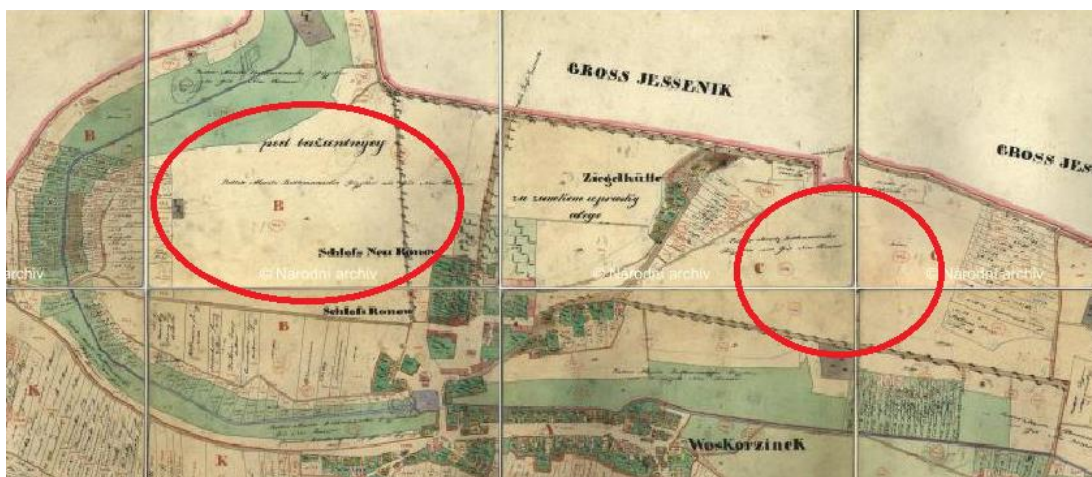
přestavěn na cukrovar. Řepařská dráha, která do tohoto cukrovaru vozila řepu, je v současné krajině ještě místy patrná. K přestavbě došlo v roce 1857. Cukrovar sloužil až do 30. let 20. století. Poté byl kompletně zbořen. Dnes na zámek upomíná pouze název ulice Zámecká. Dvůr dnes slouží jako sídlo obecního úřadu, školka, ale také pro obytné účely a jako provozovna několika firem.

Obrázek 33: I. Vojenské mapování. Zdroj: Odlmaps.geolbp.cz

Obrázek 33 zobrazuje Oskořínek na mapě I. Vojenského mapování. Je zde patrný i zámek Nový Ronov, který se později stal součástí obce Oskořínek. Jak je na mapě patrné (zvýrazněno v červeném kruhu), areál zámku je poměrně rozlehlý. Dá se totiž předpokládat, že na mapě jsou zobrazeny nejen budovy zámku, ale i budovy hospodářského dvoru. Z mapy jsou patrné i lesy a rybník. Dá se předpokládat, že vše patřilo k zámku, respektive k hospodářskému dvoru. Zajímavá je i podoba obce Oskořínek. Jedná se o klasickou ulicovku, tedy obec, která vznikala kolem cesty. Dá se tedy říci, že obec vznikla na již fungující cestě.

Obrázek níže pak zobrazuje Oskořínek na mapě Stabilního katastru. Na mapě jsou patrné jednotlivé polnosti, které patřili pravděpodobně drobným hospodářům. Tyto jsou patrné zejména v levé dolní části mapy. V červených kroužcích jsou pak znázorněné velké plochy orné půdy. V tomto případě se jedná o polnosti náležející k zámku, respektive hospodářskému dvoru. Do současné doby se také v těchto místech užívají místní názvy, které na toto období pamatují. V současné době se prostor vyznačený levým červeným kruhem nazývá jako „velký kus za zámkem“ a prostor vyznačený pravým kruhem „za zámkem pod zeleným hájem“.

Obrázek 34: Obec Oskoříněk na mapě Stabilního katastru. Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz

Výše uvedené místní názvy tedy stále odkazují na plochy, které patřily k zámku a hospodářskému dvoru, který tu stál.

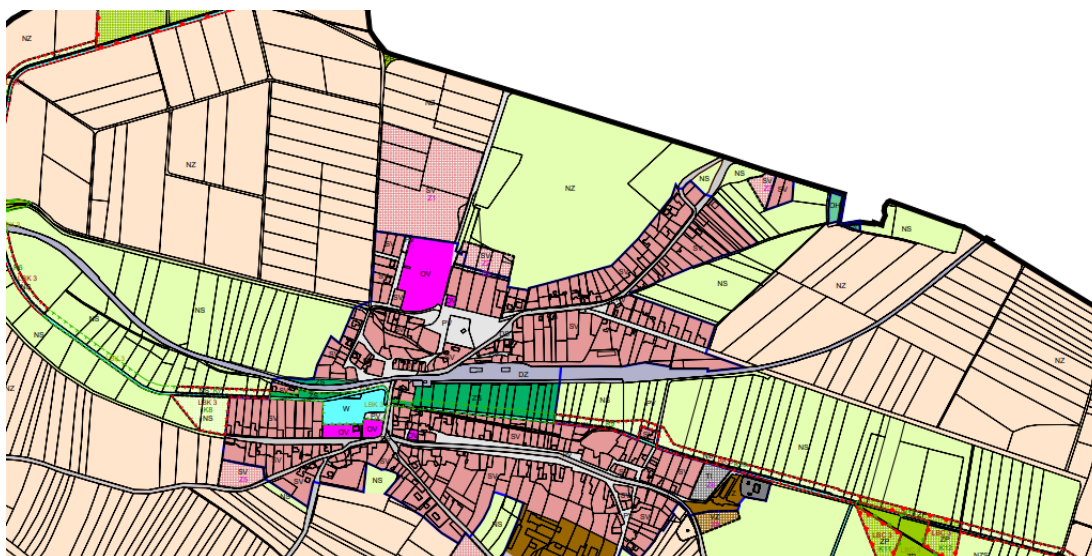
Obrázek 35: Základní mapa zobrazující místo bývalého zámku a hospodářského dvora. Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz

Jak je patrné z obrázku 35, základní rysy původního zámku a hospodářského dvora jsou stále patrné - viz srovnání s obrázkem 25, 26 a 33, kdy na všech obrázcích je patrné, že základní obrysy zámku a hospodářského dvora zůstaly zachovány. Neporušeny vlastně zůstaly i pozemky, které hospodářský dvůr využíval. Tuto skutečnost zobrazuje obrázek 36.

Obrázek 36: Mapa zobrazující plochy, které využíval hospodářský dvůr. Zdroj: mapy.cz

Stále tak lze v krajině nalézt pozůstatky po historické kulturní krajině bývalého hospodářského dvora. Stačí se jen pořádně dívat. Pravda, v případě obce Oskořínek již tyto skutečnosti nejsou příliš patrné a je třeba se dívat opravdu pořádně, ale stále tu lze doklady historické kulturní krajiny nalézt. Dokladem pak jsou i dva kulturní objekty, které jsou památkově chráněné v obci. Jedná se sochu sv. Jana Nepomuckého a Výklenková kaple a sochy sv. Mikuláše Tolentinského a Panny Marie Immaculaty. Oba objekty pocházejí z 18. století a pamatují tedy, jak zámek, tak hospodářský dvůr.

Obrázek 37: Výřez územního plánu obce Oskořínek. Zdroj: www.oskorinek.cz

Obrázek 37 zobrazuje výřez územního plánu obce Oskořínek. Z něj je patrné, že pozemky, které byly využívány v minulosti hospodářským dvorem jako zemědělská půda, jsou pro tyto účely i nadále určeny. Rovněž pozůstatky zámeckého parku jsou i nadále určeny jako veřejná prostranství.

V obci zůstala zachována historická struktura zástavby. Jedná se zejména o místo, kde stával zámek a hospodářský dvůr a rovněž nejstarší, historické jádro obce. Tento historický urbanismus je chráněn i v rámci územního plánu obce. Schéma je zobrazeno na obrázku 38.

Obrázek 38: Historická struktura obce a její ochrana (černý obrys) v územním plánu obce. Zdroj: Územní plán obce Oskořínek.

V obci Oskořínek je kulturní krajina zachována méně. Neznamená to však, že by další rozvoj obce s ohledem na zbytky kulturní krajiny neměl být usměrňován právě s ohledem na tyto kulturní a historické hodnoty a památky, stejně jako s ohledem na krajinný ráz.

Územní plán obce Oskořínek na skutečnost potřeby ochrany kulturních, historických, ale i přírodních hodnot reaguje ochranou a rozvojem hodnot (Územní plán Oskořínek, 2020) tak, že stanovuje zásady ochrany a rozvoje hodnot, urbanistickou koncepci a koncepci uspořádání krajiny.

Tato opatření lze shrnout následovně (Územní plán Oskořínek, 2020):

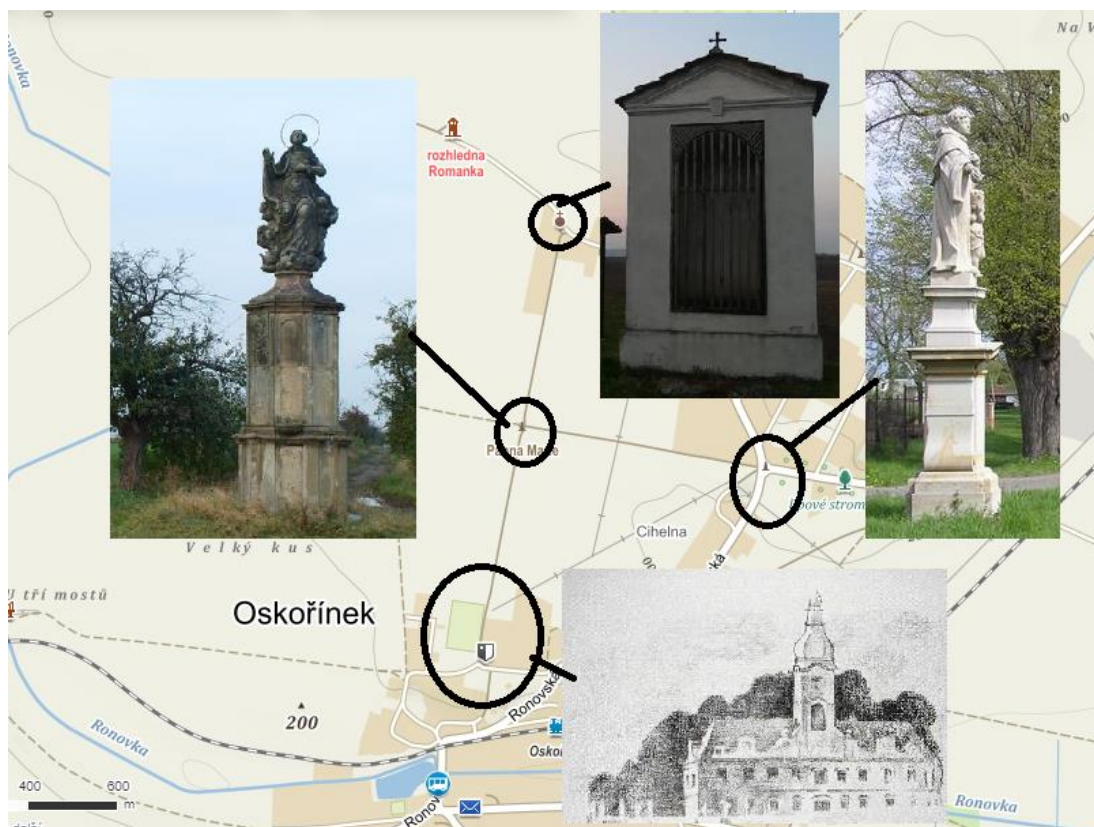
1. Ochrana a rozvoj hodnot spočívá zejména v ochraně nezastavitelného území, aby tak nebyl narušen venkovský charakter sídla a jeho okolí, rozvoje a stabilizací přírodních ploch a krajiny, ochranou charakteru historické urbanistické struktur s respektováním areálu bývalého zámku a soch v barokních osách (Nanebevzetí Panny Marie, sv. Mikuláše, sv. Jana Nepomuckého).
2. Urbanistická koncepce obce pak klade důraz na důsledné uplatňování principů kompaktního sídla, zástavby proluk a intenzifikace zástavby, a to prostřednictvím vymezení ploch SV (plochy smíšené obytné – venkovské).

Tyto plochy umožňují realizovat stavby, zařízení a terénní úpravy podmiňující hlavní či přípustné využití. Hlavním využitím je venkovské bydlení, přípustné využití je například i občanská vybavenost, tělovýchova a sport, veřejné prostranství a zeleň.

3. Funkční rozdělení sídla plochy obytné venkovské (SV) a plochy výroby (VZ), které vytvářejí smysluplný celek a dělí obec na část umožňující bydlení při respektování urbanistických zásad a kulturně-historické hodnoty a plochy určené k výrobě, které jsou situovány na okraji obce. Tyto plochy jsou od sebe odděleny plochami ZS (zeleň – soukromá a vyhrazená) a NS (plochy smíšené nezastavěného území), které tak tvoří vizuální předěl ploch SV a VZ.
4. Konceptí uspořádání krajiny bude docíleno zachování venkovského charakteru obce, stabilizace a rozvoj přírodního prostředí krajiny zejména prostřednictvím ochrany pozemků zemědělského půdního fondu, rozptýlené zeleně a prvků ÚSES. Důležitým bodem koncepce krajiny je obnova a zachování liniové zeleně, zajištění propustnosti krajiny a přechod krajinné zeleně (NS) do sídla. Koncepce krajiny vede i k ochraně krajinného rázu zejména prostřednictvím ochrany před stavbami a dalšími činnostmi, které mohou mít na krajinný ráz a venkovský charakter sídla negativní dopad.

6.1.2 Kulturní památky a jejich vztah ke krajině

Významnou památkou v obci Oskořínek, která připomíná a stále upomíná na barokní krajinu je soubor soch a kapličky na křížících se cestách. Cesta vedoucí od bývalého zámku, se za nedlouho kříží s dalšími cestami. V křížení těchto cest se nachází socha Panny Marie Immaculaty. Cesta dále pokračuje do obce Hrubý Jeseník, kde na konci této polní cesty stojí výklenková kaple. Cesta napravo od sochy Panny Marie Immaculaty pak končí u sochy sv. Mikuláše Toletinského. Jedná se o soubor barokních památek, které tvoří výraznou upomínku na barokní krajinu. Tyto sochy jsou připomínkou historické kulturní krajiny, která je v této obci již poměrně nevýrazná. V současné době jsou všechny tři objekty památkově chráněné. Na jih od sochy Panny Marie Immaculaty je pak umístěn kříž původem pravděpodobně z 18. století. Tento kříž však není předmětem památkové ochrany. Nicméně celý tento soubor dohromady tvoří výrazný barokní krajino tvorný prvek.

Obrázek 39: Historické památky připomínající kulturní barokní krajinu v obci Oskořínek. Zdroj: podkladová mapa a fotografie socha a kapličky – www.mapy.cz, historický obrázek bývalého zámku www.fotohistorie.cz

Podle Památkového katalogu se v katastrálním území obce nachází jen následující památky a obě dvě jsou již zmíněny výše v textu (Památkový katalog, 2020a):

1. socha sv. Jana Nepomuckého – jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000137761)
2. sochy sv. Mikuláše Tolentinského a P. Marie Immaculaty, výklenková kaple – jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000123968)

Obě památky mají souvislost s barokní krajinou a jsou upomínkou na tuto krajinu.

6.1.3 Zhodnocení situace v obci Oskořínek

Závěrem k obci Oskořínek lze říci, že kulturní historická krajina je zde stále patrná a lze nalézt důkazy její existence přímo v obci samotné. Ty jsou již však velmi nepatrné. V obci na tuto kulturní krajinu připomínají zejména dvě kulturní památky. Bohužel zámek a historický dvůr již neexistují. Stále na ně však připomínají místní názvy jak ulic, tak území v těsné blízkosti obce. V obci je část bývalého zámeckého parku využíváno jako veřejné prostranství, kde dochází k setkávání lidí. Existence zámeckého parku a hospodářského dvora jsou pak patrné například při leteckém

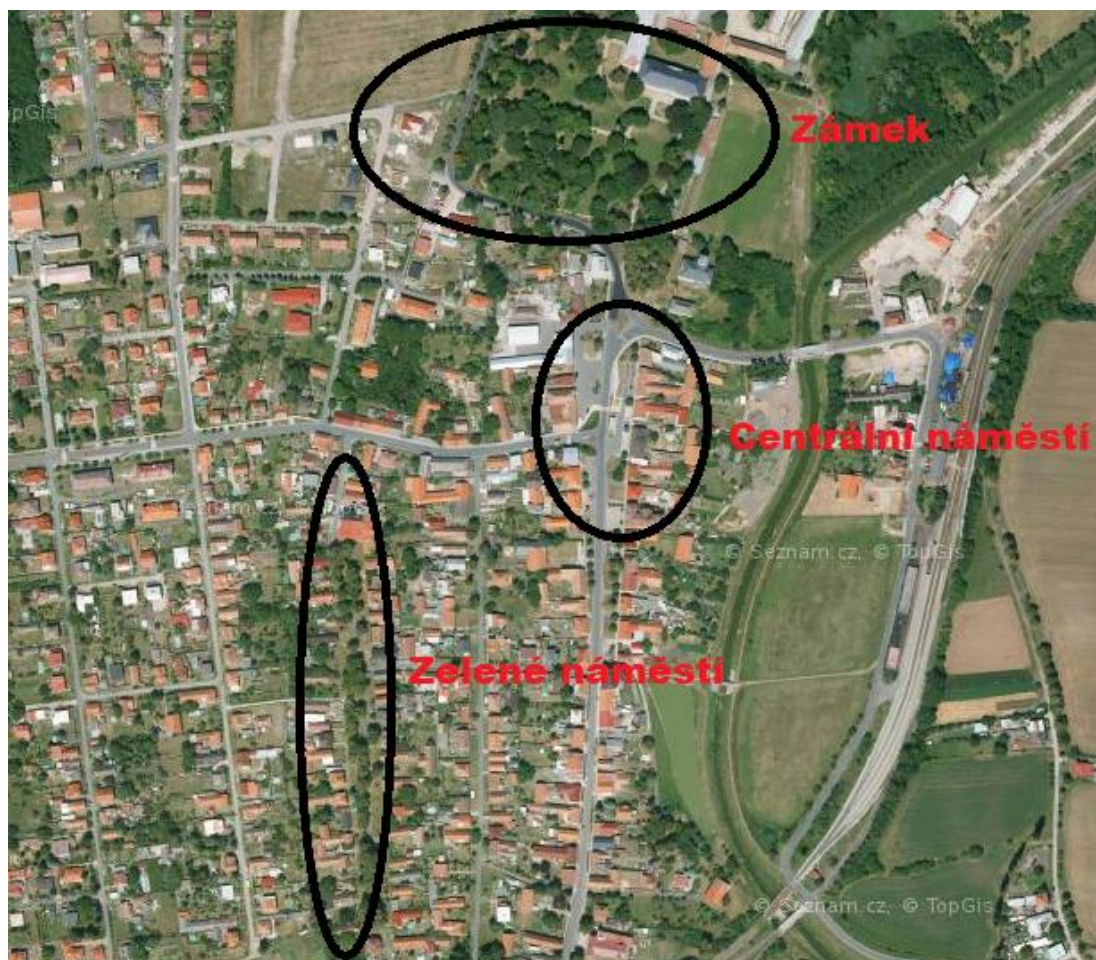
pohledu na obec. Územní plán obce dále počítá se zachováním zemědělské půdy, která byla využívána bývalým hospodářským dvorem. Stejně tak zbytek zámeckého parku bude i nadále sloužit jako veřejný prostor.

V obci je tak historická kulturní krajina stále její součástí, i když vzhledem k okolnostem v omezené míře. Největší připomínkou je soubor barokních soch západně o obce. Cestní síť zde má výraznou geometrickou podobu, jenž je doplněna barokními sochami.

6.2 Hodnocení obce Křinec

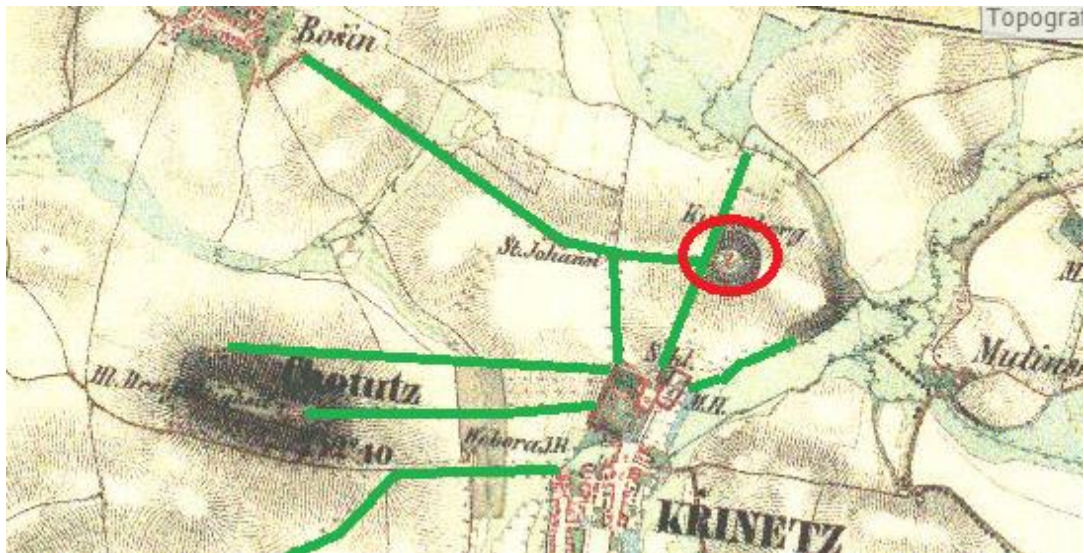
6.2.1 Urbanistická struktura obce

Křinec je typický historickou zástavbou Centrálního náměstí a Zeleného náměstí. V neposlední řadě samozřejmě i zámecký areál.

Obrázek 40: Historicky cenná urbanistická struktura v obci Křinec. Zdroj: www.mapy.cz

Tato historická urbanistická struktura je zobrazena na obrázku 40. Jedná se o urbanistickou strukturu, která je typická zejména sedlovými střechami a typickou podobou domů, kdy jednotlivá stavení mají poměrně úzký půdorys. V historicky cenných zónách je stále dochováno i záhumenkové hospodaření.

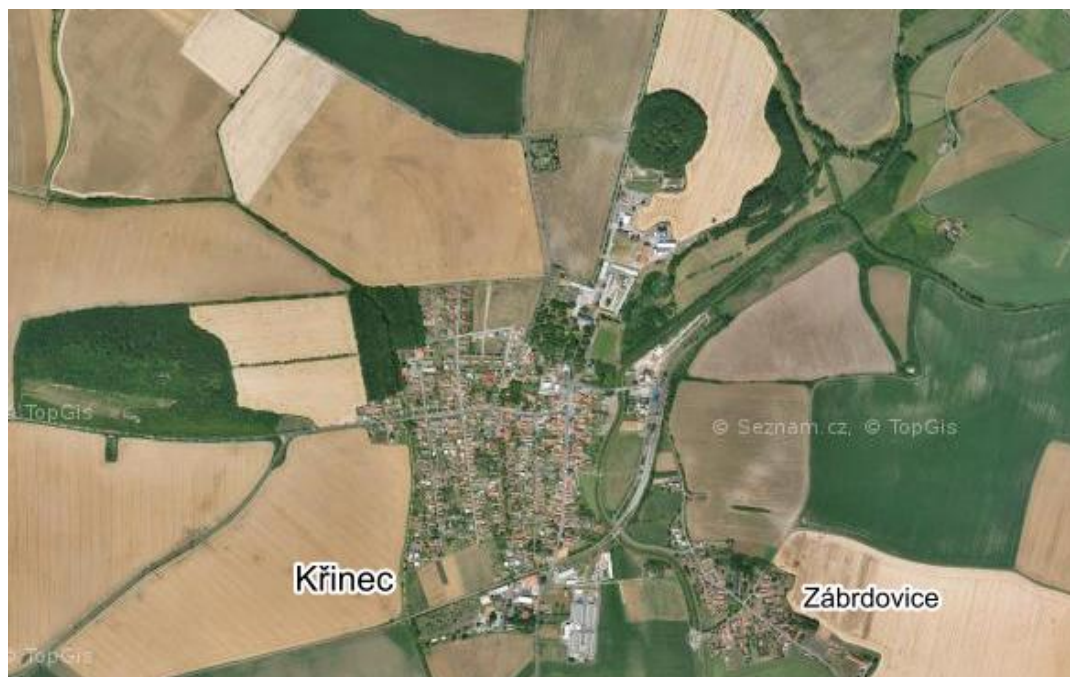
Obrázek 41: Obec Křinec na mapě II. vojenského mapování. Zdroj: www.geoportal.gov. Zeleně je vyznačena cesta lemovaná alejemi.

Obrázek výše (obr. č. 41) ukazuje obec Křinec na mapě II. vojenského mapování. Jak je z obrázku patrné, cestní síť je zobrazena zeleně. Červeně, je pak znázorněn zámeček Kuncberg, který v době tohoto mapování ještě sloužil svému účelu. Zbořen byl až v roce 1891. Vedla k němu cesta od zámku v obci Křinec a pravděpodobně byl využíván jako odpočinkové místo při vycházkách místní šlechty.

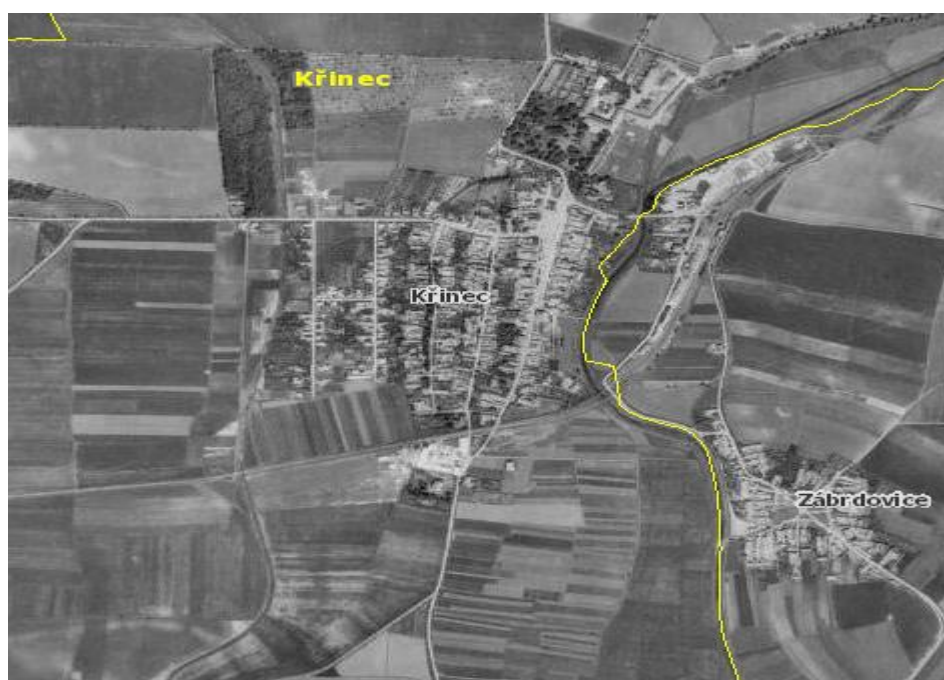
Obrázek 42: Křinec na mapě III. Vojenského mapování. Zeleně jsou opět vyznačeny cesty s alejemi. Zdroj: www.geoportal.gov

Obrázek výše (obr. č. 42) pak zobrazuje obec na mapě III. Vojenského mapování. Cestní síť sice zůstává zachována, ale už zde nejsou zaznamenány aleje v takovém rozsahu, jako v případě II. vojenského mapování.

Obrázek 43: Obec Křinec na aktuálním leteckém snímku. Zdroj: www.mapy.cz

Obrázek výše (obr. č. 43) zobrazuje obec Křinec na aktuálním leteckém snímku. Jak je z obrázku patrné, cestní síť zůstala zachována, ale téměř zmizely aleje. Struktura krajiny je také poměrně hrubá.

Obrázek 44: Obec Křinec na leteckém snímku z počátku 50. let 20. století. Zdroj: www.geoportal.gov

Z obrázku výše (obr. č. 44), je patrné, že struktura krajiny byla ještě na začátku 50. let 20. století mnohem jemnější než dnes. Bohužel se téměř nikde v katastru obce tato struktura nezachovala. Výrazně ubylo i alejí, které podle leteckého snímku, který je výše na obrázku chyběly v krajině již v tehdejší době.

Obrázek 45: Detail na zámek v obci Křinec s hospodářským dvorem, na leteckém snímku z 50.let 20. století.
Zdroj: www.geoportál.gov

Obrázek výše (obr. č. 45) ukazuje detail zámku a hospodářského dvora. Již v této době byly jednotlivé pozemky v okruhu tohoto dvora poměrně veliké. To by mohlo svědčit o tom, že tyto pozemky dlouhodobě patřily majitelům, dvora, kteří je zcelili do větších celků pro snadnější hospodaření. V jiných částech obce je ve stejnou dobu struktura mnohem jemnější.

Dominantou místní obce a krajiny je zámek se zámeckým parkem. K tomuto zámku přiléhá i hospodářský dvůr. Zámek je složen ze třech křídel obdélníkového tvaru. Hlavní křídlo je největší a k tomuto křídlu přiléhají po stranách dvě menší křídla. Z nichž jedno bylo novodobě přestavěno.

Nevelký park před zámkem s ústředním paloukem se sochou Herkula z 1. pol. 18. stol. Kdysi zde byla proslulá barokní úprava, o které se zmiňuje i B.

Balbín roku 1679 (Balbín, 1986). V parku je řada zajímavých dřevin – sady cypřišů, bělavě pestrý jasan jasanolistý, střídavolistý buk, tulipánovník a další (Heike, 1984).

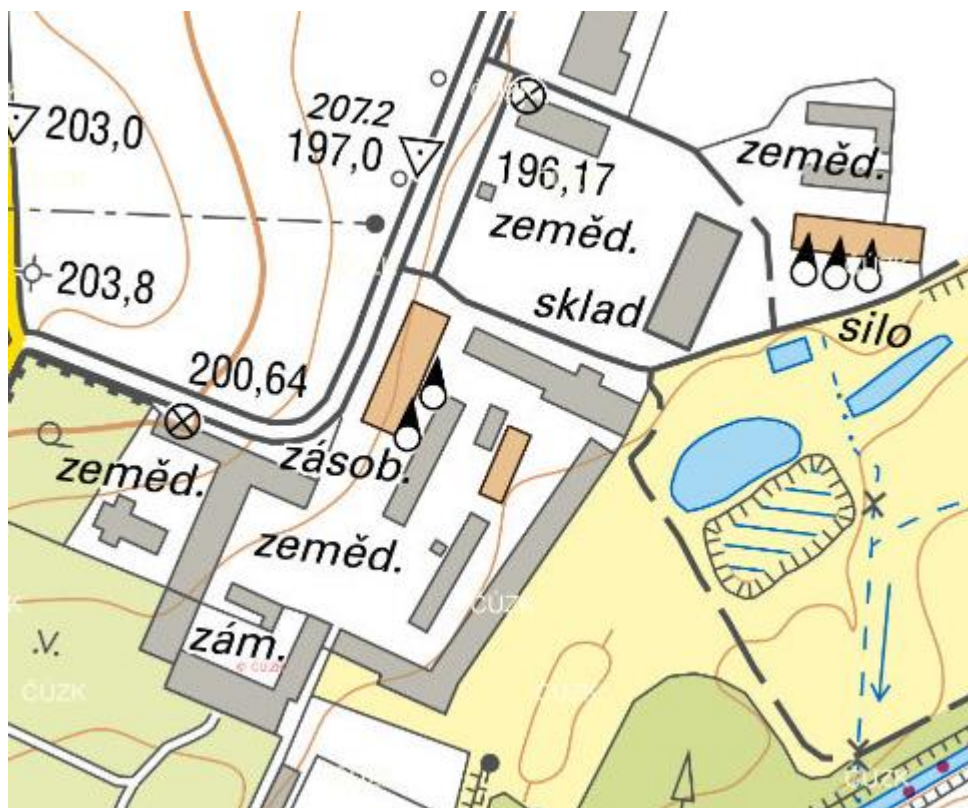
K tomuto zámku přináleží i hospodářský dvůr pravoúhlého půdorysu. Areál dvory byl v minulosti obehnan ohradní zdí. Ta je dochována na západě areálu i s pilířovou bránou.

Obrázek 46: Torzo hospodářského dvora, navazujícího na zámek v Křinci téměř zaniká v rozsáhlém novodobém zemědělském areálu (www.mapy.cz)

Samotný dvůr dnes slouží jako zemědělské družstvo. Z původního historického dvora je zachován pouze barokní špýchar a barokní hospodářská budova. Další stavby jsou novější a pocházejí pravděpodobně až z počátku 20. století (Památkový katalog, 2020).

Obrázek 49 pak zobrazuje půdorysné uspořádání zámku a bývalého hospodářského dvora. Jak je patrné, půdorys je vlastně nezměněn – viz srovnání obrázek 47, 41 a 42. V současné době je bývalý hospodářský dvůr využíván jako zemědělské družstvo.

Obrázek 49: Základní mapa zobrazující půdorysné uspořádání zámku a hospodářského dvora, dnes zemědělského družstva. Zdroj: www.archivnimapy.cuzk.cz/

Obrázek 50: Mapa zobrazující bývalou dominikální půdu. Zdroj: www.mapy.cz

Obrázek 50 pak zobrazuje plochy, které dříve patřily k bývalému hospodářskému dvoru. Jak je z obrázku patrné, struktura těchto ploch je stále stejná. Vlastně nedošlo k téměř žádné změně. Zachovány jsou i jiné plochy, které lze spatřit již na mapě I. Vojenského mapování. Dá se tedy říci, že historická kulturní krajina zůstává zachována. V případě obce Křinec je navíc zachován i zámek a velká část jeho parku.

Historickou kulturní krajinu, pak kromě zachovaného zámku a areálu hospodářského dvora a struktury zemědělské půdy patřící v minulosti k tomuto dvoru, dokresluje řada kulturních památek, které jsou pozůstatkem dob minulých a pamatují dobu, kdy byl zámek i hospodářský dvůr v největším rozkvětu. Nejvýznamnější z těchto památek jsou kaplička sv. Václava, kaple Nejsvětější Trojice, kaple sv. Jana Nepomuckého, socha sv. Jana Nepomuckého, kostel sv. Jiljí s farou. Jedná se o stavby, které pocházejí z 18. století či ještě dřívější doby. Památkově je samozřejmě chráněn i zámek samotný.

Rozvoj obce, v cenné kulturní krajině, je nutné usměrňovat s ohledem na přítomné přírodní a kulturně historické hodnoty. Jedná se, jak o zachování významu historické zástavby včetně kulturních památek, tak o zachování krajinného rázu území.

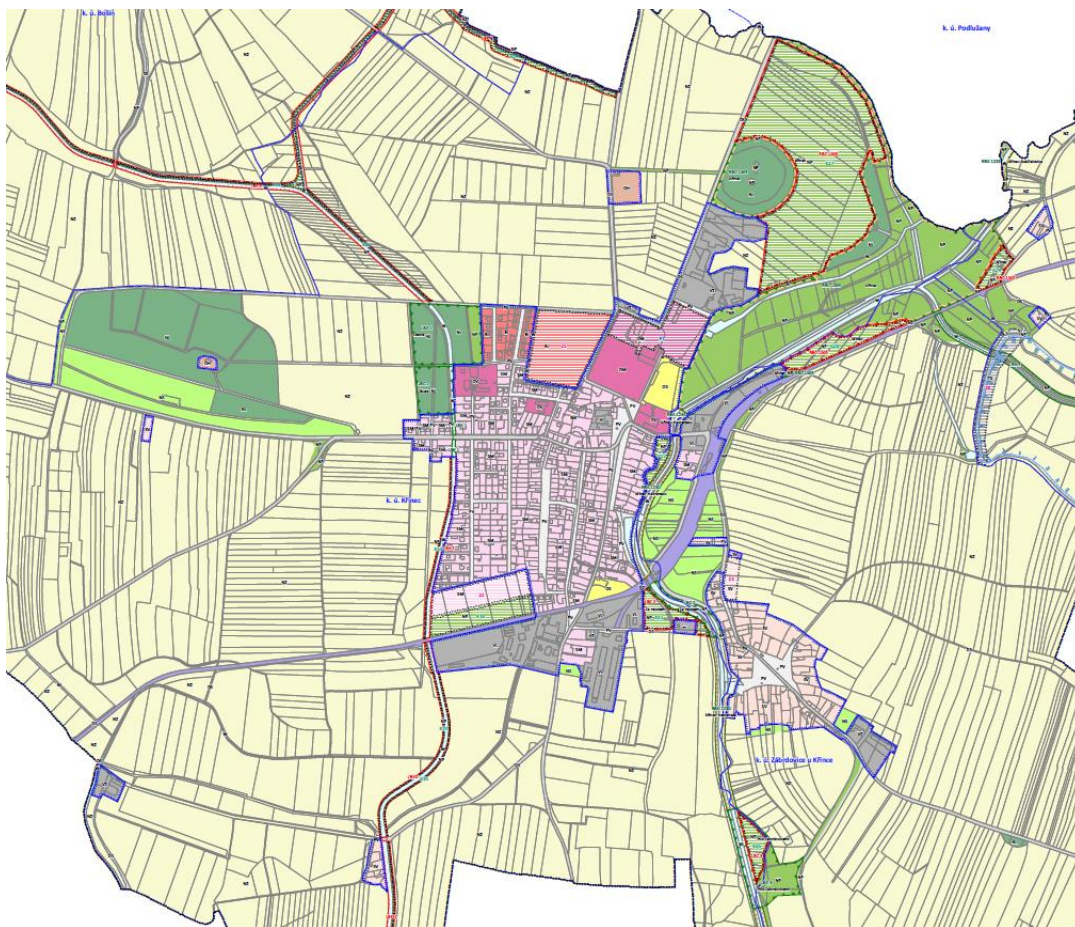
Územní plán na tyto hodnoty krajiny reaguje již při stanovení „Základní koncepce rozvoje území obce, ochrany a rozvoje jeho hodnot“ (Územní plán Křinec, 2017). Ochrana kulturních hodnot v Křinci je v ÚP vyjádřena takto:

Smíšená zástavba, kolem urbanisticky cenných prostorů centrálního Náměstí a Zeleného náměstí, je vymezena, jako plochy: smíšené, obytné, městské, novou výstavbou na nezastavěných pozemcích v zastavěném území, popř. přestavbami stávajících objektů. Nesmí být narušeny prostorové poměry těchto historických náměstí. Nesmí dojít k negativnímu ovlivnění architektonických dominant (kostela sv. Jiljí a zámku) především pak z hlediska pohledových směrů z úbočí vrchu Chotuc. Výstavba nových objektů, v přestavbové ploše občanského vybavení v návaznosti na zámek, nesmí svými prostorovými parametry, především výškou a celkovým objemem, přesahovat parametry hlavní budovu zámku; ochrana zříceniny hradu Kuncberk je dána jejím zařazením do ploch přírodních, v kterých je vyloučeno umístění staveb a opatření, které zlepšují podmínky využití území pro účely rekreace a cestovního ruchu; ochrana kaple a hřbitova na vrchu Chotuc je zajištěna jejich vymezením jako ploch občanského vybavení – hřbitovů.

Ochrana a rozvíjení přírodních hodnot je vyjádřena ve čtyřech zásadních bodech:

1. krajinný ráz je chráněn vymezením zastavitelných ploch pouze v návaznosti na zastavěné území v pohledově nepříliš exponovaných polohách; v nezastavěném území je vyloučeno umístění staveb, zařízení a jiných opatření pro těžbu nerostů a pro zemědělství, vyjma oplocení a staveb s jedním nadzemním podlažím o zastavěné ploše do 16 m² a do 5 m výšky, dále staveb, zařízení a jiných opatření pro lesnictví umístěvaných mimo plochy lesní a technických opatření a staveb, které zlepšují podmínky využití území pro účely rekreace a cestovního ruchu, vyjma cyklistických stezek,
2. krajinný ráz je rozvíjen vymezením ploch přírodních v rámci územního systému ekologické stability,
3. chráněná území, lokalita NATURA 2000 Dymokursko, ptačí oblast Rožďalovické rybníky a přírodní památka Chotuc jsou chráněny vymezením jako plochy lesní, resp. jako plochy přírodní, v těchto plochách je vyloučeno umístění staveb, zařízení a jiných opatření pro zemědělství, těžbu nerostů a dále technických opatření a staveb, které zlepšují podmínky využití území pro účely rekreace a cestovního ruchu, vyjma cyklistických stezek,
4. ekologicky a pohledově významné krajinné a přírodní segmenty, kterými jsou především ostrůvkovité lesní plochy, vodní plochy a toky s doprovodnými

břehovými porosty a ostrůvkovitá krajinná zeleň jsou chráněny a rozvíjeny v rámci územního systému ekologické stability.

Obrázek 51: Výřez hlavního výkresu územního plánu. Zdroj (Územní plán Křinec, 2017). Z územního plánu je patrné, že je umožněn rozvoj výstavby. Tato výstavba ovšem nezasahuje do okolní krajiny, naopak územní plán posiluje význam Regionálního biocentra 1005 v okolí Kuncberku.

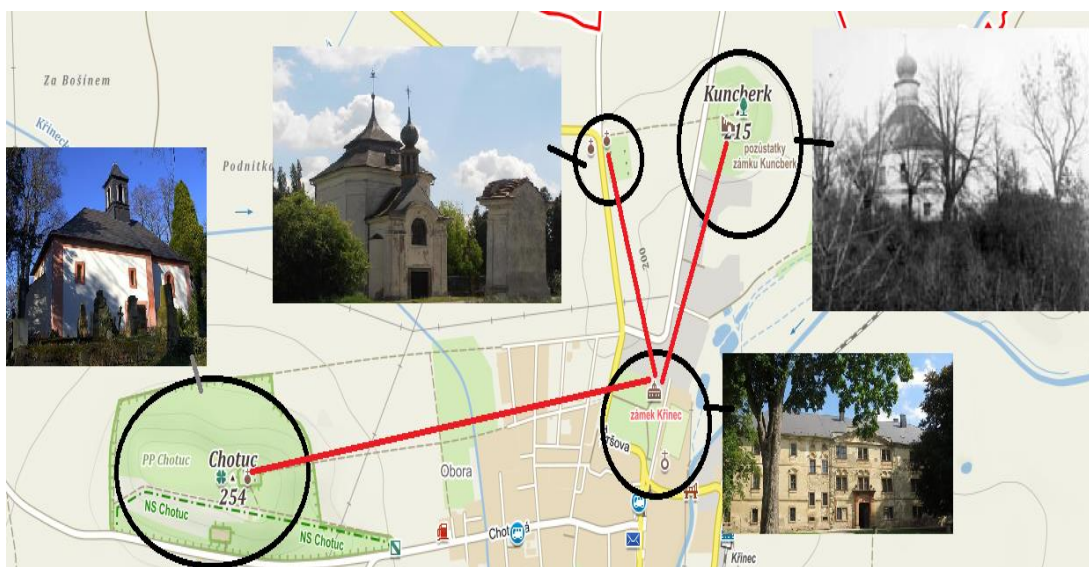
6.2.2 Kulturní památky a jejich vztah ke krajině

V obci Křinec lze nalézt několik upomínek, které stále připomínají barokní krajinu. Jedná se o kostelík s hřbitovem na Chotouci, vrch Kuncberk, samotný zámek, kostel svatého jiljí, fara čp. 9 a špýchar, kaple sv. Jana Nepomuckého a křinecké mlýny a řada soch, které jsou již zmíněny výše v textu.

Některé stavby jsou sice staršího data, ale každá doznala v baroku úpravy a okolní krajina jejich přítomnost dále využila. Jako příklad lze uvést zámek, Chotuc, Kuncberk, kaple sv. Jana Nepomuckého a kostel sv. Jiljí.

Kaple sv. Jana Nepomuckého pochází pravděpodobně ze začátku 18. století, jako reakce na kult sv. Jana Nepomuckého, který byl v období baroka hojně uctíván. Kaple je hojně vyzdobena. Na místě kostela sv. Jiljí byl ke konci 17. století postaven

kostel, který pravděpodobně navrhl a postavil stejný stavitel jako zámek. Kuncberg je vrch, který byl pravděpodobně osídlen již od pravěku. Později v tomto místě stál hrad. Během baroka zde byl postaven zámeček, který byl majiteli zámku využíván, jako lovecký zámeček. V době baroka však nejspíše zámek, Kuncber a Chotuc byly spojeni pohledově.

Obrázek 52: Zobrazení pohledových vztahů. Zdroj: podkladová mapa a obrázek zámku, Chotuc a kaple sv. Jana Nepomuckého – www.mapy.cz. Obrázek bývalého loveckého zámečku Kuncberk – Nejl (2006)

Obrázek 52 zobrazuje rozmístění významných památek v obci a pohledové vazby. Je patrné, že ze zámku bylo na všechny dominanty vidět. Ke všem také vedly cesty, samozřejmě dodržující geometrické členění krajiny, které byly lemovány alejemi. Právě aleje kolem cest, byly pro toto období typické i s tím, že na jejich konci bývaly často stavěny právě sakrální objekty. Stromy vztyčené vzhůru měly barokního poutníka upozornit na přítomnost božské síly, existence sakrální stavby na konci aleje měla tuto skutečnost podtrhnout.

Existence těchto památkových objektů a vizuální vztahy mezi zámekem a těmito objekty, je tak dokladem komponování barokní krajiny. Územní plán nepovoluje stavbu vyšší, než je zámecká budova, proto by nemělo v budoucnu dojít k narušení těchto pohledových vazeb.

V obci Křinec jsou dle Památkového katalogu následující památky (Památkový katalog, 2020b):

1. Kostel sv. Jiljí s farou – Barokní sakrální areál s kostelem a farou, založený v 17. století, se nachází při zámku na východním okraji obce, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000149777)
2. Výklenková kaplička sv. Václava – Barokní kaplička z poloviny 18. století umístěná v krajině proti kapli sv. Jana Nepomuckého, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000129969)
3. Sloup se sochou Panny Marie – Barokní sochařské dílo z 18. století, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000140671)
4. socha sv. Jana Nepomuckého – Barokní socha z roku 1729, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000148934)
5. Kaple Nejsvětější Trojice – V jádru gotická stavba barokizovaná v roce 1697 a obnovená po požáru v roce 1889 umístěná na vrchu Chotuc, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121301)
6. Kaple sv. Jana Nepomuckého – Barokní centrála z let 1712-1714 postavená podle návrhu F. I. Préea, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000128446)
7. Hrad Kuncberk, archeologické stopy – Zaniklý středověký hrad. Na jeho místě zbudován barokní zámek, z něhož zachovány pobožené sklepy, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000134028)
8. Zámek – Raně barokní zámek, postavený ve dvou fázích (1649 - hlavní budova, 1659-60 boční křídla), pravděpodobně podle plánů C. Luraga za Augusta Petra Morzina. Součástí areálu je hospodářský dvůr s hodnotným špýcharem a jižní hospodářskou budovou a park, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000145124)
9. Silniční most se sochami Živlů – Technická stavba z první poloviny 20. století s druhotně osazenými barokními sochami z 18. století, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000135795)
10. Sýpka usedlosti čp. 25 - Roubená stavba z přelomu 18. a 19. století umístěná v areálu usedlosti čp. 25, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1482887455)
11. Sovenice – vesnická památková zóna – Vesnice středověkého původu nepravidelně ulicového uspořádání založená zhruba ve 13. století. Nachází se v rovinaté krajině mezi Loučnicí a Křincem. Zástavbu tvoří štítově orientovaná

- přízemní zástavba, na křižovatce v J části je návesní kaple sv. Václava, jedná se o vesnickou památkovou zónu (katalogové číslo: 1000084730)
12. Bošín – Bošín je uceleně dochovaná vesnice s nevelkou, téměř obdélnou návší středověkého původu. Soubor lidové architektury tvoří roubené a zděné stavby z 18. - 19. století v podobě typické pro střední Polabí. V horní části barokní kostel s gotickým jádrem, jedná se o vesnickou památkovou rezervaci (katalogové číslo: 1000084279)
 13. Venkovský dům – Přízemní roubený dům z 18. století, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121439)
 14. Sýpka usedlosti čp. 5 - Roubený špýchar z poslední čtvrtiny 18 století, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121449)
 15. Venkovská usedlost, Křinec, Bošín, č.p. 16 – Areál s přízemním roubeným domem z poloviny 19. století, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121438)
 16. Venkovská usedlost, Křinec, Bošín, č.p. 22 - Areál s roubenými přízemními objekty z konce 18. století, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121445)
 17. Venkovská usedlost, Křinec, Bošín, č.p. 4 - Areál s přízemním roubeným domem z přelomu 18. a 19. století, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121443)
 18. Venkovská usedlost, Křinec, Bošín, 35 - Usedlost s přízemním roubeným domem z přelomu 18. a 19. století a mladšími hospodářskými stavbami, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121437)
 19. Fara – Neoklasicistní zděná stavba ze třetí čtvrtiny 19. století umístěná při evangelickém kostele, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000121436)
 20. Evangelický kostel – Areál s neorománským kostelem z roku 1886 se nachází na jihozápadním okraji obce. Součástí je kostel, historické ohrazení a funkční hřbitov s řadou cenných náhrobků, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000472012)
 21. Kostel Nanebevzetí Panny Marie – Areál s hřbitovním kostelem středověkého původu se nachází v severozápadní části obce. Součástí je kostel, márnice, funkční hřbitov a historické ohrazení, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000146631)

22. Venkovský dům, Žitovlice, Pojedy, č.p. 36 - Drobný přízemní roubený domek z 19. století situovaný u vjezdu do obce, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000162807)

Je nutné konstatovat, že ne všechny výše uvedené památky se týkají krajiny. Například, venkovské domy, venkovské usedlosti a fara nejsou příliš dokladem utváření samotné krajiny, jako spíše sídel. Dále jsou zde chráněny jako vesnické památkové zóny obce Bošín a Sovenice, které lze rovněž považovat spíše za doklad urbanistického vývoje než vývoje krajiny, i když hranice mezi obojím je velmi tenká.

6.2.3 Zhodnocení situace v obci Křinec

V obci Křinec je historická kulturní krajina stále patrná. Svůj díl na tom má bezesporu skutečnost, že zámek, a i velká část zámeckého parku jsou stále zachovány. Parky slouží veřejným účelům. Zachován je i areál bývalého hospodářského dvoru, který v současnosti slouží pro účely zemědělského družstva. Struktura zemědělské půdy je stále viditelná a dle územního plánu zde bude zemědělská činnost pokračovat i nadále. Zemědělská půda, která bývala vlastnictvím bývalého hospodářského dvora je v územním plánu i nadále vedena jako zemědělská půda, i zámecký park bude i nadále veřejným prostorem.

Kulturní krajinu v obci Křinec dále dotváří i poměrně velké množství kulturních památek, z nichž je většina z 18. století či ještě dřívější doby. Obec Křinec se tak může pyšnit poměrně zachovalou kulturní historickou krajinou. Pravdou sice je, že by některé památky zasloužily více péče, ale i tak tato obec představuje poměrně dobrý příklad historické kulturní krajiny.

Stále zůstala zachována podoba a forma krajiny, hmotné doklady, jako jsou významné památky a zejména vizuální vztahy v krajině.

6.3 Hodnocení obce Dymokury

6.3.1 Urbanistická struktura

Urbanisticky cenné jsou v obci Dymokury zejména plochy v okolí návsi a zámku. Většina dalšího území obce byla později výrazně přestavěna v důsledku rozvoje obce. Jen v okolí zámku a zejména kolen návsi přetrvávají historické domy. Ty jsou

typické úzkým půdorysem a sedlovou střechou a rovněž pozůstatky záhumenkového hospodaření.

Poslední hodnocenou obcí je obec Dymokury. Obrázek níže (obr. č. 53) zobrazuje tuto obec na mapě II. vojenského mapování. Na obrázku jsou znázorněny cesty s alejemi. V červeném kolečku je zobrazen tzv. hájek, kde je patrná cestní síť výrazného geometrického uspořádání. Pravděpodobně se jednalo o cestní síť vytvořenou lesníky.

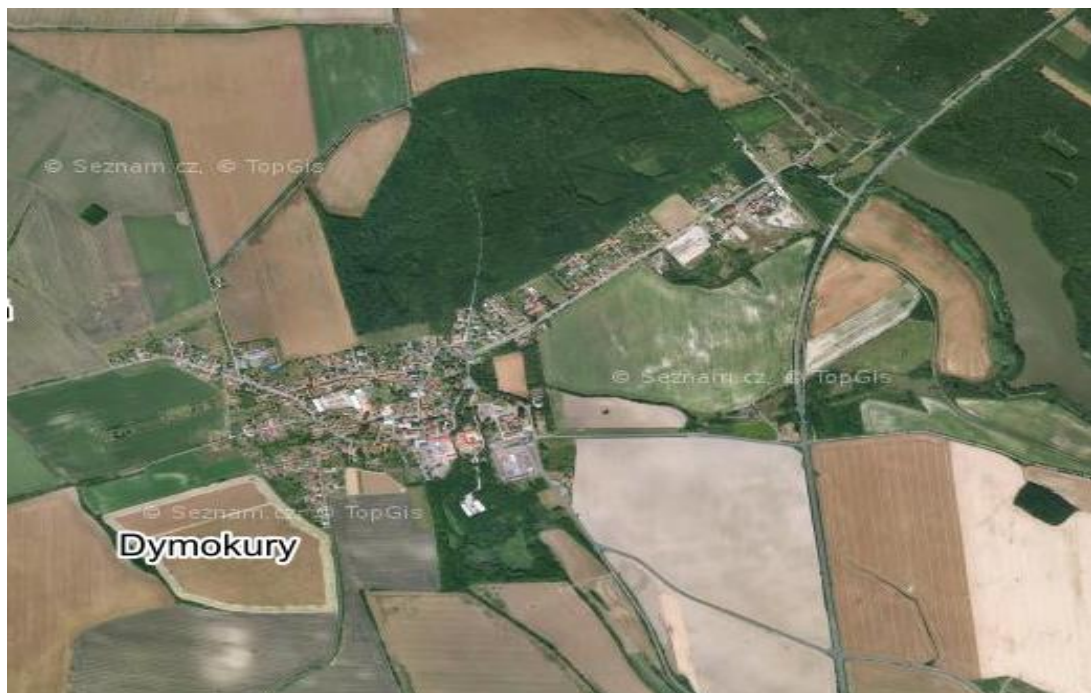

Obrázek 53: Obec Dymokury na mapě II. vojenského mapování. Zdroj: geoportal.gov. Zeleně jsou opět vyznačeny cesty s alejí.

Obrázek níže (obr. č. 54) pak zobrazuje obec Dymokury na mapě III. Vojenského mapování. Z obrázku je patrné, že geometrická struktura cestní sítě v tzv. Hájku zůstala zachována.

Obrázek 54: Obec Dymokury na mapě III. Vojenského mapování. Zdroj: www.geoportal.gov. Zeleně jsou vyznačeny cesty s alejí.

Obrázek 55: Obec Dymokury na aktuálním leteckém snímku. Zdroj: www.mapy.cz

Dnes již cestní síť v tzv. Hájku nemá takto výraznou geometrickou podobu. Tyto cesty nejsou již patrné ani v terénu. Z dalšího obrázku (obr. č. 56), který ukazuje obec Dymokury na začátku 50. let 20. století je patrné, že i v tomto případě byla krajinná mozaika mnohem jemnější než dnes.

Obrázek 56: Obec Dymokury na leteckém snímku z 50. let 20. století. Zdroj: www.geoportal.gov

Dominantou obce je zámek a zámecký areál, který se nachází v jihovýchodní části obce. Jedná se o historické rodové sídlo Cezrnínů. Zámek je trojkřídlí. V těsné blízkosti zámku je i hospodářský dvůr. Současný dvůr pochází z 60. let 19. století. Jedná se o architektonicky cennou stavbu, která však není předmětem ochrany. Cenné jsou zejména fasády s vysokou slepou arkádou (viz obrázek 57).

Obrázek 57: Slepé arkády na hospodářském dvoře v obci Dymokury

Podle Heikeho na zámek a na hospodářský dvůr navazuje volně uspořádaný, dnes neudržovaný park s některými zajímavými dřevinami, který má však místy charakter lesa (Heike, 1984). V minulosti byly v Dymokurech významné části barokní krajiny, připomínané i Balbínem – bažantnice a hvězdovitě uspořádaná obora Hájek severně od obce, které jsou v krajině patrné dodnes.

Samotný zámek sousedí kromě hospodářského dvora i s bývalým pivovarem. Ten už v dnešní době nesouloží svému účelu. Větší část zámeckého parku byla zastavěna vojenskými objekty, zejména pak po 50. let dvacátého století. Z celkového historického oplocení se dochovalo jen nepatrné torzo. Většina oplocení zámku i dvora byla nahrazeno betonovou zdí (Památkový katalog, 2020b).

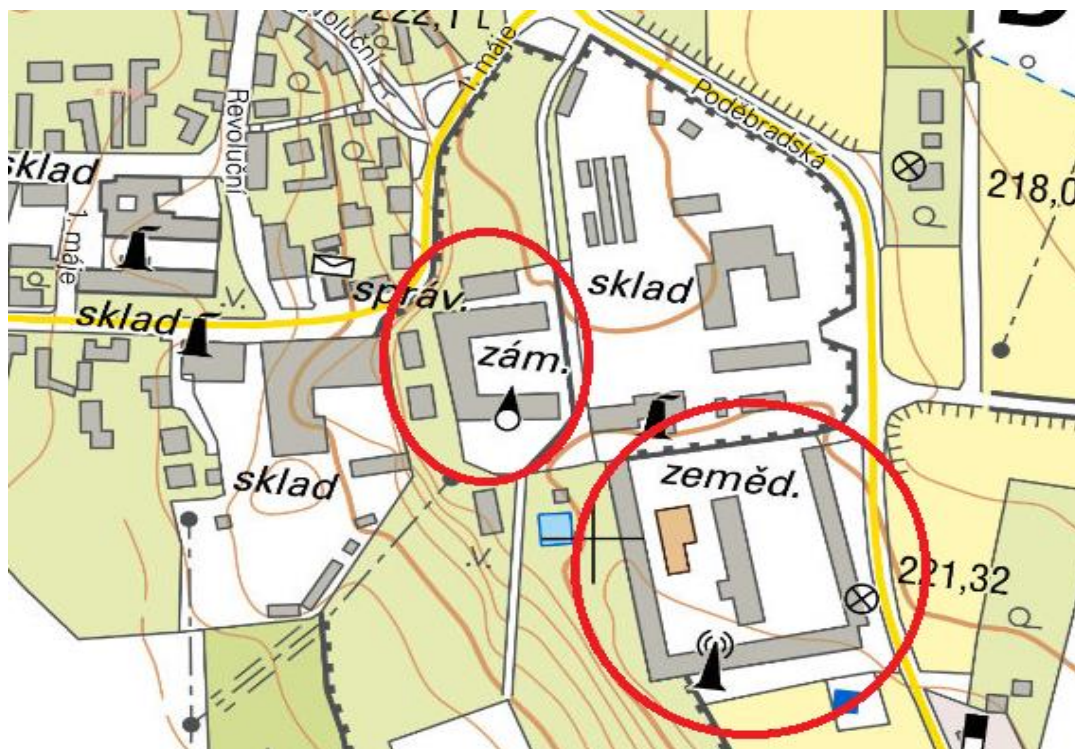
Obrázek 58: Působivá dochovaná hmota hospodářského dvora v Dymokurech ukazuje někdejší význam dvora, navazujícího n zámek a na zámecký park (www.mapy.cz)

V místní krajině je často patrné, že se jedná o bývalou rybníkářskou oblast. Jak uvádí stránky obce (www.dymokury.cz), v roce 1603 se zde nacházelo celkem 102 rybníků. Do dnešních dnů zbylo jen nepatrné množství.

Obrázek 59: Obec Dymokury na mapě I. Vojenského mapování. Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz

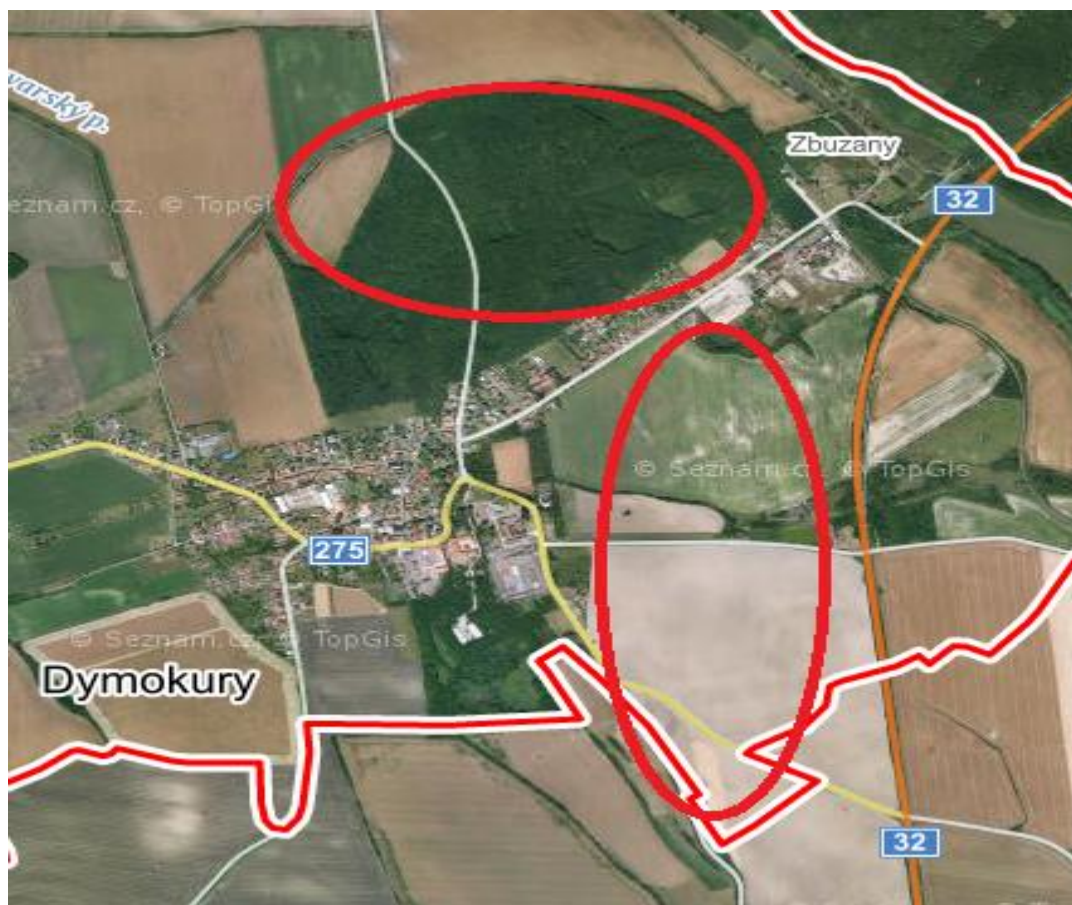
Obrázek 59 zobrazuje Dymokury na mapě I. Vojenského mapování. V červeném kroužku je zámek a hospodářský dvůr. Jak zámek, tak hospodářský dvůr jsou zachované do současnosti. Zámek je v poměrně dobrém stavu a bývalý hospodářský dvůr dnes slouží k zemědělskému podnikání. Jak je zobrazeno na obrázku 54, půdorys je stále nezměněn. Zachována zůstala i část zámeckého parku.

Obrázek 60: Základní mapa obce Dymokury se znázorněním zámku a bývalého hospodářského dvora. Zdroj: www.archinimapy.cuzk.cz

Těžko posoudit v případě obce Dymokury strukturu půdy z období stabilního katastru. Mapa stabilního katastru bohužel není pro obec k dispozici. Nicméně i zde se dá předpokládat, že plochy blízko zámku a hospodářského dvora byly dominikální.

Obrázek 61 zobrazuje letecký pohled na obec Dymokury. Na něm jsou zvýrazněné plochy, které nejpravděpodobněji patřily k hospodářskému dvoru, respektive zámku. Bohužel, není pro tuto obec k dispozici mapa stabilního katastru. Nezbyvá než odhadovat. Tyto pozemky by se nejspíše nacházely v těsném sousedství zámku a hospodářského dvora. V předešlých případech obcí Oskořínek a Křinec tomu tak bylo. Z obrázku je také patrné, že zůstala zachována poměrně velká část zámeckého parku, i když občas narušena výstavbou. V obci je několik památkových objektů, které dokreslují místní kulturní historickou krajinu. Samotný zámek je rovněž chráněn. Další nejvýznamnější památkou je pak Jakubský mlýn, který pochází již ze 17. století. Dále se zde nachází socha Jana Nepomuka, kamenný kříž či kostel Zvěstování Panny Marie.

Obrázek 61: Letecký pohled na obec Dymokury. Zdroj: www.mapy.cz

I obec Dymokury má územní plán, kterým řeší organizaci rozvoje obce. Dá se konstatovat, že i na základě tohoto územního plánu zůstane zachována historická kulturní krajina. Plochy, které byly lesní či určené pro zemědělství, jimi budou i nadále. Bohužel zámecký park je začleněn v zóně smíšené plochy bydlení. Lze očekávat, že by zde mohlo dojít k výstavbě. Nejedná se však o plochy přímo náležející k zámku, kde bezprostřední okolí zámku zůstane zachováno, ale jedná se o vzdálenější plochy, které jsou již dnes narušené občasnou výstavbou zejména užitkových budov, pravděpodobně kdysi vojenského určení.

V obci Dymokury je historická krajinná struktura ještě poměrně zachována. Je tak nutné další rozvoj obce této skutečnosti přizpůsobit a usměrňovat ho tak, aby nejen přírodní, ale i historicko-kulturní hodnoty zůstaly zachovány. Jedná se zejména o cenné historické památky, charakter zástavby i krajinný ráz.

Ochrana těchto kulturních hodnot krajiny je v platném územním plánu reflektována již při samotném stanovení koncepce řešeného území a koncepce ochrany a rozvoje území, kde je uvedeno, že územní plán vytváří územní předpoklady pro stabilizaci a

další rozvoj s cílem zachovat specifickou rázovitost venkovských sídel a zároveň podpořit přírodní hodnoty krajiny. Dále je v územním plánu konstatováno, že návrh územního plánu má za cíl funkční uspořádání a využití území s ohledem na rozvoj bydlení a občanské vybavenosti, dopravní obslužnosti a technické vybavenosti, a to při respektování ochrany urbanistických a krajinných hodnot (Územní plán obce Dymokury).

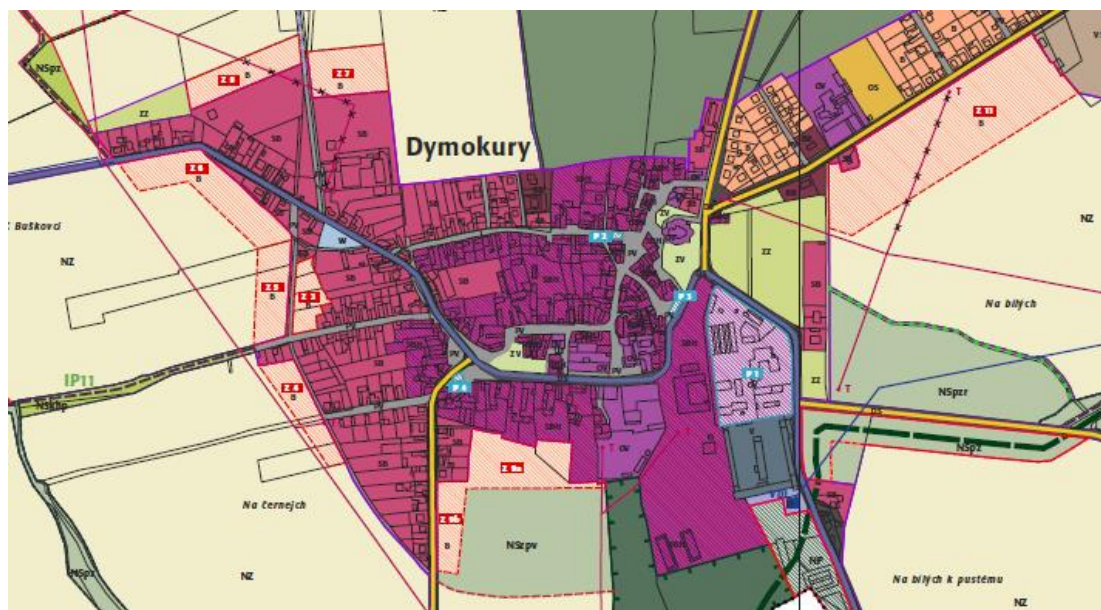
Územní plán se dále věnuje konkrétně ochraně hodnot vyplívajících z historického a urbanistického vývoje, kde konkrétně územní plán uvádí, podmínky pro rehabilitaci historického jádra sídla a areálu zámku, kostela a zeleně. Dále je uvedeno, že stavební rozvoj v obci v zastaveném území bude prováděn zejména údržbou a obnovou původní zástavby, kdy bude dodrženo vhodné objemové a architektonické řešení daných staveb, které odpovídá charakteru místní zástavby. Zároveň při stavební činnosti musí být respektovány i dochované stavby lidové architektury. Stavební činností také nesmí být v žádném případě narušen panoramatický obraz sídla, který je daný zejména dominantami kulturního významu, jako jsou kostel a zámek (Územní plán obce Dymokury)

Územní plán obce Dymokury chrání a rozvíjí kulturní a přírodní hodnoty následujícími způsoby (Územní plán obce Dymokury):

1. Respektováním kulturně-historických hodnot ve volně nezastavěné krajině. Tyto hodnoty jsou zejména úvozová cesta Kalvárie s kamenným křížem a sochou ukřižovaného Krista na návrší.
2. Jsou chráněny plochy sídelní zeleně, zejména pak zbytek zámecké zahrady, která má významný pro panoramatický obraz sídla.
3. Zachování cestní sítě lesních a polních cest, které utvářejí historickou podobu krajiny a zajišťují propustnost krajiny a dostupnost okolních sídel.
4. Historická urbanistická struktura, která je zachována zejména v historickém jádru obce je chráněna na základě stanovení podmínek pro využití ploch s rozdílným způsobem využití, jako plochy smíšené obytné (SBH). Tyto plochy mají hlavní využití pro bydlení a dále pro související zahrady a další zemědělské činnosti. Důraz je kladen na zachování půdorysného členění dvorů a zachování a vhodné doplnění či vhodnou obnovu cenných

architektonických staveb s historickým významem. Dále zde mohou být pozemky občanské vybavenosti a nerušící výroby. Vše ostatní není přípustné.

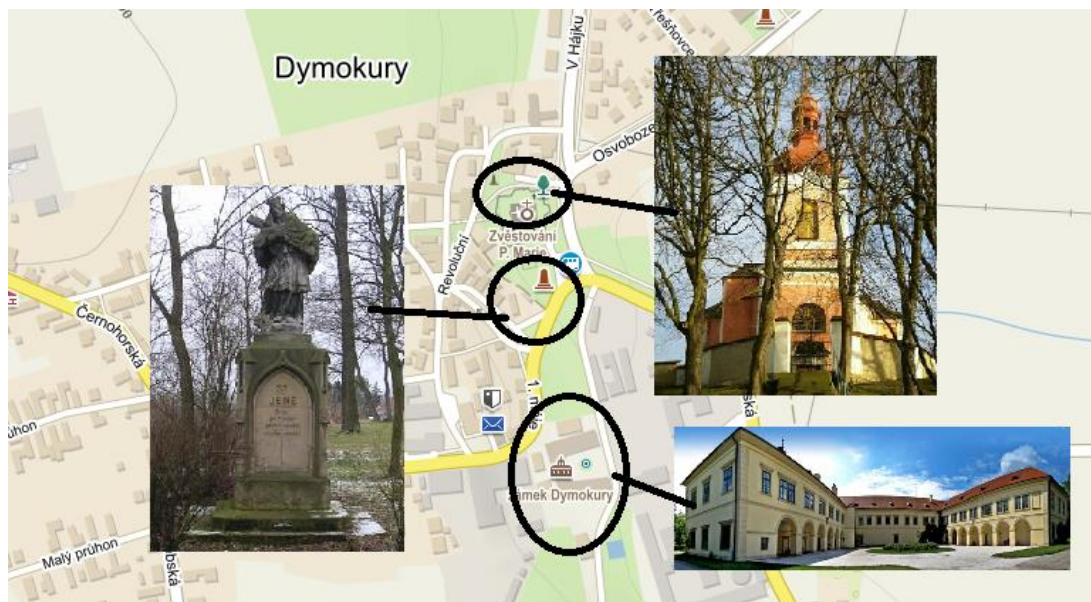
5. Plochy zemědělské – zastavěné území (ZZ). Jedná se o vymezené plochy v zastavěném území, které jsou vymezené za účelem ochrany krajiny na plochách zemědělských pozemků v zastavěném území, které mají výrazný podíl na utváření krajinného rázu.
6. Historicko-kulturní krajina je dále chráněna v územním plánu prostřednictvím podmínek prostorového uspořádání a požadavky na umístění staveb, kdy je vyloučeno, aby došlo k narušení dochovaných historických, urbanistických a architektonických hodnot například nástavbou stávající stavby. V případě nových staveb nesmí docházet k převyšování stávajících staveb.
7. Ochrana krajinného rázu, kdy z kulturně-historického pohledu se jedná zejména o intenzivně využívanou krajinu s doprovodnými liniovými porosty a kalvárie s doprovodnou liniovou zelení a v neposlední řadě i zbytek zámecké zahrady se zámekem.

Obrázek 62: Výkres hlavního výkresu územního plánu obce Dymokury. Zdroj: Územní plán obce Dymokury (2009). Červeně šrafované plochy (Z) jsou plochy určené pro rozrůstající se zástavbu.

6.3.2 Kulturní památky a jejich vztah ke krajině

Nejvýznamnější památky jsou v obci Dymokury kostel, zámek a socha Jana Nepomuckého. Jedná se o doklady bývalé barokní krajiny.

Obrázek 63: Nejvýznamnější památky obce Dymokury. Podkladová mapa a obrázek sochy Jana Nepomuckého a kostela -www.mapy.cz. Obrázek zámku www.historickaslechta.cz.

V obci Dymokury se nalézají následující objekty, které jsou památkově chráněné (Památkový katalog, 2020c):

1. Kostel Zvěstování Panny Marie – Barokní kostel z let 1723-1725 stojící nedaleko zámku a sloužící jako pohřební místo Czernínů, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000144316)
2. Zámek – Rozsáhlý areál renesančně barokního zámku je historickým sídlem rodu Czernínů. Kromě hlavní trojkřídlé budovy s kašnou je součástí areálu i řada novodobých provozních objektů. Vedle zámku je hospodářský dvůr, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000139587)
3. Socha sv. Jana Nepomuckého – Kamenická práce z 19. století, nemovitá kulturní památka (katalogové číslo: 1000159077)
4. Kamenný kříž – Barokní kamenická práce z roku 1763, jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1000132763)
5. Jakubský mlýn – roubená část – Přizemní roubený objekt z roku 1681, upravovaný v 18. století (k němuž je přistavěn patrový zděný objekt z počátku 20. století), jedná se o nemovitou kulturní památku (katalogové číslo: 1457702589)

U výše uvedených památek, se dá konstatovat, že všechny jsou dokladem historického obrazu dané krajiny. Nicméně, například Jakubský mlýn není přímo výsledkem krajinných úprav, ale dotváří určitý charakter dané lokality.

6.3.3 Zhodnocení situace v obci Dymokury

I v této obci je stále patrná historická kulturní krajina. Zámek je zachovaný, včetně bývalého hospodářského dvora. Hospodářský dvůr sice není zachován v podvodní podobě, ale půdorys stále zachovává půdorys bývalého hospodářského dvora. Pravděpodobně i zemědělská půda využívaná hospodářským dvorem má stejnou strukturu. Toto se bohužel nedalo ověřit, jelikož není k dispozici mapa stabilního katastru. V obci je řada kulturních památek, z nichž nejvýznamnější jsou zámek a mlýn.

Územní plán do budoucna zachovává historickou kulturní krajinu víceméně zachovanou, kromě části zámeckého parku, který je určen i k výstavbě pro účely bydlení. Je však již narušen občasnou výstavbou z dřívější doby.

7 DISKUZE

Historická kulturní krajina je vyznaným dědictvím, které je hodno ochrany. Legislativně je ochrana krajiny možná podle celé řady právních předpisů a norem (Kučová, 2006). Bohužel tato ochrana je velmi roztržštěná.

Mnoho odborníků se shoduje, že nejlepší je ochrana historické krajiny prostřednictvím krajinného plánování a zejména ochrany krajinného rázu. Ochrana krajinného rázu slouží jako velmi dobrý nástroj ochrany krajiny a její podoby. Institut ochrany krajinného rázu lze považovat za univerzální nástroj ochrany krajiny (Kupka, 2010).

Památkový zákon, jak je již uvedeno výše, umožňuje vyhlášení tzv. kulturních památkových zón, či například kulturních a národních kulturních památek. Pomocí tohoto způsobu ochrany je možno chránit historické budovy, ale například i aleje, zahrady a parky, ale také třeba rybníční soustavu (Kupka, 2010).

Nicméně, Pešout (2011) uvádí, že památkového zákona při ochrana krajiny není příliš využíváno. Je to podle autora dáno složitostí, kdy je potřeba se vyjadřovat ke každému jednotlivému záměru v území, a to zejména jeli ochrana krajiny prováděna formou vyhlášení krajinné památkové zóny.

Lipský (2009) dodává, že kulturní historická krajina může být chráněna i formou vyhlášení významného krajinného prvku. Jedná se o cenné plochy přírodního a kulturního významu. Jako významný krajinný prvek je možné chránit například remízky, meze, dochované plužiny aj. Nicméně, Petříček (2007) uvádí, že ochrana krajiny prostřednictvím významných krajinných prvků není příliš uplatňována.

Jako nejefektivnější se v současné době jeví ochrana historické krajiny prostřednictvím krajinného rázu (Mikeš, 2013). Kupka (2010) k tomu dodává, že využít lze jak preventivní hodnocení krajinného rázu (tzv. generel krajinného rázu), tak posuzování vlivu záměrů, staveb či změn využití území na krajinný ráz.

Zatímco generel územního plánu představuje preventivní opatření, které je možné využít k ochraně historické kulturní krajiny, posuzování vlivu záměru či staveb a změn využití území již slouží ke konkrétnímu hodnocení potenciálního zásahu do krajiny. Problematické je však vytyčení metodiky hodnocení krajinného rázu,

jelikož těchto metodik existuje několik: Míchal a kol (1999), Bukáček a kol (1997), Löw a kol (2003), Vorel a kol. (2004). K tomu dále Holík (2010) uvádí, že je problematické nejen shoda na konkrétní metodice, ale rovněž i vymezení velikosti území, kde hodnocení krajinného rázu probíhá.

Neméně, ochrana krajinného rázu je nedílnou součástí územního plánování. Stalo se tak zejména po roce 2006, kdy začala platit nová stavební vyhláška č. 500/2006. Tato vyhláška právě umožnila, a zejména vyžaduje, vypracování podkladů zabývajících se krajinou ve vztahu k územnímu plánování. Tunka (2007) uvádí, že se jedná zejména o územně analytické podklady, které ve vztahu ke krajinnému rázu právě vymezují oblasti krajinného rázu, ale také charakteristiku těchto oblastí a zejména stanovují podmínky, za kterých dojde k udržení pozitivních hodnot dané krajiny.

Ochrana historické kulturní krajiny prostřednictvím krajinného rázu se tak jeví jako neefektivnější způsob ochrany kulturní krajiny. I když jsou zde určité potíže. Například Bukáček a kol (2008) zmiňují skutečnost, že krajinný ráz nemusí být posuzován v zastavěném území a v zastavitelných plochách, kde je územním plánem nebo regulačním plánem stanovena plošná ochrana krajinného rázu na základě dohody s orgánem ochrany přírody.

V této práci byla řešena historická kulturní krajina na území třech obcí: Oskořínek, Křinec a Dymokury. Výše bylo zjištěno, že nejzachovalejší historická kulturní krajina se nachází v obci Křinec. Důvodů může být více. Je zde největší koncentrace památkově chráněných objektů a Křinec je také největší ze všech zmíněných obcí. O osudu však často mohly rozhodnout jen drobnosti. Například v obci Oskořínek byl zámek i hospodářský dvůr přestavěn na cukrovar a po-té, co se již zpracování cukrové řepy nevydařilo, byly objekty zbourány.

8 ZÁVĚR A PŘÍNOSY PRÁCE

Předkládaná práce se zabývala vrchnostenskými dvory a vzniklou krajinou strukturou ve třech vybraných obcích v okrese Nymburk. Jedná se o tři obce, kde jsou zachovány bývalé vrchnostenské dvory.

Provedeno je srovnání s II. i III. Vojenským mapováním, se současným leteckým snímkem i s leteckým snímkem pořízeným na počátku 50. let 20. století. Na základě těchto analýz je patrné, že došlo k výrazné změně krajinné struktury. Zatímco před rokem 1950 byla mozaika jemná, kdy se krajina skládá z velké řady menších polí, po roce 1950 došlo ke zvětšení výměry jednotlivých polí.

Rovněž se změnila cestní síť a zejména došlo k úbytku alejí kolem těchto cest. Místy se však stále zachovává tradiční záhumenkové hospodaření.

Jako efektivní nástroj ochrany kulturní krajiny se jeví ochrana krajinného rázu a následné promítnutí této ochrany do územního plánování. I když je s otázkou krajinného rázu a ochrany kulturní krajiny prostřednictvím této instituce spojena i řada problematických otázek, jedná se o nejlepší způsob ochrany kulturní krajiny.

V případě zájmového území byly vytyčeny některé zbytky kulturní krajiny. Jedná se zejména o aleje, zámecké parky, a hospodářské dvory. Některé z těchto objektů jsou již chráněny například jako kulturní památky. Nicméně ochrana krajinného rázu a následné promítnutí do územního plánování by mohla tyto komplexy bývalých vrchnostenských dvorů chránit jako celek.

Nejzachovalejší je historická kulturní krajina v obci Křinec. Je dochovaná struktura půdy, zámek i hospodářský dvůr, který stále slouží zemědělským účelům. Zachována je i řada památek v obci. Celá obec i se svým nejbližším okolím se tak dá považovat za poměrně zachovalou historickou kulturní krajinu.

Určité reliкty lze však nalézt i v dalších obcích. Nicméně, nejedná se již o tak dochovanou historickou kulturní krajinu. Ovšem struktura půdy je dochována ve všech třech obcích.

Všechny obce také mají územní plán a v každém územním plánu je historická kulturní krajina zachována, respektive plány zachovávají využití jednotlivých ploch jako doposud.

Ze vztahu sídel a okolní krajiny, formovaného především návazností na zámky a na bývalé hospodářské dvory, vyplývají zásady, které je třeba respektovat v takových záměrech, které by mohly zasáhnout do přírodních hodnot i do hodnot krajinného rázu

V případě obce Oskořínek se jedná o následující zásady:

- Oddělení urbanisticky cenných ploch od ploch výrobních vizuálně pomocí zeleně.
- Ochrana krajinného rázu prostřednictvím omezení staveb a činností, které by mohly mít na krajinný ráz negativní dopad.
- Obnova a zachování liniové zeleně a zachování propustnosti krajiny.
- Ochrana významných barokních památek a soch v barokních osách.
- Stabilizace přírody a krajiny prostřednictvím ÚSES.

Obrázek 64: Scenérie obce Oskořínek. Zdroj: www.mapy.cz

U sídla Křinec se jedná o následující zásady:

- Zachování krajinné dominanty vrchu Chotuc v její přírodní podobě,
- obnova zámeckého parku,
- zachovat přechod zástavby do krajiny zelení zahrad,
- klást důraz na přírodní charakter vodních toků s respektováním niv a s doplněním doprovodné zeleně – zejména v úsecích, které jsou součástí ÚSES,
- doplnění a obnova alejí podél cest a silnic – zejména těch, které jsou doloženy v historických podkladech,

- přispívat k prostorovému členění krajiny doplněním liniové zeleně v rámci protierozních opatření a dalších řešení pozemkových úprav, přispívat členěním krajiny ke zvýšení její prostupnosti,

Obrázek 65: Scénérie Křínce a jeho okolí – zleva zámecký park, novodobá zástavba, bývalá Bažantnice a vrch Chotuc (Google Earth Pro)

Obrázek 66: Kostel sv. Jana Nepomuckého a hřbitov na křižovatce v zemědělské krajině, v pozadí zalesněná výšina Kuncberk (Google Earth Pro)

U sídla Dymokury se jedná o následující zásady:

- Zachování či obnova alejí kolem cest, zachování propustnosti krajiny a zachování či obnova polních a lesních cest. Přičemž tyto prvky mohou sloužit jako protierozní opatření.
- Obnova zeleně, zejména v bývalé zámecké zahradě a kolem kostela, která výrazně utváří krajinný ráz.
- Zachovat záhumenkové hospodaření a historickou urbanistickou strukturu obce.

- Přispět ke stabilitě krajiny vymezením USES .
- Obnova a zachování současných historických a architektonických památek.

*Obrázek 67: Pohled na zámek a kostel. Tento pohled je narušen pouze komínem ve střední části obrázku.
Zdroj: www.mapy.cz*

Obrázek 68: Kalvárie nedaleko obce Dymokury. Zdroj: www.dymokury.cz

Na závěr snad lze jen uvést, že by si tyto historické kulturní krajiny zasloužily více pozornosti. Jednak mezi odborníky, ale také více pozornosti ze strany laiků. Neuškodila by třeba realizace naučných stezek apod. Při jakékoli ochraně, ať už kulturní či přírodovědné, je spolupráce s veřejností velmi žádoucí.

9 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Krajina zemědělská.	22
Obrázek 2: Krajina lesohospodářská.....	22
Obrázek 3: Krajina těžební.....	23
Obrázek 4: Krajina městská.	23
Obrázek 5: Letecký archeologický průzkum odhalil stopy osídlení.	28
Obrázek 6: Rekonstrukce dvorce velatické kultury z doby haltštatské.....	46
Obrázek 7: Rekonstrukce velkomoravského velmožského dvorce podle	47
Obrázek 8: Vrchnostenský dvůr s kaplí.	50
Obrázek 9: Vrchnostenský dvůr tvaru L.	51
Obrázek 10: Příklady grangií bez středové stavby.....	53
Obrázek 11: příkladem podnikatelského dvora může být Dvůr Kouskova Lhota....	55
Obrázek 12: Zobecněný model residenčního dvora.....	57
Obrázek 13: Poloha Nymburska.	58
Obrázek 14: Geologické poměry území.....	60
Obrázek 15: Pedologické poměry území.	60
Obrázek 16: Rámcové krajinné typy způsobu využití území v oblasti Nymburska. .	61
Obrázek 17: Chráněné území v oblasti Nymburska.....	61
Obrázek 18: Vývoj počtu obyvatel na Nymbursku od roku 1869 do roku 2011.	62
Obrázek 19: Vývoj hustoty obyvatelstva mezi roky 1869 až 2011.	63
Obrázek 20: Letecký pohled na obec Oskořínek.	64
Obrázek 21: Letecký pohled na obec Křinec.	65
Obrázek 22: Letecký pohled na obec Dymokury.....	66
Obrázek 23: Schéma prostupnosti krajiny a území obce Oskořínek.....	67
Obrázek 24: Obec Oskořínek na mapě II. vojenského mapování.....	68
Obrázek 25: Obec Oskořínek na mapě III. vojenského mapování.....	69
Obrázek 26: Aktuální Letecký pohled na obec Oskořínek.	69
Obrázek 27: Detail na tradiční záhumenky.....	70
Obrázek 28: Letecký snímek obce Oskořínek ze začátku 50. let 20. století.....	70
Obrázek 29: Letecký snímek ze začátku 50. let 20. století s detailem na bývalý Oskořínský dvůr.....	71
Obrázek 30: Budova bývalého Oskořínské dvora (současná podoba).....	71

Obrázek 31: Alej kolem cesty vedoucí do Oskořínka.....	72
Obrázek 32: Alej na hlavní silnici směrem na Všechlapy.	72
Obrázek 33: I. Vojenské mapování.....	73
Obrázek 34: Obec Oskořínec na mapě Stabilního katastru.	74
Obrázek 35: Základní mapa zobrazující místo bývalého zámku a hospodářského dvora.....	74
Obrázek 36: Mapa zobrazující plochy, které využíval hospodářský dvůr.	75
Obrázek 37: Výřez územního plánu obce Oskořínec.	75
Obrázek 38: Historická struktura obce a její ochrana	76
Obrázek 39: Historické památky připomínající kulturní barokní krajinu v obci Oskořínec.....	78
Obrázek 40: Historicky cenná urbanistická struktura v obci Křinec	80
Obrázek 41: Obec Křinec na mapě II. vojenského mapování.....	81
Obrázek 42: Křinec na mapě III. Vojenského mapování.....	81
Obrázek 43: Obec Křinec na aktuálním leteckém snímku.....	82
Obrázek 44: Obec Křinec na leteckém snímku z počátku 50. let 20. století.....	82
Obrázek 45: Detail na zámek v obci Křinec s hospodářským dvorem, na leteckém snímku z 50.let 20. století.	83
Obrázek 46: Torzo hospodářského dvora, navazujícího na zámek v Křinci téměř zaniká v rozsáhlém novodobém zemědělském areálu	84
Obrázek 47: Obec Křinec na mapě I. Vojenského mapování.....	85
Obrázek 48: Mapa stabilního katastru zobrazující obec Křinec.	85
Obrázek 49: Základní mapa zobrazující půdorysné uspořádání zámku a hospodářského dvora, dnes zemědělského družstva.	86
Obrázek 50: Mapa zobrazující bývalou dominikální půdu.	87
Obrázek 51: Výřez hlavního výkresu územního plánu..	89
Obrázek 52: Zobrazení pohledových vztahů.....	90
Obrázek 53: Obec Dymokury na mapě II. vojenského mapování.	94
Obrázek 54: Obec Dymokury na mapě III. Vojenského mapování.	95
Obrázek 55: Obec Dymokury na aktuálním leteckém snímku.	95
Obrázek 56: Obec Dymokury na leteckém snímku z 50. let 20. století.....	96
Obrázek 57: Slepé arkády na hospodářském dvoře v obci Dymokury.	96
Obrázek 58: Působivá dochovaná hmota hospodářského dvora v Dymokurech	97
Obrázek 59: Obec Dymokury na mapě I. Vojenského mapování.....	98

Obrázek 60: Základní mapa obce Dymokury se znázorněním zámku a bývalého hospodářského dvora.....	99
Obrázek 61: Letecký pohled na obec Dymokury.....	100
Obrázek 62: Výkres hlavního výkresu územního plánu obce Dymokury.	102
Obrázek 63: Nejvýznamnější památky obce Dymokury.	103
Obrázek 64: Scenérie obce Oskořínek.	108
Obrázek 65: Scenérie Křince a jeho okolí.....	109
Obrázek 66: Kostel sv. Jana Nepomuckého a hřbitov	109
Obrázek 67: Pohled na zámek a kostel.	110
Obrázek 68: Kalvárie nedaleko obce Dymokury.....	110

10 ZDROJE

ANDERLE, J, P ROŽMBERSKÝ a V ŠVÁBEK. Výsledky povrchového průzkumu cisterciáckých dvorů na Plzeňsku. *Castellologica Bohemica*. 1993, **3**, 261-270.

BALBÍN, Bohuslav. Krásy a bohatství české země: výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého (*Miscellanea historica regni Bohemiae*). Praha: Panorama, 1986. Naše vlast (Panorama).

BERANOVÁ, Magdalena a Antonín KUBAČÁK. Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě. Praha: Libri, 2010. ISBN 978-80-7277-113-4.

BIČÍK, I a B KABRDA. Databáze dlouhodobých změn využití ploch Česka (1845 – 2000): Využití ploch a sociální metabolismus České republiky. Praha: KU, 2008.

BUKÁČEK, R a A KOL. Metodický podklad hodnocení krajinného rázu v chráněných krajinných oblastech. SCHKO, 1997.

BUKÁČEK, R a A KOL. Ochrana krajinného rázu v územním plánování, Sborník příspěvků z odborného semináře Aktuální problémy ochrany krajinného rázu. Praha: Centrum pro krajinu, 2008.

CSU. Počet obyvatel v obcích České republiky s promítnutím územních změn k 2019 Praha: Český statistický úřad, 2019. Česká statistika. ISBN 978-80-250-2914-5.

CUZK. SOUHRNNÉ PŘEHLEDY O PŮDNÍM FONDU Z ÚDAJŮ KATASTRU NEMOVITOSTÍ ČESKÉ REPUBLIKY [online]. Praha: Český úřad zeměměřičský a katastrální, 2019 [cit. 2020-03-09]. Dostupné z <https://www.cuzk.cz/Periodika-a-publikace/Statisticke-udaje/Souhrne-prehledy-pudniho-fondu/Rocenka_pudniho_fondu_2019.aspx>.

ČECHURA, Jaroslav. České země v letech 1310-1378: Lucemburkové na českém trůně I. Praha: Libri, 1999. Dějiny českých zemí. ISBN 80-85983-73-7.

ČECHURA, Jaroslav. České země v letech 1378-1437: Lucemburkové na českém trůně II. 2. vyd. Praha: Libri, 2008. Dějiny českých zemí. ISBN 978-80-7277-393-0.

DEMEK, Jaromír. Hory a nížiny: zeměpisný lexikon ČSR. Praha: Academia, 1987. Dostupné také z <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:a6380470-1bbf-11e4-8e0d-005056827e51>>.

DEMEK, Jaromír. Úvod do krajinné ekologie. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1999. ISBN 80-706-7973-5.

DOHNAL, Martin. Historická kulturní krajina v novověku: A historic cultural landscape in the early modern period : vývoj vsi a plužiny v Borovanech u Bechyně. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 2003. ISBN 80-902-4579-X.

DOSTÁL, B. Břeclav-Pohansko, IV. Velkomoravský velmožský dvorec. 1. Brno: Universitatis Purkynianae Brunensis Facultas Philosophica, 1975.

DOSTÁL, B. K otázce velmožských dvorců u Slovanů. Památky archeologické. 1970, **61**, 270-279.

DURAND, Gilbert. Věda o člověku a tradice: nový antropologický duch. 2., opr. vyd. Praha: Malvern, 2012. Aurélie. ISBN 978-80-87580-44-8.

DURDÍK, T. Nástin problematiky českých feudálních sídel 13. století. Castellologica Bohemica. 2000, **7**, 17-50.

EHRlich, Marek, Božena PACÁKOVÁ a Alena SALAŠOVÁ. TYPOLOGIE HISTORICKÉ KULTURNÍ KRAJINY ČESKÉ REPUBLIKY: Metodika s osvědčením Ministerstva kultury. Praha: Národní památkový ústav, 2019.

FORMAN, Richard T. T. a M GORDON. Krajinná ekologie. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0464-5.

FOTOHISTORIE.CZ. Bývalý zámek Ronov. In: Www.fotohistorie.cz [online]. 2020 [cit. 2020-04-06]. Dostupné z <<http://www.fotohistorie.cz/Stredocesky/Nymburk/Oskorinek/Default.aspx>>.

GOJDA, M. Archeologie krajiny a sídel na Podřipsku. Výzkum středověkého ohrazeného areálu v Ledčicích. Archeologické rozhledy. 2010, **62**, 259-292.

GOJDA, Martin. Archeologie krajiny: vývoj archetypů kulturní krajiny. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0780-6.

GOJDA, Martin. Letecký průzkum v archeologii: Nedestruktivní metody odhalují zaniklé podoby kulturní krajiny. Vesmír. 2000, **79**(6), 337-338.

HÁJEK, P. Jde pevně kupředu naše zem: Krajiny českých zemí v období socialismu 1948-1989. Praha: Malá skála, 2008.

HÁJEK, Pavel. Česká krajina a baroko: urbanismus českého baroka na příkladu města Jičína a jeho okolí. Druhé, upravené vydání. V Jičíně: Knihovna Václava Čtvrťka, 2019. ISBN 978-80-905342-4-7.

HIEKE, Karel. České zámecké parky a jejich dřeviny. Praha: SZN, 1984.

HRNČIAROVÁ, Tatiana. Historické prvky a historické mozaiky – významná součást kulturní krajiny. 1. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013. ISBN 978-80-223-3489-1.

HRNČIAROVÁ, Tatiana. Krajinné štruktúry a ich klasifikácia. Životné prostredie. 2010, **44**(4), 174-181.

HUBA, Mikuláš. Historické krajinné štruktúry. 1. Bratislava: MV SZOPK, 1988.

HUBA, Mikuláš. Historické štruktúry krajiny v kontexte súčasnej reality. Životné prostredie. 2004, **38**(2), 86-89.

HUBA, Mikuláš. Historické štruktúry krajiny, kultúrna diverzita, tolerancia, kultúrnosť a trvalo udržateľná budúcnosť. Brno: Studio JB, 2001. ISBN 80-86512-09-06.

CHARVÁTOVÁ, K. Hospodářské dvory klášterů ve světle písemných pramenů (ke stavební podobě dvorů řádu benediktinského, premonstrátského a cisterciáckého). Archeologia historica. 1987, 47-56.

CHARVÁTOVÁ, K. Vztah dvorů k vesnickému osídlení na panstvích cisterckých klášterů v Čechách. Archeologia historica. 1986, **11**, 461-465.

CHODĚJOVSKÁ, Eva, Eva SEMOTANOVÁ a Robert ŠIMŮNEK. Historické krajiny Čech: Třeboňsko - Broumovsko - Praha. Praha: Historický ústav, 2015. Práce Historického ústavu AV ČR. ISBN 978-80-7286-255-9.

CHOTĚBOR, P a Z SMETÁNKA. Panské dvory na české středověké vesnici. Archeologia historica. 1985, **10**, 47-65.

IPAC. Oskořínek. In: Ipac.svkk1.cz [online]. 2020, 2020 [cit. 2020-03-23]. Dostupné z <https://ipac.svkk1.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-g0000758-Oskorinek-cesko/>.

JAN, Libor. Hereditas, výsluha, kastelánie. Několik poznámek k terminologii a metodologii současné historiografie přemyslovského období. Časopis Matice moravské. 2009, **128**, 461-472.

JANČURA, Petr. Súčasnú a historickú krajinnú štruktúru v tvorbe krajiny. Životné prostredie. 1998, **32**(5), 236-240.

JUROK, Jiří. Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku: majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudality v českém státě ve 13. - první polovině 17. století. Nový Jičín: J. Jurok, 2000. ISBN 80-238-6220-0. Dostupné také [online]. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:51e45a50-1040-11e6-b304-005056827e52>>.

KASIČKA, F. Hospodářské zázemí drobných feudálních sídel ve středních Čechách. Archeologie historica. 1985, **10**, 57-65.

KEHOE, D.P. Landlords and Tenants. In: POTTER, D.S. Companion to the Roman Empire.. Oxford: Carlton, 2006, s. 298-311.

KENDER, J. Teoretické a praktické aspekty ekologie krajiny. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2000. ISBN 80-721-2148-0.

KLÁPŠTĚ, J. Adel, Burg und Herrschaft – eine ewig strittige Problematik der tschechischen Mediävistik? In: SCHMID, C. Adel, Burg und Herrschaft an der „Grenze“: Österreich und Böhmen. Linz, 2012, s. 1-76.

KOLEJKA, J. Metody studia změn krajiny. Miscellanea Geographica. 2007, (13), 75-90. ISSN 0867-6046.

KOVÁŘ, D. Panská sídla nejnižší kvalitativní úrovně v raném novověku na Českobudějovicku. Castellologica Bohemica. 2010, **12**, 55-68.

KRBOVÁ-PROCHÁZKOVÁ. Zaniklá středověká vesnice v poloze „Mořina“ u Běštína. Studia mediaevalia Pragensia. 2011, **10**(1), 25-87.

KUČA, K. Historická a komponovaná krajina v územním plánování. In: Sborník z konference AUÚP ČR, Mikulov 12.–13. 4. 2018. Mikulov: Ústav územního rozvoje, 2018, 25 -31. ISBN 978-80-87318-70-6.

KUPKA, Jiří. Krajiny kulturní a historické: vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny. Praha: České vysoké učení technické v Praze, 2010. ISBN 978-80-01-04653-1.

KUPKA. Poznámky k problematice krajiny a krajinného rázu v ÚP Jiří Kupka, 2018. [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z <<http://www.uzemi.eu/predmety/-17-krajinarska-architektura-a-zivotni-prostredi.html>>.

KYSELKA, L. Krajina jako kulturní prostor. 2001.

LAVAL, F. Archeologie tvrze v českých zemích: K počátkům středověkých opevněných sídel. 1. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2013.

LEDVINKA, V. Rozmach feudálního velkostatku, jeho strukturální proměny a role v ekonomice Českých zemí v předbělohorském období. Folia Historica Bohemica. 1987, **11**, 103-132.

LIPSKÝ, Zdeněk. Krajinná ekologie pro studenty geografických oborů. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-718-4545-0.

LÖW, Jiří a Igor MÍCHAL. Krajinný ráz. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce, 2003. ISBN 80-863-8627-9.

LOŽEK, Vojen. Zrcadlo minulosti: česká a slovenská krajina v kvartéru. 2. vyd. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-340-0.

MACHÁČEK, 2005. Raně středověké Pohansko u Břeclavi: munitio, palatium, nebo emporium moravských panovníků? Archeologické rozhledy. 2005, **57**, 100-138.

MACHÁČEK, Jiří, ed. Počítačová podpora v archeologii 2. Brno: Ústav archeologie a muzeologie, Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-254-1781-2.

MATOUŠEK, Václav. Čechy krásné, Čechy mé: proměny krajiny Čech v době industriální. Praha: Krigl, c2010. ISBN 978-80-86912-36-3.

MAUR, E. Baroko v Itálii - baroko v Čechách: Setkávání osobností, idejí a uměleckých forem. 2003.

MEDUNA, P. Hrnčíře, zaniklý dvůr oseckého kláštera. Castellologica Bohemica. 2006, **10**, 245-256.

MÍCHAL, I. Metodika hodnocení krajinného rázu Agentury ochrany přírody a krajiny ČR - problémy a výsledky. Praha: ČVUT, 1999.

MICHÁLEK, Jan. Hradec u Němčic: sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru. Strakonice: [Muzeum středního Pootaví], 2000. ISBN 80-902457-5-7.

MIKEŠ, V. Aktuální metodika preventivního hodnocení krajinného rázu pro CHKO a její vazba na územní plánování. In: ŠTRÉBLOVÁ HRONOVSKÁ, K a J KUPKA. OCHRANA KULTURNÍ KRAJINY HLEDÁNÍ CÍLŮ, MOŽNOSTÍ A PRAVIDEL. Praha: ČVUT, 2013, s. 85-94.

MORAVSKÁ GALERIE, INVENTÁRNÍ ČÍSLO B 15329. Žabčice - vrchnostenský dvůr. In: Sbirky.moravska-galerie.cz [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z <http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.B_15329>.

MORAVSKÁ GALERIE, INVENTÁRNÍ ČÍSLO B 15401. Půdorys vrchnostenské rezidence s kaplí. In: Sbirky.moravska-galerie.cz [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z <http://sbirky.moravska-galerie.cz/dielo/CZE:MG.B_1540>.

MUSIL, František. Úvod do kastelologie. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-296-8.

NEJL, L. Křinecké památky: Poznej, co vykonali tví předkové, a jdi dál. 1. Křinec: VEGA-L, 2006. ISBN 987-80-86757-69-8.

NEKUDA, Vladimír a Josef UNGER. Hrádky a tvrze na Moravě. Brno: Blok, 1981.

NOVÁK, David. Dvory, dvorce nebo sídla – k otázce sociálního vymezení elit ve středověku. Archaeologia historica [online]. 2019, (1), 125-149 [cit. 2020-03-04]. DOI: 10.5817/AH2019-1-6. ISSN 0231-5823. Dostupné z <<http://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/141297>>.

NOVÝ, R. Hospodářský region Prahy na přelomu 14. A 15. století. Československý historický časopis. 1971, 3, 397-418.

OPRAVIL, Emanuel. Údolní niva v době hradištní: (ČSSR - povodí Moravy a Poodří). Praha: Academia, 1983. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně.

PAMÁTKOVÝ KATALOG. Zámek Křinec. In: Pamatkovykatalog.cz [online]. 2020, 2020 [cit. 2020-03-19]. Dostupné z <<https://pamatkovykatalog.cz/zamek-2314073>>.

PAMÁTKOVÝ KATALOG. Ústřední seznam kulturních památek - Dymokury [online]. In: . 2020c, 2020 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z <<https://www.pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=dymokury&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext>>.

PAMÁTKOVÝ KATALOG. Ústřední seznam kulturních památek - Oskořínec [online]. In: . 2020a, 2020 [cit. 2020-04-26]. Dostupné z <<https://www.pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=osko%C5%99%C3%ADnek&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext>>.

PAMÁTKOVÝ KATALOG. Ústřední seznam kulturních památek -Křinec [online]. In: . 2020, 2020b [cit. 2020-04-26]. Dostupné z <<https://www.pamatkovykatalog.cz/uskp/podle-relevance/1/seznam/?h=k%C5%99inec&chranenoTed=1&hlObj=1&fulltext>>.

PEŠOUT, P. „Znovuobjevená“ spolupráce při ochraně přírody a památek. Ochrana přírody. 2011, (4), 7 - 9.

PODBORSKÝ, Vladimír. Pravěké dějiny Moravy. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1993. Vlastivěda moravská. ISBN 80-850-4845-0.

POKORNÝ, Petr. Neklidné časy: kapitoly ze společných dějin přírody a lidí. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-392-9.

ROUS, P. Dvory v okolí Havlíčkova Brodu a možnosti jejich zkoumání. Havlíčkovobrodsko. 2010, **24**, 20-39.

ROYT, J. Lidová zbožnost v 17. a 18. století a její obraz ve výtvarném umění. In: HLEDÍKOVÁ, Z a J POLC. Pražské arcibiskupství 1344-1994. Praha: Zvon, 1994, s. 179-196. ISBN 80-7113-091-5.

ROŽMBERSKÝ, Petr. Dvory plaských cisterciáků. Plzeň: Petr Mikota, 1999. Zapomenuté hrady, tvrže a místa (Petr Mikota). ISBN 80-902-6921-4.

SÁDLO, Jiří. Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí. 3., upr. vyd. Praha: Malá skála, 2005. ISBN 978-80-86776-06-4.

SCHAMA, Simon. Krajina a paměť. Praha: Argo, 2007. Zip (Argo: Dokořán): Dokořán). ISBN 978-80-7203-803-9.

SKLENIČKA, Petr. Základy krajinného plánování. Vyd. 2. Praha: Naděžda Skleničková, 2003. ISBN 80-903-2061-9.

SMETÁNKA, Z a J KLÁPŠTĚ. Geodeticko-topografický průzkum zaniklých středověkých vsí na Černokostecku., Památky archeologické. 1981, **72**, 416-458.

SMETÁNKA, Zdeněk. Život středověké vesnice: zaniklá Svídna. Praha: Academia, 1988. Památníky naší minulosti.

SOUKUP, Václav. Přehled antropologických teorií kultury. Vyd. 2. Praha: Portál, 2004. Studium (Portál). ISBN 80-717-8929-1.

STALMACHOVÁ, Barbara. Základy ekologické obnovy průmyslové krajiny. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, 1996. Phare. ISBN 80-707-8375-3.

STOKLASA, J. Krajina jako druhý domov. Okresní knihovna M. J. Sychry, 1996.

ŠIMŮNEK, R. Hrad jako symbol v myšlení české středověké šlechty. Český časopis historický. 2010, **108**, 185-219.

ŠTEFUNKOVÁ, Dagmar a D DOBROVODSKÝ. Atraktivita malokarpatskej krajiny s dôrazom na historické agrárne štruktúry a biodiverzitu. 1. Bratislava: Ústav krajinej ekologie, 2011. ISBN 987-80-89325-22-1.

ŠTULC, Miloslav a Antonín GÖTZ. Životní prostředí: [učebnice pro střední odborné školy]. 2. rozšř. a dopl. vyd. (1. vyd. v NČGS). Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 1996. ISBN 80-901-9422-2.

TOMÁŠEK, Milan. Půdy České republiky. 4. vyd. Praha: Česká geologická služba, 2007. ISBN 978-80-7075-688-1. Dostupné také z <<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:01afc6d0-b61a-11e5-b5dc-005056827e51>>.

TŘEŠTÍK, Dušan. Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. Česká historie. ISBN 80-710-6482-3.

TUNKA, M. Ochrana krajinného rázu z pohledu nového stavebního zákona, Aktuální problémy ochrany krajinného rázu 2007. Praha: Centrum pro krajinu, 2007. ISBN 978-80-903206-9-7.

ÚÚR. Principy a pravidla územního plánování, kapitola B – koncepce územního rozvoje ČR, B.3 Trendy a koncepce územního rozvoje. [online]. [cit. 2020-03-03]. Dostupné z <<http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/internetove-prezentace/principy-a-pravidla-uzemniho-planovani/kapitolaB/B3-20150113.pdf>>.

ÚZEMNÍ PLÁN MĚSTA KŘINEC. Územní plán 2017 - nová verze. In: Www.krinec.cz [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z <<http://www.krinec.cz/uzemni-plan-2017-nova-verze/d-11398>>.

ÚZEMNÍ PLÁN OBCE DYMOKURY. Územní plán obce Dymokury. In: Www.dymokur.ce [online]. 2009 [cit. 2020-04-16]. Dostupné z <<http://www.dymokury.cz/obec-f4f5/uzemni-plan/>>.

ÚZEMNÍ PLÁN OBCE OSKOŘÍNEK. Oskořínek [online]. In: . 2020 [cit. 2020-04-17]. Dostupné z <<http://www.mestonymburk.cz/index.php?sekce=1&zobraz=uzemni-plan-obce&obec=oskorinek>>.

VANÍČEK, V. Strukturální vývoj sociálních elit v českých zemích do roku 1310: (Základní vývojové tendence metodologické souvislosti). In: PAKULSKI, J. Stan i perspektywy badań nad społeczeństwem Polski średniowiecznej na tle porównawczym.. Turun, 2003, s. 233-300.

VENCLOVÁ, Natalie a Petr DRDA. Archeologie pravěkých Čech. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86124-80-3.

VOREL, Ivan. Metodický postup posouzení vlivu navrhované stavby, činnosti nebo změny využití území na krajinný ráz: ve smyslu § 12 zákona č. 114/1992 Sb. O ochraně přírody a krajiny (metoda prostorové a charakterové diferenciacie území). Praha: Naděžda Skleničková, 2004. ISBN 80-903-2063-5.

Vyhláška č. 500/2006 Vyhláška o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a o způsobu evidence územně plánovací činnosti, v platném znění.

WOJTANOWICZ, Josef a Karel KIRCHNER. Cultural landscapes. Brno, 2004. ISBN 80- 86377-11-3.

WORLD HERITAGE CENTER. Cultural Landscapes. In: Unesco [online]. 2019, 2019 [cit. 2020-01-07]. Dostupné z <<http://whc.unesco.org/en/culturallandscape/>>.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění.

Zákon č. 184/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, v platném znění.

Zákon č. 20/1987 Sb., památkový zákon, v platném znění.

ZELENKA, Jan. Beneficium et feudum: podoba a proměny lenního institutu. Praha: Historický ústav, 2016. ISBN 978-80-7286-264-1.

ŽIŽKA, Jan. Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách. 2. vydání. Praha: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště středních Čech v Praze, 2018. ISBN 978-80-86516-92-9.